د خوشحال ٣٨٦ تلین

Download from:aghalibrary.com

دستارنامه

د

خوشحال ختک

پښتو ټولنه

پر له پسې لمبر (۱۸۲)

AFGHANISTAN CENTRE AT KABUL UNIVERSITY
3 ACKU 00033263 4

دستار نامه

مصنف :

خوشحال خټك

د پښتو ټولنې له خوا

شمېر : (۲۵۰۰)

۱۳٤۵ ش ، ه

PROPERTY OF ACKU
00033263

په جهان د ننګیالی دی دا دوه کاره
یا به وخوری ککری یا به کامران شی

✡ ✡ ✡

ښه ځوانان به خپل هوډ پرې نه‌ږدی له لاسه
که یې سر شی دخونی زمری ترزامه

لو مړنـــی خبـرې

د۱۳٤٥ کال دسرطان پــه ۱٥ نیټه‌دپښتو ټولنې په غوښتنه ، دپوهنی دوزارت په مننه دپوهانودیوې‌غونډې‌له‌خوانــه داسی فیصله وشوه چــه دخوشحال‌دمړینی‌د(۲۸٦) کال‌نمانځنه‌دې په کابل کښی وشی .

وخت لږؤ اوکار ډیر ـ خومــونږ‌ملاوتړله اوپه دغه درو ندکار مولاس پورې‌کړ . دخوشحال‌دنمانځنی دوړخی‌دپاره ددستارنامی دچاپولو پریکړه‌هم وشوه . په لږو ورځو کښی له چاپی‌نسخی څخه نقل شوه‌اوبیاپه ډیرزیار صحیح کړی شوه .چه دادی او س‌دپښتو ادب دتاریخ مینانوته وړاندې کیږې .

داهم باید ووایو چه دستارنامه په‌لومړی ځل دپیښور دموزیم دمهتمم ښاغلی عبدالشکور پــه اهتمام پــه۱۹٥۲ ع کال په پیښورکښی چاپ شوې ده .

مګر هر کله چه په دغه‌چاپ‌کښی‌دلیك دود داړولوخیال نه دی‌شوی‌او دختکو په پخوانی لیك دوددچاپ‌ډګرته را وتلی ده ، چه لوستنه یې دهرچا دپاره ګرانه ده، نوځکه مونیت‌وکړچه دلوستونکو د آسانۍ دپاره یــې په‌اوسنی رواجی‌لیك دود پــه‌ښــه‌روښانه تورو چاپ کړو چه خلــك ورځنی فایده واخلی .

دپیښور په چاپ کښی ډیرې غــلتۍ‌هم پاتی شو ې وې، چه هغه تــر ډیر ې اندازی پوری سمی اوصحیح‌کړی شوې .

مونږ ددې کتاب په آخــر کښی‌دښاغلی دوست محمد کامل دلغاتو په تحلیل سربیره ،ځینی پا تی لغا ت هــم وپلــټــل او ضرور ی معنی‌ګانی موورته پیداکړی .ددغې‌چاپی دستار نامی پــه سر کښې دوه کوچنۍ سر یزې لیکل شو ی دی،چه یوه دښاغلی سمنــدر پــه قلــم او بله دښاغلی عبدالشکورپه قلم ده. مونږ په داسی حال کښی چه‌ددغو دواړو ښاغلو ددې لوی علمی او آدبی خــد مــت نما نــځــنه کوو ، غــواړو چــه له دغـــو د و اړ وسریزو څخه یو څوخبری دلته‌راوړو.

ښاغلی سمندر وايی :

خوشحال سياست دان ؤ،سيلا نیؤ ،جرنيل ؤ ، تورځن ؤ،دوخت پــه هرکوټ پير، څوړ اوستــغ پوهؤ .عالم ، فاضل ،شا عر ،اديب، حکيم فيلسوف ، منجم ، مصنف ، متقیا وپر هيز گار ؤ . څـهنـه ؤ ؟ هرڅه ؤ.

دخوشحال دستار نامه پهحقيقت‌کښی يوه درنه پګړی ده، دعز ت، حرمت آوسړيتوب پګـړی ده . که‌څوك ددستار نامې په معيار دغه شل هنره اوشل خصلته نهلری نو دقام‌دمشری د دستار تـړ لو قـا بـل نه دی .

ښاغلی سمندر وايی چه‌دستا رنامه په (١٠٧٦) ه کال کښی تاليف شوی‌ده .

ښاغلی عبدالشکور پهخپله سريزه‌کښی ليکی :

« د پښتو دقلمی کتابو نو دښوونیٍه سلسله کښی ددستار نـا مـی يوه قلمی نسخه‌دخان‌بهادرمحمدرفيق‌خان له‌کتا بخانی څخه زمالا س ته راغله اومايې دمحمد اعظم خان ا ومحمد سجاول خان په مالی مرسته‌په چاپولو پيل وکړ .دستار نـا مـه‌خوشحا ل‌پهبنديخانه کښی ليکلی‌ده چه څه خاصه مطالعه يې نه و ه‌کړی .

خوشحال بابا که له‌يو ې خوالوی‌عالمؤ، نوله بلی خوادهر فن استا د اودموسيقی له علم نه هم خبر ؤپه‌دی کتاب‌کښی‌ځينې‌داسی‌تاريخی‌خبرې شته چه سړی ورته حيرا ن پا تی‌شی .دکتاب جامعيت دهغـه د لـو ړ شخصيت ثبوت دی .»

له دې‌يادونوڅخه‌ددستارنامی‌اهميت‌پهښه‌شان څر ګنديږی .مو نږ پهدې خبره ډير خوشحال يوچه دغه درونداثر په لږو خت کښی پهښه چا پ دخپرونی ميدان ته راووت .اميد دی‌چه ټو ل پښتانه به ورځنی پوره ګټه واخلی .

رشتين

دپښتو ټولنی مشر

دزمری ٢٠-١٣٤٥

بسم الله الرحمن الرحيم

حمدو ثنای ایـزد دا دار آسمان — پروردگار بی زنو فرزند لامکان
عرش آفریدولوحو قلم راونه‌فلك — اندر حساب او همه ذرات تاسمك
آدم زخاك تیره ازویافته وجـود — خیل‌ملك به‌پیش‌وی آورده‌درسجود
گنجینهٔ محبت‌و گنجینـهٔ و داد — اندر درون سینهٔ این خاکیان‌نهاد
پیغمبران پاك سرشت آفرید او — واندر میان جمله محمد ستوده‌خو
پیغمبران ستاره و احمدچوماهتاب — یاران احمد از همه بگزیده‌کامیاب
بوبکر هست‌و عمرو عثمان‌مرتضی — ایشان میان جملـهٔ اصحاب مقتدا
در آل احمد از همه بهتر دوازده — مائیم خاك پای کف هـر دوازده
مذهب‌چهارو چار امامند درجهان
مائیم این عقیده واین‌حمدواین‌بیان

پس د خدای د حمدو د ثنا درود په مصطفی او دده په آل او په اصحاب او په جمیع اهل هداو زمرهٔاتقیا ــ وایم زه پیرو دنفس و دهوا، محبوس د عنا ، گرفتار ددام بلا ،بانی ددې انشا ، مولف ددې املاچه باعث ددې تصنیف دی دا :

بیت :

چــه دستار تــړی هــزار دی — ددستار سړی پــه شمار دی

دابیت په فقرا نامه (۱) کښېوارد شوی دی په طریق دواردات ، دوه بحره دوه قافیه لری ذوالقافیتینواقع شوی دی ، تفسیر وتفصیلډېر لری ــ په خاطر فاتر ورسېدل چــه‌یوه موجزه مختصره رساله پښتوکوم انشأ ؛ چه عبارت یې روان وی ،قریب الفهم وی .

« دستار نامه نام کړم » هرچه‌معنی ددې بیت دی ؛ پاره پکښېدرج کړم ــ خپل فکر په دا مشغله کښې‌ځه خو خرڅ کوم ــ چه هم می په‌دا فکر کښې بالفعل دلگیری پرې دفع‌وی ــ هم په دا التیام کښې گوندی دچا نفع وی ، په دا سبب مــی داعزیمت مصمم کړ ــ ددستار په سر کول چه تعلق په قابلیت لری شرایطیې ډېر دی ، تر حساب تر شماره تېر دی ، واړه موقوف په قابلیت‌دی‌د قابلیت اسبابونه هم بلا احصا او بلا انتهـا دی ــ لکـه هنرونـه اوخصلتونه چه په تحصیل او په‌تدخیل یې سړی قابل باله شی ، په عدم‌او په خلاف یې ناقابل باله شی . په واړو کښې ما شل هنرونه ، شل‌خصلتونه اختیار کړل ؛ چه په دا

---

(۱) په چاپی نسخه کښې فقرانامه لوستل کېږی، مگر دخوشحال مشهور اثر فراقنامه ده .

رساله کښې راوړم ، که دا هنرونه‌خصلتونه چا ونیول قابل به باله شی
د کتاب په مقدمه کښې به مفصل‌یادشی ، بیان به یې په خپل خپل
ځای کېږی . که سړی په حلیه دقابلیت متحلی شی ، دا استعداد
حاصل کا ، ددستار تړلو حق به په‌ځای کا او که نه دا هومره هم‌پکښې
نه‌وی ، د دستار حق په ځای نه‌شو تردا هسې دستار څادر به دی درسم
ددستار څه حال نه وی .

بیت :

یابروهمچون‌زنان‌رنگی‌وبوی‌پیش‌گیر   یاچومردان‌اندرآی‌وگوی‌درمیدان‌فگن

درست کتاب په مقدمه ، په‌دوه باب ، په یوه خاتمه ترتیب‌شوی
دی . په مقدمه کښې ذکر ددستار اوجوهر ذاتی چه مبده د قابلیت ده
فهرست د هنر و نو د خصلتونو .اول باب د هنرونو مشتمل په شل
هنره ـ دویم د خصلتونو مشحون په‌شل خصلته ـخاتمه دحماقت‌علامتونه
والله ولی‌التوفیق .

مقدمه د کتاب مقرره په دوه‌فصله ـ د اول فصل ذکر د دستار
او ددستار د قابلیت ـ دوم فصل‌مذکور د ولایت او اسباب سیاست
او ریاست ـ هنرونه خصلتونه په‌طریق د فهرست او بیان دقابلیت.

فصل اول ددستار په حقیقت

خبر شه چه دستار په سر کول‌دښیوې او د نمای دپاره نه دی .
دستار د مرد شرم او عزت دی ـتمامی شرم د مرد په دستار کښې
دی ـ هرچه په حکم د حدیث ددستاردباب ما څه نیدلی دی هغه به هم
درته ووایم . ولی په عرف په عادت‌کښې هم نظر وکړه چه هر کله چه
بادشاه یا امیر په ابتدا په تخت یاپه‌مسند د لویی کښېنی د باد شاه په
سر تاج‌دامیر په‌سردستارکښېښودشی‌هرچه قابل او لایق دی دا کار په
هغه پسنده په نا قابل پسنده نه‌شی‌هرچه په اتفاق دستار د هغه په سر
کښېږدی ، هغه اطاعت اختیار کا ،ددستار شرم په‌دواړه لوریه‌لازم‌شی،
اول په هغو چه دستار د هغه شخص‌په سر کښېږدی بیا په هغه چه‌دستار
د لویی په سر کا د بل په ځای‌کښینی . که قابل وی ثنا تعریف یې
شی که ناقابل وی پورې ریشخندکېږی ـ پس ددستار کار سهل او
آسان نه دی .

د دستار د تړلو شرم منحصرد ملوکانو دی چه دستار تړل هم
ددوی دی ـ پس اسباب د قابلیت‌په دوی کښې موجود دی او که نه
ددستار تړل به پرې عیب عار وی .تر اسلام پخوا د دستار وضع له
بادشاهانو شوې ده ـ دستار به نورچانه په سر کاوه بې له ملو کانو یا

به هغو ناره چه ملو کانو بـه وروباخښه ، که نه قدرت دنور چانهؤ چه دستار به يې سر تاره . شمله‌به ددستار هغه پرې‌ښووه‌چه‌مړ نی‌به‌ؤ نمايان توره به يې وهله . د بدر په‌جنګ کښې ددستار شمله په مومنانو حکم شوه ـ شملـه ددستار دهغـه‌جنګ را په هيسې سنت مؤکدشوه، نه يونمونځ په شمله‌نه ډېر لمونځونه‌بې شملې توره چه څار ددستار تر کومه لاړه ـ د شملې دپرې ښو پـه‌باب حديث نبوی په دا شأن ناطق دی چه په جنګ د بدر واړه اهـل‌اسلام تيره سو ديار لس کسه وو ، د هجرت په دريم کال د بدر جنګ‌ؤ؛د همه خلقو افضل هم هغه اصحاب دی ـ پنځه زره ملايکې په ابلق‌اسونوسورې په مددد مومنانو راغلی وې واړو سپين دستارونه شملې پرېښی‌په دا باب دی : هذا يمددکم ربکـم بخمسة آلاف من الملئکة مسومين ه ای معلمين عما مهم بان ارخوا اذنابها بين‌اکتافهم ـ ملايکو ځکه داعلامتونه‌ددستارو نو دشملو وکړل چه بله اصحاب دې هم د جنګ په ورځ داروش واخلی ـ په ځينو روايتو نو درسالت پناه درې دستاره ياد شوی‌دی .

يو اتلس ګزی ، شمـلـه يـې‌نيم ګز شر عی .
دويم‌دوازده‌ګزی. شمله‌يې‌يوګزهغه د جنګ ده .
دريم شپاړس ګزی ، هغه به يې‌په‌اخترپه‌جمعه پـه‌سرتاړه ـ ددستار
ترل په ولاړ بويه . درود دې لـولی‌دستار دې تړی .

حديث دی : « ليس منا من‌تشبه‌بغيرنا » هم په دين کښې هم په‌آئين کښې‌ددستار کارترداډېر ډېری‌دی‌چه‌تحرير وتقريرشو. لکه‌حق‌ددستاردی هغه هسی په ځای کول مشکل دی‌اما په حديث نبوی واضح دی چه رسالت پناه فرمايلی دی چه ما په‌امت کښې به لکه‌ابابکر صديق(رض) هسی سړی پيدا کېږی ترقيات‌پوری‌شك نشته چه دا امت مرحوم به په هيڅ وخت د ښو مردانو خالی نه وی.په هره زمانه کښـې به اميـران ، عالمان ، درويشان پيدا کېږی ، چه‌قابليت به ددين ددستار لری .

لکه حق ددې دستارؤ خلفای‌اربعه په ځای کړې‌ؤ . چه په ولايت ظاهری وباطنی کښې يې تصرف ؤمامور په دا سياست وو .

بيا هغه اميران او سلاطين چه‌ددوی په سيرت وو ، يا دی يا به شی . هرچه مشايخان او عالمان‌دی‌هغه مامور دی په ولايت باطن لکه سياست و تهذيب اخلاق باطنی ـهرچه اميران او بادشاهان دی هغه مامور دی په سياست ظاهری لکـه‌بندو بست و انتظام ملك و مهـام

هرچه ظاهری او باطنی دواړه لری‌هغه په سیرت دی د خلفای اربعه رضوان‌الله علیهم اجمعین .

لکه په خلفای بنی امیه کښې‌عمر عبدالعزیز ، په بنی عباس کښې هارون رشید ، په آل رسول کښې‌دوازده امام چه تمام حق به دوی ددستار په ځایوی ـ امام مهدی به‌وی‌چه حق او باطل به سره جدا کا ـ د اسلام په باد شاهانو کښې هم په‌حینو طبقو کښې‌ښه ځوانان تېرشوی دی په سامانیو کښې سلطان سنجر (۱) ماضی ، په غزنویو کښې سلطان محمود سبکتکین ، په هند کښې هم یو څو ښه‌ځوانان تېرشوی دی ، سلطان سکندر لودی ، بابرمغل لکه چه یاد شول .
په اسلام کښې به څو داهسی‌سلاطین او امیران تېروی ، ترقیامته به پیدا کېږی چه رواج ددین متین‌محمدی پری‌کېږی . سلطان السلاطین وی که نایب د سلطان السلاطین وی‌که ځان لره سلطان او محتشم دخپل د یار وی چه دا حال پکښې وی هغه‌دواړه قابل ددې دستار دی .

احوال به یې په خپل محل‌ووایه شی . که کار یې په خلاف وی که بادشاه ددرست جهان وی په داحساب داخل نه دی د دستار لایقت ورځخه نشته . بادشاهان‌ظلل‌الله‌دی،خلیفه سایه د سبحان دی . چه مخالف دی خطأ دروغ هغه خلیفه‌د شیطان دی ـ دا می چه درته‌شمار کړل ، څه هسی نه چه څو په تخت‌کښېنی سلطنت دولت یې ډېر حاصل شی .
هم هغه سړی لایق ددې دستاردی . بادشاه وی که امراوی که سردار د خپل قوم قبیلې وی چه‌لایقت او قابلیت یې حاصل کړی دی هغه واړه سزاوار ددستار دی .واړه اصحاب لایق ددې دستار وو د خالد بن ولید په کور کښې هیڅ‌نه‌وو ، نه په تخت باندی ناست‌دی؛ خلیفه د عهد امیرالمومنین ابو بکرصدیق (رض) و ، دی دده په امر سردار دروم د لښکرؤ ، بهترافضل‌تر سنجر تر محمود ؤ ، امیر چوپان په خراسان کښې چه امرا بومیه دخپل ولایت ؤ ، چه استعداد قابلیت پکښې ددې دستار ؤ ، ددین په کاراستوار ؤ ، بهتر تر چنگیز خان ؤ ډېر ځوانان ځان لره ناست دی چه‌قابلیت او استعداد حاصل‌لری ، که په تخت ناست وای به به تر سنجروتر محمود ؤ . اما د تخت نصیب نه لری .

(۱) په دغه عبارت کښې هم یوڅه‌غلطی شته ولی چه سلطان سنجر سامانی نه دی بلکی سلجوقی دی .(٥٢٤ ـ هـ)

بیت :

بخت‌و دولت به کار دانی نیست جـز به تئـید آسمانـی نیست

دوی هم هسی پخپل استعداداو قابلیت پوهیږی چه مونږ قابـل دسلطنت یو اما د ایمان سره (۱) چه‌کا . لکه توره چه په صندوق کښې فولادی د ښه استاذ د لاسه روغـه‌کړی باڼ کړې پرته وی چه څښتن‌یې دصندوقه نه وباسی توره چه کا ،بلکه هغه ښه توره ساتلی په‌صندوق کښې یوه بله کینه ترملاکړی (۲).

هرگاه چه اقتضا د قضا داووینی هغه چه قابل دی هم په هغه خپله بخره کښې بادشاهان د خپل‌وخت ناست دی ، هم هغه خپل‌فطرت او قابلیت ددوی بادشاهی وی .

بیت :

بادشاهی ذوق معـنی کـردنست نی بزورو ظلم دنیا خـوردنست

ما چه خلفای اربعه ، اصحاب‌و اما مان بنی امیه بنی عباس درته یادکړل مقصود می داعلی مرتبی‌ؤ .سنجر و محمود می چه درته یادکړل مطلب دوسط او ادنی څه هسی نه‌چه خو هم دا دوه تېر شوی دی .
نه تېر شوی ډېر دی ، دامـی خـومقصود تمثیل ؤ ، په بنی امیه کښې یزید پلید هم تېر شوی دی ، مګرقابل او لایق ددې دستارؤ ، هرچه په اوصاف حمیده موصوف‌اواستعدادیې حاصل دی د دستار لایق هغه دی ډېر دنیا پرست په نام مسلمانان په‌عمل کافران د دنیا د بادشاهی‌دپاره خوار حیران مصاحب او امرایان ،هند وان او را فضیان او فاسقان او فاجران داهسی که ناست په تخت‌دی هم کم بخت دی ، لایقت یې‌ددین او د مردانو ددستار نشته . نوشیروان عادل چه آتش‌پرست‌ؤ په کمال صفت د عدالت آراسته ؤرسالت پناه په سبب د عدل ستایلی دی .

مثنوی :

پیغمبر(ص) که‌درعهد نوشیروان برخ گشت چشم‌و چراغ جـهان
بگفتا که از ظلم ازان ساده ام که در عهـد نوشیروان زاده ام
دی به لایق ددې دستار نه بولم که مومن مسلمان دی په جـهاد

---

(۱) دغه عبارت له چاپی نسخی‌نه کټ مټ نقل شو خو غالباً اصل یې داسی دی : (اما داسمان سره‌څه کا)

(۲) کټ مټ نقل شو مګرښایی‌داسی وی (یوه بل‌کمینه تر ملاکړې)

پهغـزا ولاړ دی ، د متابـعت‌قابلیت یې د سلطنت د قابلیت سره جوړ دی هاله به لایق ددې دستارؤ .تا به اروېدلی وی چـه پښتانـه د کـوهستان ، راجګان د هندوستان‌چه ډېر نام و ناموس لری ، تهورو بسالت په افراط لری هر کله چه دابنای جنس غلیم دلوری هزیمت بیا مومی ، شرم ورو رسېږی ، دستارله سره واچوی سر تور ګښېنی . وایې چه اوس زما څه دستار په سر کول دی . که چیری می شرم پهځای شو ، انتقام می را نیو ، هاله بـهدستار په سر کړم .

پس په عرف په عادت هـم دامعلوم شول چه نام ناموس ، شرم ننګ هر څه چه شته واړه په دستارکښې دی ــ پس چه دا ثابت شول چه دستار دا هسی څیز دی چه ددین‌دنیا بزرګی لویی په ده کښې‌دهڅوک چه دستار تړی ددستار په حقیقت‌دې‌وپوهېږی ددستار حق دې وپېژنی. قابلیت او لایقت دې حاصل کا . کهقابلیت او لایقت یې حاصل نه کا ، دستار په سر کا ، برند کښېنـیداهسی دستار دستار بانه نه شی څه شو که زر زری منديل په سر کالویه شمله پرېږدی یا بادله څیره‌کړه وتړی داهسی دستارونه د مخنثانودکودکانو وی ، نه دمردانو. والسلام

دویم فصل

دقابلیت اواستعداد دخصلتونود هنرونو په طریق د فهرست چـه منحصر ددستار دقابلیت دی .

ددستار لایقت موقوف په هغوخصلتونو هنرو نو دی . نقصان یې په عدم محصول کښې دی . هنرونه‌کسبونه ، فنونه ، حـر فتـونـه ، صنعتونه ، خصلتونه ، خویونه ډېردی تر شماره تېر دی ــ که په واړو پسی څوک زغلی عمر د نوح بویه چه‌په تعلیم یې حاصل کا اما څو چه په تحصیل د هغو قابل باله شی هغـه‌هومره لازم لابد دی چه حاصل‌یې‌کا او که نه په عدم د هغو به قابل باله‌نه شی ، ددستار لایق به وایه نه‌شی شل هنره شل خصلته چه اختـیارشوی دی په دوه باب کښې به‌واضح شی .

اول پکښې هنر د ځان پېژنـدګلی دی .

بیت :

چون تو در نفس خود زبون‌باشی عارف کرد گار چـون بـا شـی

بیا ورپسی هنر د علم دی چه‌کسب کمال باله شی ــ بیا ورپسی نور کسبونه فنونه حرفتونه وغیره‌دا می چه یاد په هنر کړل مراد می دا دی چه هر چه له چانه زده کېږی‌او په تعلیم حاصلېږی ، یا هنر دی

یا کسب یا فن یا حرفت یا صنعت ،دواړه ځبله مخلوط دی ـ هنر په کسب کښې کسب په هنر کښې فن‌هنر سره یو معنی ، صنعت حرفت همدا هسی .

پس په اصطلاح کښې د هنـــرقرار ورکړ شو ، واړه هنرونه دی دا شل هنره می چه په واړو کښېمنتخب کړل‌هم‌خپله خپله‌مرتبه‌لری‌لکه فرض ، واجب ، سنت ، مستحب چه‌اول پکښې یاددی هغه لکه فــرض ورپسی واجب ، ورپسی سنت پـه‌شل هنره کښې آخر هنر د نسب ، دنرد د شطرنج د تصویر تحقیق(۱)دی دا لکه مستحب .

په دا هنرو نو کښې نقص وکمال هم په مراتب د دوی دی. واړه شل هنره چه اختیار دی هم نــورهنرونه ډیر دی ، ولی واړه په منزله د نوافل دی که یې حاصل کا رشدیې زیاده پرې وشی او که نه نقص نه واقع کېږی اما په نه پوهه به‌یې‌نقص په قابلیت کښې واقــع شی . مثلا لکه هنر د تر صیع چه زرگرجواهر په زر کښې جوړوی دا لوی هنر دی .

که زده شی رشد یې زیادت‌شو او که نه نقصان واقع نه شو اما که پرې پوهه حاصل نه‌کا تمام‌نقص‌د ملوك دی .

چه د جواهرو ترصیع وقوف‌یې نه وی د قیمت وقوف به یې څه وی .

په دا شان هنر د آهن گری چه‌توره ، نیزه ، چاړه ، زغره چه آلات د محاربات دی تعلق په دوی لری که‌د آهن گری هنر یې زده زیاتی هنروْ بلکه په کارؤ ، او که زده یې نه شونقص واقع نه شو .

اما که د توری دزغری د نیکی‌د بدی وقوف نه لری نقصان واقــع شو . لکه هنر د جولادی زده کول‌یې‌هنر دی که زده شی څه بدی که د ټوکی درخت وقوف‌یې نه وی‌قباحت،دا غستو په قــدر به یې څه پوهیږی د پېرو دو په حساب به‌یې څه‌رسیږی‌په دا شان ډیر هنرونه دی چه پــه نه زده کول نقص په قابلیت کښې‌نه‌واقع کېږی اما په بې وقوفی کښې یې نقص واقع کېږی . غرض چــه‌مرد هغه دی چه په هر کسب کښې داخل دی اوکه نه په دازوایدکسبونو کښې دی غشی رغول ، دستنی درز وهل ، بهله دوزی د زرگیر سازول دا خو دې زده وی ـ راغلم په تعداد په شماره د هنرونو دخصلتونودادی:

(۱) کښې مې نقل شوخوښایی‌چه د تحقیق په ځای (دنقاش) وی .

باب اول مشتمل په شل هنره

اول هنر د ځان د معرفت .
دویم د علم چه کسب کمال بالهشی .
دریم هنر د خط چه لازم ملزومد کسب کمال دی .
څلورم هنر د شعر چــه پیرود علم دی .
پنځم هنر د تیر اندازۍ دی .
شپږم هنر د آب بازۍ دی .
اووم هنر د اسپ تازۍ دی .
اتم هنر د ښکار دی .
نهم هنر د شجاعت دی .
لسم هنر د سخاوت دی .
یوولسمهنر دازدواج د معاشرتدی .
دولسم هنر د اولاد د تربیتدی .
دیار لسم هنر د تادیب خدم وحشم دی .
څوارلسمهنر داسباب معشیتدی .
پنځلسم هنر د زراعت ددهقانیت دی .
شپاړسم هنر د تجارت دی .
اولسم هنر د تــحقیق دنسبدی .
اتلسم هنر د علم موسیقی دی.
نولسم هنر د نردد شطرنــجدی .
شلم هنر د تصویر د نقاشدی .

باب دویم د خصلتونو دی

اول ــ خصلت د مشورت .
دویم ــ خصلت د عزیمت .
دریم ــ خصلت د خا موشــۍ.
څلورم ــ خصلت د راستۍ .
پنځم ــ خصلت د شرم و حیا.
شپږم ــ خصلت د خلق نیکواو خلقت وخوشخویی .
اووم ــ خصلت د مروت .
اتم ــ خصلت د عفو او کــرم .
نهم ــ خصلت د تمیز .
لسم ــ خصلت د عدل د انصاف .
یوولسم ــ خصلت د توکل .

دیار لسم ــ خصلت د خوف‌ودرجا .
خوارلسم ــ خصلت د ملك دانتظام .
پنځلسم ــ خصلت د همت .
شپاړسم ــ خصلت د حلم .
اولسم ــ خصلت د غیرت .
اتلسم ــ خصلت د حزم واحتیاط .
نولسم ــ خصلت د طاعت دورع .
شلم ــ خصلت د استغفار .

خصال حمیده ډیر دی ، کـه‌داهومره چه وکښل شول واړه‌ونیسی لکه سترګی چه د چا د سواد وشی‌نور هر کتاب پخپله لونـی پـه دا خصایل به هغه وفور خصلتونه هـم‌بیا مومی ـ نمړی په مقدار د خولې ښه وی که د مزری نمړی پیشووته‌روغه کړې دا عقل نه دی .

قطعه :

لکه خولـه هسی نـمړی　لکه قـد هسـی جـا مـه
که کمېړی یا زیـاتـېـړی　نـا پـوهـی ده دا هـمـه

تکلم‌الناس علی قدر عقو لهم.دا خصلتونه به هم په تفصیل هـم هسی‌وویل‌شی.چه‌ځوکړې‌پوهه‌حاصله‌کاپه‌عمل‌دې وروتوانېږی دعام ورع د خاص فتوی (۱) وی چه عام یې‌طاعت‌ګڼی خاص ته معصیت وی ــ ترکی اس په نادار عراقی وی ، وبادشاه‌وته‌عراقی تر سهل ترکی بدتر وی ــ په فقیر شړی لکه اطلس ده په دولت‌منواطلس شړی وی ــ په دادوه باب پسی به خاتمه د کتاب وی په خپل‌خپل ځای به انشاالله تعالـی واړه وکښل شی .

اول هنر د ځان د پیژندګلی

من عرف نفسه فقد عرف ربـه‌یعنی د هر چا چه د ځان شناخـت وشو پس په تحقیق چه هغو خپل‌پرور دګار وپېژاند .
معرفت ، شناخت ، پېژنـدون‌داواړه یو معنی لری .

ابیات :

که دې شناخـت وشـو د ځـان　شناخـت دې وشو د سبحـان
که دې شناخت نشتـه د ځـان　شناخت دې نـشتـه د سبحـان

(۱) په متن کښې فتوی ده‌مګر د تقوی کلمه وربره ښه لګیږی .

شناخت د ځان په دوه رنګه‌دی ، یو په ظاهر بل په باطن ظاهردا چه په ظاهر نعمتونه چه وتاته یې‌درکړی دی نظر وکړې ـ چه له عدمه‌یې‌موجود کړې. نه‌وې، وشوی‌نیست وې ، هست شوې ، که ډیر وایم کتاب اوږ دیږی داهومره زده‌کړه چه د نر ښځی ترمیان چه مینه محبت کیږی ، مقصود دهغه‌محبت واړه دادی چه مقصود ته یې دتولد د تناسل لار مسدود نه شی.داخراب جهان په دا محبت سره ودان دی. که دغه‌محبت نه‌وی‌چه‌لکه‌محصل چه‌په‌ځاتعیین‌وی‌په‌داهسی‌دخندا‌په‌کار به څوك راضی شول چه شرم حیایکباره له منځه واخلی ، دواړه لوریه نر ښځه بې حجاب او بې پردې‌شی‌یو دلاندی ورته پرېوزی ، بل د پاسه پر غیږ نیولې ښو زیږی . بیایوه قطره منی بې نمازه بدرنګی اوبه یو ځاځکی د مرد د آلت جدا شی‌د ښځی ورحم وته پریوزی ، دواړه لوریه سره محظوظ شی . په رحم‌کښې هغه نطفه ځای کا . پس له څلوېښتو ورځو وینه بیا مضغه شی.غوښی اورګ ودلی استخوان‌پکښې جوړ کا ، سر ، پښې ، لاس تمام‌وجود سترګی ، پوزه ، خوله ، غوږ مخ ، ورو‌ځی باڼه درست یې سره‌مرتب کا ، لویوی یې تر څلورو میاشتو پوری بیا روح پکښې ننه‌باسی ـ غذایې هغه د حیض مرداری وینی کا ، چه تنو مند شی تر شپږ‌می‌میاشتی پوری قابل دژوولو کا ، په نهم میاشت وزیږی هم په هغه لارچه‌هغه قطره ځاځکی ننه وتلی وی یو هسی ځیز ورځنی را وباسی چه په‌حسن د ماهتاب سره برابری کا . خو چه راووځی طلب د خوراك وکا.مور ورته تی ونیسی ، تی په هسی شان په خوله ونیسی پر حواله شی،چه وایی کنه .

همېشه یې تی رودلی ؤ . د مورمینه‌تر هسی حده پر پیدا کا چه ورځو شپه ورته په سیخ شی ، ساتی یې‌لویوی یې خپل ځان خوری فزندپرور دوی . تر هغه پورې چه دطعام په‌خوراك داخل شی د روتی دغوښو وخوړل و ته ، هم په داوخت مصالح‌ددې کار ورکا . غاښ چه کلك ځیز پر ژویی ، قوت قدرت چه تر حلق‌یې کارته کړای شی ـ سبحان‌الله ترکومه به یې حساب کتاب کړم .

ته خولا سړی یې که مور ،پلار دې په ساتنه محنت مشقت کا ګوندی ستا د ګټنی یاد تورو دځینونورو چارو امید کا . لیوه ګان بازان ګوره ، مزری شسهندان ګوره چه په‌خپل فرزند څو مینه تپاك لری دنورو غوښی راوړی او خپلو فرزندانو ته‌یې‌ورکوی‌ساتی‌یې ـ خوچه لوی‌شی نو تار په تار و بله درومی ـ مرغونه،مارونه ، ماهی وغیره تر مور تر ملخ

په خپل نتاج داحال لري . دامينه چه‌تر مينځ پرېوته واړه په قدرت او په حکمت دقادر پر کمال د حکيم علي‌الا طلاق چه وبله سر رشته دتوالدو تناسل د مخلو قات په ځايـوي داچه دې واروېدل د خروار مشت هم نه دي . تر دا پوري قياس د نورووکړه . نور آئينه په لاس واخله‌دخپل ديدار تماشا کوه چه څه گلرنـګ‌ښايسته څېره يې درکـړه . يو د سترګو نعمت وګوره که يوه سترګه‌دې ړنده شي جهان به درباندي‌تنګ تاريك شي .

که د درست جهان خزانې ستاپه لاس وي ، څوك پيدا شي درتـه ووايي چه ستا د سترګي علاج بـه‌وکړم چه روغه شي احتمال دی چه واړه خزانې به د هغې يوې سترګـي‌په رغولو ورکړې — داهومره ددنيا خزانې ستا ديوې سترګي بها شوې‌او تا ته يې داهسی سترګی بې منته وړيا در کړی پاسه يې په توروورځيوښايسته کړې .

بيا تور باڼه چاپېر شپول شوه‌چه لاله ورايه خس و خاشاك زيـان ضرر ستا له ستر ګونه اړوی.يو دسترګو نعمت داډی چه څه خو مې درته ووې ، د سترګو رغول چه‌څو پردې لري . واز دې ترې چاپېر په کولکونو کښې تور سپين پاسه‌کولکو نه ګلك د هډونو د ستر ګو د محافظت دپاره . که هم د سترګوحقيقت چه په حکمت موندلې شوی که درته وايه شی تمام به نه شی.ظاهر باطن نعمتونه چه واړه دوجود دی تعريف به يې په دفترونو کښې‌ځای نه شی ، چه نمري په خولـه کړې لذت د خوږو د تر خو ترې‌وګوره چه پسويي بيا مومي چه تر حلق يې کښته کړې تر لړمانه ورشي‌بيا تر رودې ورشي .

ځای په ځای چه ستا صورت‌وته قوت رسوی . تر دماغ تراحشا چه د طعام بخار رسېږی چېرته وازده شي چېرته وينه شي چېرته منی شي هغه فهم وکړه خبر دار شـه‌بيا په څه رنګ تر دوه لارو هغـه کثافات‌وباسی اوبه د مثانې په لار ، نجاست د دبر تر لار که دا کثافات ونباسی ځـای پـه ځـای پـا تـه‌شي ستا به څه حال وی او که يك لخته يې پرانزی هاله به دې څـه‌احوال وی ؟

پس دا دواړه لارې ستا د ژوندد‌پاره په خپل حکمت سره کله روانی کا کله يې بند کا .

مثنوی :

گر به بندد چنانکـه نـکشايـد　گر دل از عمر بـر کند-شايـد
ورکشايد چنانکـه نتـوان بست　گـو بشنو از حيات دنـيا دست

چه خاندی چه ژاړی چه هواهوس دا نعمتونه گوره چه جاه‌وجلال درکا، ملك و اموال درکا چه اغوندي‌چه تېزي چه پرکښېني‌چه‌ښی عورت زویه ښې لونه، خدم حشم در کا .داگوره ددې‌نعمتونو دشمنارو دیادول وکښل د توان کار نشته چه په دابه‌تا څوك پوهوی مکر په خپل کرم ستا سترگی بینا کا چه نندارې ددې‌نعمتونو کړې ، هرزمان شکر وکاږې شکر وکښل ستا دا دی چه که ترمشرق تر مغرب واړه ملك دولت و تاته درکا ته ووایې چه الحمدلله‌رب‌العلمین په‌داهومره کلمه‌واړه‌شکر په ځای‌نه‌شی – له‌تانه خوهم داهومره‌غواړی‌چه ته یې وپیژنې ، ثنایې ووایې ، دا نمونځ روژه نور طاعت‌عبادت چه په تا فرض شه هم په داسبب چه ما نعمتونه د ظاهر دباطن‌وتاته در کړل تا می حمدو ثنا ووې، له تا راضی شوم . عبادت می په دافرض کړ ، که په د احمد ثنا رښتینی یې زما عبادت کوه چه زما خاص‌بنده‌شې ، ددنیا نعمتونه فانی د آخرت باقی . نعمتونه د جنت د حوروقصورتر هر څه به دیدار به درکړم . که په خوله می حمدو ثنا وایې طاعت‌عبادت می نه په ځایوی ، دروغژن‌یې طاغی یې ، عاصی یې دنعمتونو قدرمی نه لرې نامرد نسناس مه شه وارخطا او ناسپاس مه شه .

داهومره نعمتونه یې چه درکړی یا یې وعده کړی نه تا نه خو امرو نهی غواړی .

مصراع :

از امر خدا مگذر از نهی‌بپرهیز

حلال حلال گڼه حرام حرام‌شماره ، پنځه وخته نمونځ چه‌فریضه دی مه یې قضا کوه – زکوة د مال‌ورکوه ، دېرش روژې د رمضان د میاشتی لره – که لار نه خوفه له‌خطره پاکه وی – زادو را حله لرې حج لره روان شه ! والسلام علی من‌التبع‌الهدای.

دویم هنر د علم چه کسب کمال باله شی

علم په لغت کښې زده کولوته‌وایی هر چه وی ، اوس په اصطلاح کښې تحصیل د علم عربی ، فارسی‌وغیره وته چه شهرت د څورلس‌علوم لری علم وایی . هرچه‌داعلوم تحصیل‌کا واړه ولولی هغه دانشمند ، فقیه فاضل عالم ملا باله شی – هغه چه‌پخپله زمانه کښې په دا علوم کښې د ځواب څوك نه لری هغه عالم‌العلماباله شی . مخدوم‌الملك باله شی.

علم دا دالهی‌دی‌فیض نامتناهی‌ددواړو جهانو نو لویی بزرگی پـه علم کښې ده ، د خدای شناخت چه‌سر مایه دواړه سعادت دی په علم کښې دی .

بیت :

چو شمع از پی علم باید گداخت که بی علم نتوان خدارا شناخت

د پیغمبرانو متابعت په علـم‌کښې دی هرچه علم بیا مومی میراث بیا مومی د پیغامبرانو . العلماء ورثـةالانبیآء یعنی پـه ځای کښېنی د پیغمبرانو دا شرف بزرگی د علم‌فکر کړې بویه چه تر کومه حده ده . چه د علم خښتن ځا نشین دپیغمبرانوشی دا خو ددین لویی ده . ددنیـا لویی هم په علم کښې ده . که نداف‌اوجولاوی چه‌دانشمندشی بادشاهان یې تعظیم او تکریم کا ، عالم واړه‌دده خدمت کاو شی .

که کیمیا ده که سیمیا ده کـه‌ریمیا که نجوم دی که طب دی کـه حکمت دی داواړه په علم کښې دی. څورلس علوم دانشمندانو د تحصیل شمارلی دی . اما تر دا ډېر دی ،دواړو په کار خدای خبر دار دی ، د موسی (ع) د خضر (ع) شاگردی‌استادی خو به دې اروېدلی وی ، چه د علم لدنی خښتن دی هغو ته إکثرمعلوم دی . ظاهری علوم چه پـه تحصیل سره ممکن چه څـوك یـې‌مومی په تحفةالغیاثی کتاب کښـې تر څلوېښتو پوری شمارلی دی .

دا خو د ظاهری علم حال دی.دباطنی علم چه د مشایخانو دی لکه علم ظاهری په تحصیل مونده شـی‌هم علم باطنی په تحصیل په زده‌کول مونده شی ، د باطنی علم خښتن‌پیرشیخ ، مرشد ، خلیفه مقتدا امـام باله‌شی ــ لکه داعلم ظاهری‌چه‌په‌درجه‌درجه پایه په پایه زده کېږی هسی علم باطنی په تزکیه په تصفیه پـه‌تلقین په ارشاد زده کېږی .

چه علم ظاهری وکا لارې وباطنی‌وته هم وجوړېږی . غرض چه ددواړو کونو مراد مقصود کامرانی کامیابی‌په علم کښې ده ــ ذره حبه له علم بیرونه نه ده ــ خدای دې توفیق وهرچاته ورکا چه تمام عمر په‌تحصیل دعلم صرف کا ــ او که نه هومره‌خو دې وی چه محروم پاتی نه شی چه دسړیو له حسابه ووځی دخارویوپه حساب باله شی ــ عام کالانعام شی بل اضل ــ د قابلیت له دایرې‌نه بیرون پریوزی که بادشاه زاده‌وی چه په نقصان کښې پاتی شی ددین‌ددنیا له دولت ناامیـد شی . کـه روستا زاده وی چه دعلم له حکمت‌یې‌بخره وشی ددین ددنیا سعـادت ، لویی بزرگی وگټی .

مثنوی :

وقتی افتاد فتنــهٔ در شام　　هر کسی کو شهٔ فرا رفتند
پسران وزیــر ناقص عقــل　　بــگدایی بــروستا رفتــند
روستا زا دگان دانشمنــد　　بوزیری بپاد شاه رفتــند

ددین ددنیا دولت دقابل دی ناقابل څنی محروم دی .

فرد :

تو قابل آی که ستارهٔ سعادتمند　زبهرمردم . قابل‌همیشه‌درسیراست

هغه چه وایی چــه د هر چــامدار په بخت دی . السعید فی بطن امه والشقی فی بطن امه په داکښې‌هیڅ شك نشته اما تفاوت په پو هه کښې دی . دانا بویه چه په دار موزوپوهېږی . رسالت پناه دا ویــل واصحاب وته کړی وو اصحاب په‌عمل کښې سست شول بیا به چه وخت د نمانځه د عمل شو نا قراربه شول آبدست نمونځ به يې‌اداكړ پیغامبر لره راغلل التماس به یــې‌وکړ چه یا رسول‌الله تا فرمایلی وو چه د بهشت موندل د هرڅه موندل‌په عمل نه دی په بخت دی موږ په عمل کښې سست شو ، ولی چــه‌وخت د عمل راشی ناقرار شوهرگاه چه عمل وکړوهاله قرارشو . رسالت‌پناه ورته ووې چه همدغه علامــت دبخت دی . هرڅه له ازله بختور دی‌له موږه بختور زوولی دی ؛ د هغو فهم به په ښه وی ، هرڅه بدبخت‌دی فهم به يې په بدوی . هر څوك چه علم قابلیت حاصل کا . همدغه‌نخښه د بخت د سعادت ده ، چه په خلاف وی نخښه د بدبختۍ د نکبت‌ده ، هر چېرته بخت تابع د هنر دی هیڅ هنرمند چا ذلیل لیدلی نه دی‌هیڅ بې هنره چا عزیز لیدلی نه دی.

فــرد

وجود هردم دا نا بشان زر طلااست بهر کجا که رود قدروقیمتش‌دانند

بې هنر که هرڅو بخت په‌سرګرزوی اعتبار نه لری .

فــرد

که‌ناستی دناقابل په‌سریرپاس‌وی　په‌معنی کښې خندان‌خان‌شاه‌عباس‌دی

قطعه

چه هنر د بزرګـی در ځخه نه وی
طالع څه کاتا په سر ؤاخلی مګر
چه په آس کښی څه هنر وی هاله ښه وی
او که نه ورځنی ښه وی لاښه خر

که طالع او هنر دواړه سره کښېږدی
زه خوشحال به پکښی و نیسم هنر
بې هنر مې که بادشاه د درست جهان شی
هیڅوك نه پسندی په ده دلویې چر

هنرمنده مې که ګدای شی کندول واخلی
په لیده به یې هر څوك ښوروی سر

منې په علم په فضیلت بویه. فضیلت او دولت سره توامان دی دعلم دفضیلت د څپښتنو محتاج پادشاهان وی . هر څیز نقصان و کمال لری ـ د سړی کمال په علم په فضیلت کښی، که یې حاصل کا کمال یې حاصل شو او که نه په نقصان کښی پاتی شو. مثلا اوسپنه پیداده چه توره شی که د استاد تر لاسه ورغله توره ورځنی سازه شوه، په صیقل شوه، تېره شوه، موتی میان یې مرتب شول، ترملا شوه، غزاپرو شوه، د کافر تر ورمین پرېوته، کمال یې حاصل شو. او که نه داهیڅ نه وی هم پوندې پاتی شی، په نقصان کښی پاتې شوه ـ نا بوده شمارلې بویه ـ په داشان د هرشی کمال و نقصان شته . لکه شاهین چه له جالې را وویشی که ښه میرښکاروی، تربیت یی ښه وشی، آموخته یی کا ـ باوله یی ورکا ـ پایه په پایه یې په ښکار ګیرا کا ـ زانې چه دده د کمال پایه ده و نیسی، کمال یې حاصل شو او که نه هم هسی پاتی شی په نقصان کښی پاتی شو، دونې نهالۍ، د مېوو یا د ګلونو د پاره په باغ کښی کښېږ دی که میوه یې وشوه یا ګل پری پوری شول، دباغ څښتن په کار شول، کمال یی حاصل شو او که نه په نقصان کښی پاتې ـ هم په دا رنګ د هر څیز قیاس په زړه راوړه چه هرڅیزه داحال لری، تر کانې تربوتی پوری بیا په دا کښی هم تفاوت په جوهر په فطرت کښی پیداوی «خلق الانسان من تفاوت» خلقت دسړیو په تفاوت واقع شوی دی ـ لکه اوسپنه څوك فولاد څوك دانه څوك څوږه څوك ترخه بلکه دسړیو لاتفاوت تر دا زیات په معنی ، دسړی صورت لکه ا و مه خرمن د ښیګک هسی مثال لری بلکه ترې بتر، په ښیګک کښی وابښه وی یا په تش باد ډك وی یا پکښی

غله وی. یا غوړی یــا شهدیا الوان میوه په رنګارنګ لذتونه هرچه‌پکښی پراته وی دهغی اومې څرمنی حرمت هم په هغه وی په هر خیګک کښی چه له ازله څه اجولی شوی دی تر لم‌یزله به هم هغه ورځنی ظاهر کېږی.

بیت

دخوشحال ختك له عشق ګفتګوی شی
چه په لوښی کښی څه وی هغه‌ترې‌توی‌شی

په داسبب په خوی په خصلت پوښتنه کیږی ــ مدار واړه په اصلی فطرت په ذاتی جوهر په حلیت دی۔ که فولاد نه‌وی ښه توره‌له کومه آهن‌ګورغوی که‌په شاګردکښی فطرت‌نه وی‌استاد څه‌کا علم وچاوته ښیی که شاګرد عالی فطرت وی د استاد خواشارت ورلره کافی دی څکه ځوك ژرتر مراد ورسیږی ځوك پس ځوك‌محروم پاتــی شی ــ علم څه منحصر په‌خبری کښی‌نه‌دی، څه خو یك لحظه دملا دداشمند په لوستل‌زده‌کیږی نه‌هرچه عالی فطرت وی څویی‌کند ذهن په‌ډیر منبود دملانه زده‌کوی.دده په تاثیر د صحبت د چانه په لیده په اروېده حاصل شی ــ اما لکه‌بېړی. چه په ګودر ګرځی ګودریې دغه دی‌چه د ملا د استاد نه چه زده‌کوی په دا سبب ویلی شوی دی چه اول‌دولت‌مادرزادیاډل دانا یا چشم بینا یا ګوش شنوا ، که‌دواړه نه وی مرګ مفاجات، که اوسپنه هم ښه فولاد وی آهنګر هم ښه او ستاد وی دهغی اوسپنی‌به ښه توره روغه شی کــه آهنګــر ښه نه وی اوسپنه که ښه وی هم هغه هسی توره لکه د اوسپنی کمال‌دی خود د ه‌ورځنی روغه نه شی په دا واسطه ښه عالی فطرت لره هم ښه استاد په کار شو بلکه که بده اوسپنه وی هم چه د ښه استاد آهنګر تر لاسه ورشی البته توره به ورځنی سازه ګا، مګر هرګوره نا لا یــق اوسپنه وی شاید چه هغه هسی او سپنه‌به دانا آهنګر په لاس هم‌نه‌اخلی چه محنت‌پوری ضایع کیږی څکه چه بدجوهر وی هیڅ دانشمند ورتــه توجه نه کا .

بیت

هیــچ صیــقل نیــکو نخواهد کــرد
آهنی را کــه بد ګــوهــر باشــد

ونی ډیری دی لرګی ډیردی، ولی هسی غشی لکه د خدنګ وی یا د آغزین وی د نورو ونونه وی ــ توره لکه د فولاد د دانــی وی د نــورو

اوسپنو نه وی ــ مرغونه ډېر دئ د باز د شاهین غوندی چه اموخته کېږی، انس الفت نیسی، هنر اخلی نور نه دی ــ پس د باز د شاهین کمال په دا کښی دی چه په خپل هنر په خپل ښکار کښی هر چه دیولره‌امکان لری په هغو واړو کښی آراسته شی ــ پس د سړی کمال هم په داکښی دی چه په واړو هنرونو، کسبونو، خصلتونو کښی وجوړېږی. ولی‌چه‌دی پیدا دیو کارونو لره دی ، د ده په وجود کښی د زده‌کولو فطرت جوهر شته‌لکه په باز په شاهین کښی چه هغه د ښکار د هنر فطرت شته چه په زاغ په زغن کښی هغه فطرت نشته، ولی ورځنی د باز د شاهین هنرونه څوك نه غواړی هر ګاه چه په سړی کښی ځای شته څکه ورځنی طمع دواړو هنرونو شی ، چه په هنرونو،خصلتونو کښې ډېر داخل وی.هومره شرف منزلت ډېروی، تر هغه حده چه تر کمال ورسېږی چه کمال یې حاصل شو دا ځای بیا یوه زوروره‌دعوی پرته ده چه هغه نشاء دجبلیت د جوهر ذاتی ده . فطرت‌یې ؤ چه د فطرت په زور تر کمال مرتبه‌ورسېده لکه ځینی حکماء دفلاسفه چه هم علم ددوی رهزن شی .

بیت

علم که از وی دو جهان روشن است
طرفه که هم رهبر و هم رهزن است

لکه ځینی عالمان دنیا پرست جاه طلب چه دو آویه مذهب هم د دوی په طفیل پیدا دی .

بیت

در اصل مذهب همه صاحبدلان یکی است
از ناقلان بد سخن اینجا رسیده‌است

علم هغه دی چه سړی ودین وته راڅکوی د دنیا مینه په زړه کښی سردوی، د طاعت عبادت محبت عرفان یې زیاتوی. قاضی نه شی، مفتی نه شی، زکوة خور، سرسایه خور نه شی، نفسانی نه وی عالم‌ربانی‌وی. نه چه نفسانی شیطانی دیوانی چه دمل‌کانو خوشامد ګوی‌وی ــ ددنیا د علم په وسیله تقرب د امیرانو حاصل وی، دین په دنیا وپلوری داعالمان نه دی طفلان دی .

فرد

قاضی ومفتی و صوفی همه طفلان رهند
مرد گر هست بجز عالم ربانی‌نیست

هرچه باوجود استکمال دمیردوزیر تر خنګ دی عالم ولیده‌مشابهت دی په عطار ، لون لون خو شبویی ورځخه ولی ناست دکناس په‌کور کښی لاپه تیره قباحت داچه قلم په لاس واخلی دامیرانو خدمت قبول په‌کفایت په توقیر دامیر مشغول شی . ګویاچه دې کناسه کاری اختیار کـړه هغه کښلی نافی خو شبویی چه دعلم دحکمت دی‌دنجاست سره خلطی کړی تو به له هسی کاره !

مصرع

درنجاست مشك بویی زان چه سود
هسی احوال که‌دم دعلم ددانشمند ی‌وهی څه سود .

فرد

څه بد ذات به په دانش‌په علم‌نورشی
حبشی چه‌په‌مخ خال کښیږدی لاتورشی

په‌شیطان کښی فطرت دزده کو لو ډیر ؤترهسی حده چه‌هو مره علم‌یی زده‌کړ چه معلم دملایکو شوـ چه په جبلیت کښې بد ذاتی‌وه هغه هسی ډیرعلم دده دغاړی طوق شو، علم‌په مثال دګبینه دی په چرکـین لوښی کښی دا چولو نه دی .

بیت

علم‌معشوقه دی‌معشوقی‌لره‌کف بویه
که‌ناسیال‌وته‌واده‌شی‌خرابی‌یی‌لویه‌لویه

دریم هنر د خط چه دا خل د کسب کـمال دی

علم‌او خط سره لازم ملزوم دی. علم په مثال وحشی دی ، خط یې‌لکه کمند چی وحشی پرې قیدشی .داهومره کتابو نه به‌نه وو که‌خط نه وی. په حساب، په کتاب، په سیاق به څوك پوهیدل که خط نه وی.دجهان‌کار سره ټول په‌خط دی. لوی هنردی، منزلت ،مرتبت یې‌هم‌ډیردی، قـدر قیمت یې ترحساب تیردی . کی‌یې دولتمند زده کازیب وزینت دی، که‌یی درویش زده کا ددرویش دولت دی .

مثنوی

خط خوب ا ی پسر بس دلپذیر ا ست
چو روح اند رتن برنا و پیر است
اګـر منـعم بـود آرایش ا و سـت
وګر مفلس مرا وراد ستګیر است

مبالغه ددې فن ډېره ده .

بيت :

قلم گفتا کـه من شاه جـهانـم   قلم کش را بدولـت مير سانـم

الحق څو چه څوك وايي داهنرلايق د هغه تعريف دی . کاريې پټ نه دی څرگند دی .

ولی حيف دا چه د هر چا پهمصاحبت تن ورکا ، لارنهگوری. هر څوك يېچه پهلاس واخلی، نوردهغهشی ، د هرچا يار دی.

رباعی :

درسته ښه يې ته دلـداره   يوه چار دې ده بـښکـاره
چه وتـا وتـه نـژدې شـی   نوره يـې د هغـه يــاره

کور دده وران شه چی دده دمخه څه ورانی ، ودانی په جهانشی. په هرچا چه دی داتور مخ بـرابـرکا کيميا گر دی ، سيس يی زرکا. بې کامه وی هزار کامرانۍ ورکا .دډېرو په سر تاج کښېږدی ، دډېرو خاوری په سر کا . په داسبب چـهدوزبان دی . د جهان سرگردانـۍ په ده . هر زمان يې سر په تيرهتيغواهه شی . چار پخپل سر کا ، مراد و نامردانو ورکا . ځان گداز رفيقنواز دی . جوانمردی ډېره وفايـی تر حده تيره ده .

دريغه چه د نا اهلو په لاسکښې نه وی په لاس داهلووی دده د سر بلا په بدذاتو ، په سفلهؤ پـهسهلووی .

زده کول د خط موقوف دکاتبپه تعليم دی پخپل طور چه ښه خط گوری ، کښې (۱) طبيعی باله شی .دا هم کښل زده کا اماشنيدهکیبود مانند ديده ـ چه کاتب خوش نويسورته د خط قواعد ښيی ، اصـلاح ورکوی هغه خط په قواعد زده شی اوزر زده شی خوش نويس هم هغهباله شی چه خط د استاد زده کا .

بيت :

هر آن کاری که بی استاد باشد   يقين ميدان که بی بنياد باشـد

(۱) دلته کښې د کښل لـهمصدرنه د حال فعل دی يعنی ليکلی يې .

چه یو ځله په قواعد درست‌خط د کاتب نه په تعلیم واخلـی ، قاعده د هر حرف د کښلو زده کا ،نور مې د خپلو مټو دی ، څو چه مشق کا هومره به یې خط پخیږی. دخط هنر ، دغشی هنر داد واړه تـر ژوندونه ، څو سړی ژوندی وی‌مشق‌غواړی . که هر څو خوش نویس‌وی یاتیر انداز وی ؛ چه مشق پریږدی‌خوش نویسی تیر اندازی له سړی ولاړه شی . هر چه خوش نویس یاقادر انداز دغشی وی هره ورځ په ځان لازم کا چه هومره مشق د خـطهومره دغشی ، هغه وظیفه خپله نه ناغه کوی . ځینی خوش نویس یوه‌قطعه دوه دری بیته وکښې ، په مهر بها کېږی . ځینی په روپۍ ځینی‌په‌توری (۱) تر دا پوری قیاس د خط د هنر بویه چه‌څوتفاوت لری . ځینی‌سړی هم د خط په وسیله مقرب د بادشاهانو شی . فقط هم دا د خط‌حیثیت سړی تر هسی درجه ورسوی پس دا هسی هنر چه په جهان کښې‌په معنی کیمیا بلکه تر کیمیا بهتر بویه ، چه مې د سړی حاصل شـی‌همیشه دې ساتلی لری په‌زوردمشق په دا باب تاکید ډیر دی .

بیت :

گرتو میخواهی‌که خطت‌پخته گردد ای انیس
مـی نویس و مـی نویس و مـی‌نـویس

هرچه‌عالی فطرت دی‌په هرهنرچه لاس و لګوی قصد به یې داوی چه په هغه هنر کښې د بل نه تیروی‌او که نه برابر وی‌تر چانه کوزخونه وی .

بیت :

ازهمت بلند نباشد کـه قاسمی شهر هری گذار دوقانع‌بتون شود

حسد په هیڅ کار کښې له چاسره نه بویه ، ولی غبطه بویه ، دهنر په نقصان کښې چه څوك پاته شی‌دلالت یی د همت او د فطرت پـه نقصان کېږی . په نقصان دې راضی‌نه‌وی ، د هنر و کمال وته دې مې‌کا.

فرد :

خط که از شایبهٔ حسن تهی است بهرهٔ کاغذ از ورو سیهی است

(۱) د توری پیسی په معنی .

خط چه حسن ، ښایست په کاغذونه کا ، خو ځکه د کاغذ سپین مخ یی تور کا ، د زیب یې ویوست .

هرچه نیك بخت وی هرگز بهٔدهنر د کار فارغ نه وی عبثی چاری به نه کا . موږه استاد شاه اویس صدیقی مولتانی ډیر بزرگ متبرك سړی ؤ ، د علوم ظاهری او باطنی بهرورؤ ، اکثر به یې دابیت وایه :

بیت :

معشوقه کتاب است وکمان است وقلم   دیگرهمه محنت است ورنج است والم

دقلم سازول برابر دکتی گوتی تر بندتراش بویه، شگاف دې برابروی چه یو اړخ بل اړخ یې نری پیړ نه وی.د مشق قلم څو پیړوی هومره ښه وی په محرف قلم زر خوش نویس شی.

فرد :

محـرف تراش و محـرف نویس   باندك نوشتن شود خوش نویس

محرف ونوك دار قلم وته وایی.د خط مراد په مړوند دی چه د مړوند قوت وشی ، نور گوتـی پـه قلـم وجوړیږی . د مړوند قوت بی غټـه قلم نه شی چه قلم لك وی ، ځینی حرف ورځنی ووځی قوت د مړوند کیږی . که دې مشق ووړ حرف وی هم دې کټه لکه کټه گوته هسی وی.
مشق په تخته بدفتین بویه .که په نری قلم ډیـر کښې خـوش نویس به نه شې که په غټ قلم لږ کښې خوش نویس به شې . قلم چه روغ کا په نقطه دې وازمیی که نقطه ترې ښه پریوته ښه او که نه بیا دې قط کا . قلم تراش دقلم ډیر تیره بویه هاله به ښه روغ شی ، ښه به قط شی نقطه به ترې ښه پریوزی . داکار واړه په چاړه تعلق لری .

مثنوی :

کاتبا چون قـلم تراشیدی   خاك بر پشت خامـه مالیدی
اول آنرا بنقطه تجربه کن   یاد گیر این سخن زپیر کهن
از قلم نقطه چون درست آید   خوش نویسی اگرکنی شاید

دقلم د خط کار ابتدا لههوشنگهٔ شوی دی چه لمسی د کیو مرث پیش دادی ؤ . د یویې په قید کړ ، واژهٔ یې . د یو ورته ووې چه که می نه وژنې زه به یو هنر درته وښیم .

پس له عهد پیمان دا هنر هغه دیو وروبښایه ، دده جان بخشی یې وکړه . د هغه را په هیسی دا هنر ګډ شو . د خط وضع په ډېر رنګه په هره زمانه کښې حکیمانو فاضلانو کړی دی .

اوه خطه چه هفت قلم یادېږی‌مشهور دی چه قرآن‌پرې کوبښ‌شی. سواله نورو خطونو چــه عبرانــی‌ـیونانی ـ فرنګی ـ هندی ـ خطائی دی ـ نستعلیق چه اوس مشهوردی‌دوسو تیرسو کاله وشول د میر سید علی وضع او اختراع دی . مرکبات‌یعنی سیاهی سازول . اول خولوګی دتیل بیا چاز مغز ، بادام پسته ،اشاړی بادام ، دګور ګوری زړی هر چه روغن غوړلری ؛ هغه دېوسیځی،لوګی دې واخلی ، یوه بخره لوګــی، درې بخرې د پلوسې دکنجغری کنډسره دې ګډ کا په لرګی دې مږی : څویی مږی هومره به ښه سیاهی شی‌څو هم دا بس .

څلورم هنر د شعر د نظم

دا هنر چه د شعر د نظم دی‌هم داخل د کسب کمال دی امامشتق دی له شعوره ، چه جبلی طبیعت دشعر لری شعر د هغه دی . فنونــه صنعتونه یې په کسب حاصلېږی که ډېر تحصیل د علم وکا ، صنایع بدایع د شعر زده کا ، چه طبیعت‌د شعر جبلی نه لری خبره به نظــم نه کا ، د شعر هم جبلی طبیعت‌بویه‌هم یې علم د صنایع بدایع بویه ، چه واړه زده کا ، سوای تر دا نمك‌شیرینی د شعر‌تعلق په درد په‌محبت لری،چه پختګی یې په استعمال . دراصل شعر په لغت کښې کلام منظوم وته وایې ، دواړه مصراع د بیت په‌تول تللی ، په حرفونو سره سمی ، عروض قافیه سره جوړ ـ په داکښې‌هرچه وی که قصیده وی ، که غزل، که رباعی ، که قطعه ده که مخمس،که مسدس ، په ډېرو جه شعر وایه شی . قصیده هغه چی تر څورلس‌بیت زیات تر سل تېر . هرچه وایی پکښې پند یا نصیحت ، یا مدح ذم‌راوړی . غزل تر پنځه بیت ور په هسی ترڅورلس پوری ، هرچه وی‌پکښې تعریف د معشوقی د خط وخال دګل ، د ګلزار ، درد ، فراق سوزوګداز له دې حاله چه پکښې وایه‌شی. قطعه مطلع نه لری په دا قطعه بلله‌شی ، که دوه بیته که اوه اته لس شل هرچه وی ـ رباعی هغه چه دوه‌بیته وی . مخمس پنځه مصرعی ، مسدس شپږ ، بیا تر جیع بندترکیب‌بند ډېر طرز لری ، چه متقد مینو د شعر قرار ورکړی دی .

که اوس د طبیعت او دفضیلت‌په قوت څوك خپل تصرف پکښې‌کا،

هم ځای لری . دوسو تېرسو صنعت‌لری . ابتدا د شعر د هنر د افلاطون حکیم نه شوی ده . د شعر پایه‌لویه‌ده ، د حکمت سره یاد شوی دی ، پیغامبرانو ویلـی دی ، د پیغمبـراصحابو ویلی دی . د امیرالمومنین علی کرم‌الله وجهه تمام دیوان دشعرپه عربی ژبه شته . هغه چه وایی‌چه محمد رسول‌الله (ص) طبیعت د شعرګویی نه‌ؤ . هغه نه پوهېږی چه دا هسی وایی . که دا هسی وی نقصان‌لازم کېږی . نقصان د رسالت پناه په کامل وجود روانه دی . تمام‌کمال‌په جمیع مخلوقات کښې د یوه دده دذات حاصل ؤ ، عقل کل هم یوازې‌دده نصیب شوی دی . تر ازله تر ابده پیغمبران اولیا هر څوك چه دی‌که دديو واړو پوهه عقل ټول شی ؛ دده تر پوهی تر عقل نه رسېږی .

ترو د شعر څه کار دی چه دده‌به نه ؤ ، تر هر چا نه دا حال دده زیات‌ؤ . اما ژبه یې پری نه آلوده‌کوله په څو سببه ، یو سبب دادی چه مشر کانو کافرانو به تهمت دشاعری پرې کاوه .

دا آیت په دا باب دی . و ماعلمناه‌الشعر و ما ینبغی له .

هرګاه چه د شعر په نه ویل‌ګمانونه پری کېدل ، چه د قر آن آیتونه به پری راغلل مشرکانو به‌ویل چه دا شاعری کا ، که شعریې ویلی لا به یې ګمان پر زیات شه .بل دی مامور په دعوت د خلایق ؤ منتظر دوحی ؤ ، التفات یې په امثال‌دديو کارونو نه‌ؤ . بی بی عایشـه (رضی‌الله عنها) په دا کار کښې‌ماهره وه ، ډېرې قصیدې یادوې ، څوزره بیتونه یې یاد ؤ ، ګاه ګاه‌به یې حضرت ته ویل ، حضرت به ورته موسیده . اعشی شاعر دسرورپه خدمت حاضرؤ ، د شعر مذاکره په تمام قریش کښې مورثی وه .د شعر کار عظیم دی .

بسم‌الله‌الرحمن الرحیم هم وزن‌د نظم لری .

بیت :

بسم‌الله تاج سر قرآن است   نیز سنجیده بدین میزان‌است

ددې خانه برانداز سینه ګداز څوتعریف‌توصیف‌کوم لیګدلی‌اوردی چه‌هرڅه‌سره په‌مخ‌وړی . میلمه‌زورورډی چه واړه وینې دلړ مانه خوری .

بیت :

هرکه سخن را بسخن ضم کند   قطرهٔ از خـون جګـر کم کـند

پوهه یې دشواره ده ، ویل‌یې‌ګران دی ، د هر چا کار نه دی .

هغه دې وايې چه سخندان وی ديوه‌لفظ د آراستګۍ دپـاره خوب‌په‌سړی حرام کا .

بيت :

برای پاکی لفظی شبی بروز آرم که مرغو ماهی باشند خفته‌وبيدار
يو يو بيت يې لکه د فرزنـدزوول هسی شولی لری . خدای دې په دا رنځ ځوك ګرفتار نه کا .

بيت :

نګاه کردم‌واندرجهان‌يمين ويسار زشاعری‌بتر اندر جهان نديدم‌کار
خوبی يې په دروغ کښې ځودروغ پکښې ډېر هومره يې خوبی زيات .

بيت :

در شعر مکـوش انـدر فـن او کـه اکـذب اوسـت احسن او

عجب دا چه په ده کښې‌دروغ‌لکه رشتيا هسی لايق د تحسين وی. آرايش ، زيبايش يې واړه په دروغ،دروغ پکښې روغ دارنګه هنردی ، پوهه زده کول لازم دی ، ولی پـه‌اختيار نه بويه.

بيت :

شعر ګفتن ګرچه در سفتن بود نيك فهميدن به از ګفتن بـود
د شعر طبيعت په مثال دتوند باد دی ، لويې ونې طاقت لری چه ورته ودرېږی او که نه چه بنيادمحکم‌نه لری ، هغه ونی له ويخه ولوړوی. قوت د علم بويه چه ويخ يې پرې‌محکم وی . او که نه بې آفت مضرت به پاته نه شی . چه بې علم شعروايې ځو نقصان لری .
اول خو به‌يې درست ونه‌وايی،د شعر د عيب جاسوسان ډېر دی ، ځان به د خندا کا .

بل دا چه که فقط د شعرصنايع‌بدايع ، د عروض علم زده کا قوت‌يې د نور علم نه وې خطا به ور ځنی‌واقع شی ، ايمان به بای کا .
بل دا چه د شعر مستی ډېره‌ده چه تاب يې د مستۍ د علم په‌زور رانه وړی مخبط به شی . که له دې‌واړو کارونو تير کمال يې حاصل ،

هغه سړی که شعر وایی هغه علم حکمت فضیلت دی ، وهغه وته که رخصت نه دی هم رخصت دی .

رباعی :

په‌شعر دی هغه دی‌چه‌یی‌وایی‌دانا   هغه‌چه‌شعر نه‌دی‌چه‌یې‌جوړ کاندی‌کانا
دواړه توکه‌څه وی درته‌وایم‌په‌معنی   یوآوازدخره دی‌بل‌آوازدی دسورنا

پنځم هنر د تــیر اندازۍ دی

دغشی‌ویشتل سنت دی‌رسالت‌پناه وته چاووې چه کــومــه وسله بهتره ده ځواب‌یې ورکړ **الرمی الرمی** یعنی غشی ، غشی . دا حدیث په مبالغه واقع شوی دی . دتیراندازۍ‌دعلم رساله لویه څو جزه وه . پــه هغه کښې ډېرې قاعدې د تیر اندازۍ کښلی دی . قبضهٔ بهرامی چه بهرام ګور په هغه قبضه غشی ویشتــل‌غشی یې تر هاتی پریوتلی ؤ بله‌شیر جنګل وغیره ډېرې قبضی یادې‌شوی‌دی . حاجت نشته چه واړه کښــې شی ، په هره قبضه چــه وی خــواستعمال یې ډېر بویه ، څو ډېرمشق دغشی کېږی هومره یــې مــټ **اوشست** ورته جوړېږی . که مشق یې یوه ورځ پرېښی‌شی ، دلسو ورځوکمی په تیر اندازۍ کښې وشی .

بیت :

اګر خواهی که ګردی قادر انداز   بــیــندا زو بــیندا زو بــیــنــداز

د تیر اندازۍ مشق په نرمه‌لینده بویه ، خاك تودې و ته دې نیژدې په یوه قدم په دوه قدم دې‌درېږی ، څو لنیده نرمه وی ؛ هومره بهتری وی ، مټ‌پکښې ښه جوړېږی، بل یې دغشی زیان نه وی ، بل یې ګورب پکښې ښه پوخ شی ، بل‌یې‌شست پکښې صاف شی . که لینده ټینګه وی ، داواړه برعکس وی .مټ یې پکښې وتر هېږی ، ګورت‌یې رنځور شی ، لکه د شوره پشت‌آس‌شا ، غشی یې ماتېږی . غرض چه دنرمی لیندې په مشق فایدی ډېرې‌دی . دابیت چا ښه ویلی دی .

بیت :

از کمان سست سخت انداختن   کار هر بافندهٔ حــلاج نیست

د مشق لینده دې بیله د ښکاردجنګك لینده دې بېله‌وی . هغه‌چه‌په نرمه لینده مشق ډېر کا ، ټینګــه‌لینده د هغه دوړاندی هیڅ نه وی .

تعریف د ښې ليندی دادی چه هم پهنرمه ولی هم په ټینګه ، هم په ښی ولی ، هم په کینه . لکه څوك یې پهټینګه لينده کا دی یې په نرمه لينده وکا ، وکمال ددې هنر دادی چــهغشی تر غوا تر میښه هسی آزاد پریوزی چه دغشی پر خانی په وینوککړې نه شی . هرګاه چه په دا فن کښې کامل شی نور دې سل یازیاتیا کم غشی مقرر کا ، چه په هرهورځ استعمال دغشیو په خاك توده پــهنرمه لينده کاندې چه هیڅ چېرینا غه نه شی .

شپږم هنر د آب بازۍ

دا دوه هنره یاد شوی یو تیراندازی بل آب بازی نور هرڅهچهدی په کسب یاد شوی . که آب بازیچا نه زده وی لوی نقصان واقــع کېږی . آب بازی په دوه درې رنګهده :

تش بازو ، شناز ، دکــډو ،ګړی . ښه لامبوزن هغه دی چه دایی واړه زده وی او که نه تش بازو تروارو بهتر . که تش بازویې نه زده وی ، شناز او دا نورې زده وی ؛ داهیڅ ، کلی ضرر لری : په ځانخونی چه تش بازو لامبوی نه زده وی ،په شناز ، په کډو به زړه ورتوب په سپندکا ، مګر ضروروی. لامبوزنلره بویه که هرڅو ډېر لامبوزن وی، هم دې په دریاب ، په ګرداب دلاوری نه کا ، د اور ، د اوبو ، د مار ، د زمری سره څه دلاوری – ډېرلامبوزنپه بی طمع ځایه کښې ډوب شوی، ډېر پاړو ګان دمار دچوټه وګور تهلاړدی .

قطعه :

غره مشو باینکه جهانت عزیزکرد ای بسعزیزراکهجهانکردزودخوار
ماراستاینجهانوجهانبخویمارګیر از مارګیر ماربرآرد ګهی دمــار

اوم هنر د اسپ تازۍ دی

د آس تعریف په قرآن کښېشوی دی . آسونه د ملوکانو ددولت ستنی دی ، د سریاران هم دوی دی.قدر یې ډېر ، منزلت یې تر حساب تیر دی . که نام دی په دوی کښېدی ، که کام دی په دوی کښې . که عربی دی ، که عراقی دی که ترکیدی ، که تازی دی که یابو دی واړه ښه دی .

بیت :

آســونـــه واړه ښـــه دی بد هغه چه خار به نــه دی

که هر څو اصیل نجیب آس وي چه ځورب نه وي پکار نه دی . که هر څو بد وي خو بیا ځورب پکاردی. له نور څه نه وي یخنی خوبه شی. د اس رنګ هم هیڅ اعتبار نشته ،هر رنګ چه وي خو قوي هیکل بلند بالا اوږ د کټه دې وي . خوش رفتارخوش راه که وي واه واه او که نه دونده خو دې وي . که ښه ساده‌ږی لاښه څو په دوند ګښې فایق تر بل آس وي .

آس هغه دی بودری خور ، شوره‌پشت ، په یوه سترګه چغر دادې نه وي ، کم خور دې نه وي کهنه‌ننګ دی نه وي ، سر کښږ دې نه‌وي، دا دآس نکوهش دی . که هارون‌یا سیخ پای وي امکان لری چه علاج یې وشی اما سر کش په هیڅ رنګ‌ښه نه دی . دآس سر کښې، هارونی سیخ پایې واړه د سواره دناپوهـی‌شی ، یایې بی روخه پتازیانه ووهی، یا ملونه نا موافق ور واچوی خوله‌یې خوږ کا ، یا جای بند وي ، شنه یې خوړلی وي په ځای بندی کښـې‌زغلوی ، بی ځایه حکمونه پرې کا ، آس وران کا ، کهنه آس هیڅکله بدنـه وي کـه هنر مند قرار سورمومی سوارکارهغه باله‌شی چه دا هسی‌وران شوی آسونـه سـاز نه کا ، هومره ډېر نه سورېږی .

آسونه تیارې جنازی ، یو چوګـان‌وهل بل دړی ویشتل په‌آشنامیدان چه لیدلی کتلی میدان وي ، یا پـه‌جنګ بل ځای په ملوك باندی د آس دزغلولو حکم نه دی . په دامیدان چه‌لیدلی وي په دا هسی میدان د آس زغلول ، دغشی د آس په شا ویشتل،چوګان بازی دادې ډېر کا ؛ څـویی دا استعمال ډېروی هومره ترجیح په‌نورو ملوکانو لری . د جنګ په ورځ به یې همدا استعمال په کار شی ،که هره ورځ دا استعمال نه وي په هفته کښې خو دې یو ځل وي . نیزه‌بازی ، دار ویشتل هر چه وي پـه دا استعمال کښې واړه ښه ، هرملوك چه په دا استعمال مشغول نه‌وي ملوك نه دی ، مفلوك دی . هر چه په‌آس ښه غشی ولی دا هسی یو سور به دې تر ډېرو نیزه بازو .

بیت :

نـه یو سور د تیر انـدازو نه ګورم د نـیزه بـا زو

په جهان کښې چه څه دی خوښه ځوانان او ښه آسونه او ښـه غشی دی . ښه هغه ځوانان چه ښه‌تیر انـداز وي ـ ښه هغه آسو نـه چه تر دا هسی ځوانانو لاندی وي ،چه دا درې توکه سره جوړ شی په کاته یې د سړی زړه سوړ شی .

قطعه :

ښه درسته تر ملا تـړلـې   په ښه آس چه زلمی سورشی
په دیدن یې دعـا کیـږی   ننداره یی نور په نور شی
نیکخواهان پرې سرفخری کا   بدخواهان واړه نسکور شی

آس دې جایی بند نـه وی ، راتب خور دې نه وی . آس لره ، وربشی نافی دی . په کال لس سیره غوړ ورلره ډیر دی چه د ژمی په سر د ژمی په وانه یې خوری . نور دې ښه په پوخ وابښه او په وربشو مړاوه شی . او ښه دې تیزه شی . مگر یوڅو ورځی خوید دې وخوری . پس له خوید دې ښه په آهستگی خنك کا نور دې په سواری کښی لری . نـه نوره سواری موقوف یو کروه دوه کروه خو دې حق نا حق څوك پرې سوریږی . چه خوله یـې ووزی . کیزه یې هم لازمـه ده حو آس ښـه سوړ شی هومره ښه د کم خوری علت ، د خارښت ، د بـدپشمی ، د کمزوری ، د باد خوری ، د موترودبلا بوغمی علت واړه په داسبب وی چه کیزه گرمه پرانته شی یا اوبه چه گرم وی ورکړ شی بیا گرم پـه سواری تش د آس تر کیب خودې معلوم وی چه آسونه یـې تـر سر تیروی پخپله د آس په ترکیب په جمال پوهیږی . د رنگ د ترکیب دا شمار د سوداگرو دی . د ترددځوانانو لره خو کار هغه دی چـه مذکور و شه ، غیرت ، جرأت ، قوت، قامت بس نورې مکابرې دی . هغه چه چا ویلی .

بیت :

اسپ شاهان کمیت بایـد خنك   گردن او دراز و کـوتـه و لنگ
گردن لنگ است اما کمیت یـا   سر خنك ـ یاسمندا دا پـوچ (۱)

هومره امتحان شوی دی چه بـورسړیچن وی ، نازك پشت ، ژړیی شالکیږی . تور آس ساړه وتـه ښه دی ولی کرخت غوندی وی .

په ډیرو کښې یو نیم ښه وی. چه ښه وی خو ډیر ښه وی او که نه اکثر پکښې هسی ښه نه وی . سرنگ جرده آس واړه ښه وی مگر یو نیم بدوی . په رنگ پورې څـوك نـه خوښوی اما ښه دی . سنجاب هـم ښه وی نور په واړو رنگو کښې نیك بد شته . د آس د ترکیب تعریف په اته حرفه چا یاد کړی دی : څلورجیمه څلور سینه ــ یو جیم چشم ، بل جیم جمال ، بل جیم جلب ، بل جیم جوان . یو سین سر ، بل سین،

(۱) کټ مټ نقل شـو خـوعبارت نیمگړی ښکاری .

سینه ، بل سین ساغری ، بل سین‌سم ـ یعنی خوش چشم خوش‌جمال خوش جلب جوان ـ خوش سر ـ خوش‌سینه ـ خوش ساغری ـ خوش سم دې وی . دا خود معلوم دی چه‌دا هسی ددې آس ترکیب پټ نه‌پاته کېږی بصارت یې لانور څه دی ؟

د آس بصارت ، نظر د هر چاکار نه دی . ښه آس ، ښه توره ، ښه عورت په بخت په طالع په لاس‌کښېوزی . تجربه یې هومره چاکړی ده چه پوست دې تنګ وی ، شادې‌ږبله ته نیژدې وی .

ستر‌ګی دې غټـی وی سردې‌هلك او بی نوشت وی . غـاړه ، سینه ، سوم ، نوی دا هسی آس‌ښه وی دا قیافت چه یی وی ـ اما ګـوره چه ګـوم په څـه رنګ‌په څـه تـرکـیب آس اخـر لره ښه وخی ؛ د آس چه داد واړه کاره‌امتحان شی چه دور دم وی ، ډېر تروه ولاړشی ، وزغلا وه شی ، بی‌دمه بی تبه نه شی او د غرونو پـه ستڼ په څوړ ، په لوړ ، پـــــه‌ژور ښه وخوت ؛ بودری ، بد چشمی توری والی د ابلا په کښې نه وی‌نورهغه آس لکه خان هسی د ساتلو دی. داهسی اس که وی خو به تر ترکی‌وی او دا هسی ترکی به تر شل عرافی وی . والسلام

اتم هنر د ښکار حلال کسب دی

حلیت یې په آیت ثابـت دی(یحلکم صیدالبر والبحر) دخوشکۍ دترۍ ښکار حلال دی . خوښی دښکار ډېره ده ، هرچه عالی فطرت دی په ښکار ډېر مین دی . ملوکانولره ښکار لازم دی . ملوکان د ښکار دی ښکار د ملوکانو دی . دښکارپه استعمال کښې د جنګ د تردد استعمال حاصلېږی ، دلاوری اوتهورپکښې زیاتېږی . چه د ښکار په کار کښې بی مهارته وی نقصان صریح‌واقع کېږی . ښکار ملوکو لره هغه ښه دی چه د سورلۍ تلاش پکښې‌ډېروی پیاده هم پسی درومی . چه د سورلۍ د پیاده د تلو دواړه‌ورزش‌یې په ځای وی چه په دا ورزش د جنګ په کار په تاخت په یلغارسورپلی په غره ، په سم، هر چرته تلاش تردد وکا .

که دا کار یی نه وی پـه دااستعمال ورزش کښې جوړ نه وی ، هیڅ به یی د لاسه ونه شی ، کاهل‌او عاطل به پاته شی . په واړه ښکار کښې ښکار دغشی ښه دی چه په خپل ګورت پخپله مړانه باتور وی. غرڅه ښکار شی ، دا لوی کار دی ،که ښکار دی داښکار دی . په وړاندی زمانو هم داښکارؤ یا دسپی ، وروستو ملو کانو تصرف پکښې پیدا

کړ . دباز د شاهین ، دیو زو غیره‌راپیدا شول . باز د فریدون په‌وخت ونیوه شو ، ښکاری شو . شاهین‌پس فریدون . چرغ د عربستان ملوکانو اخر لره ښکاری کړ . لګر،باښه ، شیکره بیسره دا تابع ددوی دی .

د هغو په قیاس دا هم ښکارشول . عقاب او شنقار د افراسیاب په وخت . دټوپك ښکار له‌فرنګستانه‌اوس په دا اخرپیداشو . د ماهی ښکار ، د صیادی ښکار چه د اهل‌حرفت د روزګاری عالم ښکار دی . لکه په دام ، په جال مرغونه نیول‌دا صیادی قدیمه لادآدم دوخته ده ، په دا آخر چه د ټوپك ښکار پیدا شوداهم بد ښکار نه دی ، فن فنون پکښې ډیر شته لکه‌غرڅه‌وته پټیدل،څو کمین رونیول ، پیاده په غرڅه پسی ګرځیدل دا استعمال بد نه دی‌ملوك پکښې تازه په ځان نغښتی‌وی هوس ډیر لری ، د ټوپك ویشتل په‌دوه رنګه دی، یوپه مځکه شی ، چه پښی په مځکه ښخی کړی و لی یې‌داشان ویشتل دټوپك په هنرشمارلی نه دی . ښځه به هم داهسی ټوپك‌ولی بلکه هلك هم – دټوپك دویشتلو هنر په سر دست دی ، هر چه‌ټوپك‌په سر دست ښه ولی هغه مرد دی، هغه ځوان که په ښه آس سوروی‌تر شلو مسلح سپاهیانو به دده کار د قزاقی په جنګ کښې به وی ،ښکار لره دقزا قی جنګ لره لنډ ، کوتاه‌سبزرخت ټوپك بویه ، چارمثقالی په طول دوه ګزه لاکم ، تریوه ګز زیات ، د توپچی چالاکی چستی‌هنر ده ، چه زر ټوپك ډك کا ، زریی ولی ، د نخجیر په نزدې ورتله وارخطا نه شی . په‌استقامت ورته‌ناست وی په قرار زړه یی ولی ، ورته‌بیړندی نه شی او که دا هسی نه‌وی پوخ ښکاری نه دی ، څه شو که‌ډزاوزا کا ، یا غرڅه وژنی ، بل ښکار د سپی دی په دا کښې هیڅ‌هنر نشته ، که سپی ښه ښکاری وی پخپل هنر به ښکار کا ، که ښه‌ښکاری‌نه‌وی پریشان‌بی‌روش‌به‌زغلی، ځان‌هم ابته کا ، دښکاری خوا هم‌جل بل کا ، د سپی ښکار اګر چه ښه ښکار دی اما ځای طلب دی ،اول میدان غواړی چه لوړ ، ژور ، ځنګل نه وی بیا هسی سواره غواړی‌چه ورپسی یی زغلوی ، ورسرونه ورپسی ماتوی . داخبره له عقله لری‌ده چه په نا لیدلی میدان به آسونه زغلول شی . که د بزونو دګاوزودخر پشیو ښکار پسی شی ، دابهتر چه په غره کښې وژنه غلتیږی ، سپی یې هر چر ته ونیسی یایې چه کا چه په غشیو نه ویشت شی،ګاوزنه غلطوی . خر بیشایه هم دا هسی دګرجی سپی ښه نندارہ شی،ښه ګرجی به تر تازی دی . چه د بازونو سره معلم شی – بیا ښکارد بازد شاهین د مرغونو دی . په‌دا

کښې ډېر هنر حکمت دی چه دآسمان‌وحشی مرغونه نیول شی ، آموخته کول شی .

انس الفت تر هسی حده‌حاصل‌کول چه یار مصاحب د سړی شی. سړی چه پړې حکم کا ، حکم یې‌په ځایه وی . نور مرغونه نیسی ، ته وګوره چه دا څومره هنر حکمت‌دی . دا کار داخل دعلم دی . د هرچا کار نه دی ، زوروز هنر دی ، ویل‌یې‌څه حاجت چه کاریې پټ نه دی ، هرملوك چه داهنر نه‌لری ګویا چه‌یو رکن د ملوکانو د ارکان ورځنی پاته دی . لکه د باز ، د شاهین په سترګو سړی چه ماهر وی پوهېږی چه د ښکار دی که د ښکار نه دی ،آموخته دی که نه دی . د ځانور سترګی پېژنی هسی چه په دا هنرکښې کامل شی د دوست ددښمنه په سترګو وپوهېږی .

بل ملوکان د توری کسب‌لری،بهادران دی ، مظهر صفات جلال‌دی دامرغونه هم د ملو کانو پــه فطرت‌پریوتلــی دی مظهر صفات جلال دی وهندی دی ، بهادران دی . کل حزب‌بمالدیهم‌فرحون. بهادران‌به‌دبهادرانو شی ، چه باز شاهین وغیره .

د ښکار مرغونه تلاش کا ، په ښکار منګلی سری کا ، بــهادری پکښې وکا ، ددیو هم فرحت حاصل‌شی . هم په استعمال د شجاعت دتهور ورځنی وکا ، و به وینی چه‌هومره کتره شاهین هومره لویه‌زاڼه په همت سره وهی رایی کوزه کا ،چه دا هسی همت ، جرأت لری موږ به هم هسی کړو .

که غلیم ډېر وی یا لوی وی‌هم به ملاحظه ورځنی نه کړو ، لکه شاهین چه غوټی کا ، موږ به هم‌هسی کړو . غرض چه داویل شاخ در شاخ ډېر دی ، دا ښکار فایده‌کلی‌لری ، ډېره استــفاده پــه کښــې حاصلېږی ، هر چه په دا هنر کښې‌فوقیت لری بلاغت لری . په سیاه چشمو کښې بهتر شنقار دی ، بیاشاهین آموخته کــول دواړو سیــاه چشمو په یوه شان دی . په دلبه بلل‌شی آب داره ورکوله شی ، چه آب داره سپینه بې وینو په اوبو وللې‌وی هومره بهتر دباری آبداره ډېره سپینه نه بویه ، تازه په یوه ځل لکه‌باز چه خورب وی غوښه یې کوزوله شی ، هغه هسی په‌اوبه لمده آب‌داره‌دباری بویه چرغ په واړو کښې زر آموخته شی ، دلاور رند مرغه دی، خورب ښه نه دی . چه یوه ذره په ګوشت زیات شی نو بی وفایې کا ،شب بیداری ډېره غواړی . که دادوه کار یې په ځای وی په ښکار تقصیرنه کا ، آشیانی هوسی نــیسی ، داسی زاڼی ، قاز هره باولی ، چــه‌ورکړې هغه نیسی . ځاړی هم ښه

نیسی اما پلولړي کا ، ورپسی ورکشی . شنقار هم د چرغ د ذات دی اما لکه سپین باز کم یاب دی تـرسپین باز یې قیمت ډېر دی . لګړهم د چرغ دګرونه دی ، تر متی علیحده‌دی ، باری. شاهین سره یو ګروه دی . باری. ددریای شور په جزیروکښې داګروه د چندن په‌ونو جاله کا، شاهین په غرونو کښې جاله کا ،شاهین آشیانی بهتر دی او پـیدا کېږی . باری. خو دامی وی . داواړه‌مرغونه چه یاد شول پکښې بادشاه باز دی . دانور په پتی سترګې‌ساتل‌شی ، دده دا شرف کافی دی چه په وازې سترګـې ساتـه شی . لکـه‌مصاحب د سړی سره په هسی‌شان مالوف شی ، په مصاحبت یې‌موصوف‌شی . آموخته کول یې په دوه شان دی . یو چه اول ونیوه شی تماغه یې‌په سر کړه . تمام ژمې یې په‌ښه‌روش په ګرم ځای کښې وساته ښې ښې‌الوان طعمی ورکوی . چه تحویل د حوت شی ، هاله یې واخلی ، په‌پېروپه دست کښې کښې باسی تماغه‌یې ورو ورو له سره واخلی ، آموخته‌یې کړی . په حمل کښې چه میاشت د نوروز شی یو ځو لاسه یې سیر کړی‌په کورېزیې کښېنوی ، چه‌تر کورېزه ووزی په تحویل د میزان یـې لـه‌کورېزه واخلی تیاری . درست ژمې تر آخر بهار په تحویل د ثور پرې‌خاطر خواه ښکار کړی . دا شان چه وساته‌شی آموخته‌شی، آموخته کول‌دباز هم دادی . بل رنګك که حرص د ښکار لری حرصناك وی یا بازدښکار نه لری . محتاج وی . پـه میزان کښې نیولی باز چه پیشنګك‌وی تماغه دی نه ورکوی . په مزیو کښې دې پرانزی اول دې یو ځوپیره‌ورکا ، بیا دې یې په شپه سترګی چراغ وته پرانزی .

چه‌سړی پری‌ووینی. چه‌په‌شپه‌رام شو په ورځ دې هم ورو وروچهی ورکوی ، تمام مزی دی ، په شلم په‌پنځه ویشتمه ورځ لرکا ، په چرګك دې یې بولی ، چه ښه په چرګك تیارشی ، تراه یې ورك شی نور دې ښکار لره یوسې ، یـو یولاس دې‌پری نیسی . سیر کوی دې ، یوه ورځ په چرګك بلل دارو در مل صافی‌مافی دې هیڅ نه ورکوی مګر پرمهر ددال چینی سره په دریم ځلورم دې‌ورکوی . چوزباز په دارو آموختـه نه وی په صافی آموخته نه وی ،خپل جوش د مرغی والی ډېر لری‌چه صاف‌یې کا ، دارو ورکا ، ضایع‌شی.هرګاه چه خوی بوی د سړیو واخلی بیا هاله چه تاب طاقت پیدا کا ،صافی او دارو ورکول رخصت دی. د باز خوی دې اوګوری که خوش‌فعل‌نیك ذات وی په پېرو کښې دې ، ډېر نه خوا روی . او که نه مرغـی‌چوز باز په پېرو کښې ځکه خوار شی . تر ابتدا دآموخته کول تـرانتها دې . نور یـو یـو شپه دې آسایش ورکوی ، مګر که بد فعل‌وی ، سختی لری په غوښه دې هـم

نه هسکوی . دوی چه په طعمه‌حریص‌طلب کار وی هر کله چه آموخته‌شی، والوزی فعل یې‌معلوم شی . په موافق‌دې څر باوه شی . داشان آموخته کول خو هم د پشنګك باز چه پـه‌تحویل د میزان ونیول شی د هغـه په باب حکم دی . او که نه په‌تحویل‌د عقرب په تحویل د قوس چه ونیول شی هغه دې واړه په تماغـه کښې‌کښېنول شی ، چه ژمی ووزی پـه تحویل د حوت لکه پاس وکښل شول‌هغه هسی دې آموخته کا ، که په ساړه کښې یې آموخته کوی بې‌دګی‌به پاته نه شی دا کار د میر ښکاری د هنره بعید دی . هغه به نـامیـرښکاری وی چه باز په دا هسی بی وخته آموخته کوی . هغه چه په‌میزان‌دپشنګك باز رخصت د آموخته‌کولو دی په دوه سببه یو د میزان هـوامعتدله ده تر ساړه پوری بازڅان‌ورته ونیسی ، بل دا چه لامرغی وی ژرآموخته شی او که نه بهتر اولی خو دادی چه هغه هم وساته شی . نورهر کله چه باز ته صافی ورکوله‌شی مالګه نیم د مـړی نبات دری نـیم‌دمړیه ، په داوزن دې وی ، تـر دا حساب دې زیات وکم نه وی . په دااتمه برخه‌مالګه‌اوه‌برخی‌نبات کیږی. نبات دې ډېر صاف‌سپین‌پاکیزه‌نبات‌وی ، مالګه هم هسی چه مخ پکښې ښکاریږی سندی صافه مالګه دې‌وی ، هر وخت چه دباز کج خلقی ، بد مستی ووینی ، که په هره‌میاشت‌یې دا هسی سپك په داوزن صاف کوی ، صافی ورکـوی عیب بـدی‌نشته ، مګر په تلخه ځله چه احتیاج بویه که باز طعمه وجار باسی که‌تازه‌وخوری ویې جار باسی عیب چندان

نشته هغه خو دې وړی کا ، چه ښه‌طلبګارشی یوه دوه مرغی طعمه دې ورکا ، بله ورځ څه زیات په دویمه‌دریمه ورځ دې پخپله طعمه راولی. بل هغه چـه طعمه باسی کا وده ته‌نه یې‌بدبویه را وجار باسی داد باد دهوا تاثیر دی ، دابد علت دی دهلم‌تخم ستوه سونړ ، دواړه سره دې برابر اوړه کا ، ګبینه سره دې خلط‌کا چه ښه د ګبینه سره خلط شـی په مقدار د پسته مغز دې ګولی‌وتړی.په وخت د سبا یوه ګوله دې بـاز وحلق و ته واچوی .

هر کله چه طلبګار د خوراك‌شی‌یوه مرغی دې ورکا ، که یی هضم کا نور خاطر جمع دې بله ورځ ورووړو یوه یوه مرغی ، دوه دوه زیاتوی چه پخپله طعمه رایشی . بل دطعمی‌جار ویستل دګرد آلودی هوا په‌سبب دساړه په سبب په ژمې کیږی . دابدزحمت دی . سفید مرګك سیاه‌پیخال باله شی ، پیخال تور لوغړن کـا ،د اوبو طلب ډېر کا ، مښوکه‌کوزه‌کا، اوبه غواړی نادان میر ښکار او به‌ورکوی ، دی یې چښی . که طعمه وخوری هم یې نه څروی ، دابدزحمت‌دی .

په یوه کال د مادولس دیارلس‌باز چوزخانه کوریز په دا زحمت ومړل ، ډېر علاج یې دباز نامی په‌حکم وکړ شو اما کار ګر نه شو ، پخپل اجتهاد می سنګتا روغ کړوومی کړ پس مانده بازونه خدای پاتی کړل ، سنګتا په دا شان وه چه‌د صحرا زاړه غوښا یه ټول کړل شول اور پری ولګاوه شو ، کودی‌دپجی آب‌نارسیده پکښې واچول‌شول نبات ، لونګ میده کړی د سرو اوبوسره یوه شیر شایی یا خوزیات کم واچول شول ، کسیره مقدار وزن دهلك‌پیشاب هم ورسره ګډ ـ هغه تاوده کودی داوره وکښل شول ،هغه اوبه پرې داغ کولی شوی ، په شپږ اوه کودی چه او به پخی‌شوی نور تر لته می صافی کړی، په ښیښه کښې می واچولی . بازته په‌سبا بیګا هر وخت چه داوبو طلب به یې وکړ ورکولی به شوې ، تندی‌اوبه ډېره لری که په دا سبب به‌یې نه‌چښی ، نوری اوبه به ورسره‌ګډې‌شوی ، هر رنګ به یې چه چښې شوی ، هغه هسی به ورکولی شوی.مجرب د اعلاج ښه دی په ژمې د باز ددومی ، دزکام دنزلی هم بد کشنده‌زحمت دی . سو ړمې ونیوی شی ، دمه وهی . په ګرم تاریك ځای کښې‌دی وتړل شی ، ورځ شپه دی سکاره په هغه ځای کښې دوی (۱) چه دحمام غوندی ګرم وی .

بادنه‌ور درومی طعمه‌دی دحلوان ورکوی . د غوالینګی دې‌ورته نیسی ، چه په زور زور یې شلوی .خراشکی د بلغم یې ووځی ، بلکه ځبیښی دی . دمهوړی مرغونه دې‌واخلی اوبه دې نچوړ کا ، په سوړمو کښې دې وځاځوی ، په حلق په تالودې هم وموږی ، په څو ورځی که په دا صحت وشوو شو او که نه دهنګوناس دې ورکا ، یا دې اهوری کلیه ګرم ځای او لینګی د غواشلول‌شاید چه روغ شی . څو ښه روغ نه شی پخپله طعمه ، غشی تمام را نه‌یشی . پیخال اندازی اوږده نه شی؛ هومره دې دهغه ګرم ځایه‌ورچانی نه‌وباسی . دباز هر علت زحمت چه وشی ګوښه تاریك ځای ورلره بویه‌چه نه پړ کېږی . د باز تیز پری په سیسی په بتیری‌ښکاره شی . معراج‌یې ځاړی دی ، مرغاوی ، سرخاب ، تارو ، زر که دایی ملك دی . قازوکلنګ پرې نیول نه بویه . داد شاهین د بازی د چرغ په ښکاردی.په زرکو باندې باز چه تریناك که کوریزوی . ښه الوزی اول کریزه‌تریناك نیژدو وچوز بازوته دی . لامرغی یې کړی نه وی د فرزندوداد نه لری دوه کریزه دری کریزه تر مرغو تیر دی ، چندان په‌کارنه‌دی.بازونه په ډېر رنګه دی .

---

(۱) کټ مټ نقل شو مګرښایې‌چه (دو دوی یا تو دوی) وی .

اه دسوات د ملك بازونـو   رنګا رنګ په ډېر رنګونو
چه به لوی پکښې په ځانؤ   هم هغه د خوشحال خان ؤ
توره سیاه پشت تورهیې ژبه   پسی روح ځی لـه قالبـه
باز هـغه اخلـه مشتـاق   چی نیول شی په دوه طـاق
یا په تلـه کښې را غلـی   یا پـه قوس کښې نیولـی
باز همه واړه پـه کار دی   ولی دوه ذاتـه سر دار دی
یو تیغون چه بی بدل دې   دویـم قیر چه دده مـل دی
هلك سر اوږ ده یی غاړه   تیز پری لـه هغـه غـواړه
خلتـه دم لنډه لکـی یې   ښکار د چرغ کا د بحـری
باز جره چه په رنګ‌سوروی   هغه لاړه ور بـاتـور وی
ښه جره د ښه باز کار کـا   ښه بابښه د جره ښکار کـا

ډېر دارو بازو جره وشاهینو هر ځانور دورکولونه دی ، په دارو کښې زیان مومی ، مګر ضرور شی،زحمت یې څرګند شی هاله دې په موجب د باز نامی د هر رنځ علاج کا،اما جانور چه تند رست وی دا رونه ورکول بویه مګر د ساړه دپاره یاداشتها دپاره د اشتها دپاره به ترپر مهری څه نشته لکه ذکر شوه پـه‌ساړه دې د لونګ دار چینی سره ورکوی ، په ژمې ، پس په منې په‌اوړی د لونګ وخت نه وی ، د مرچ سره، یادسونډسره یومرچ دمرچ په‌مقدارسونډکله‌هغه‌کله هغه‌په بهارهم. دادېړی تریخی لکه دږدنو دانه سباسبا دښکار په ورځ هم نفع لری .

د هوا زدګی ، د ساړه به‌یې‌امن وی ، مو میایی مشك خود باز لازمی‌وی دموټ ددانې برابر مومیایی،دوه موټه مشك ـ دغشی‌ښکار دباز دشاهین وغیره چه ځنګل دارمرغونه‌دی دانښکار که زخمی شی پیا پـې ورپسی ورسیړی که دم یې ختلی‌وی‌هم په روایت حلال وی خوړلی بویه. تکبیرپکښې‌شرط دی . دښکاردغوښوخوراك ثواب دی څوك وایی‌چه دښکار ورځی په عمر شمارلی نه دی داخبره‌دافراط هوس دمخه وه ګنه ما پـه کتاب کښې‌لېدلی‌نه‌ده . دامی‌لېدلی‌دی‌چه پیغمبرانو اولیا ګانو ښکار کړی دی ، ثواب‌یی ډېر دی ، پس‌له‌دیـوښکارونو چه مسطور شول د ماهی ښکار هم ښه دی اما دا نور ددام‌دجال چه مرغونه نیسی سهل ښکار دی بلکه د طعن د پیغور ښکار دی .

نهم هنر د شجاعت

دا هنر په دوه څیزه تعلق لری یوپه ځای، جبلی جوهر، دلاوری بل‌په

استعمال، په کسب، په زده کول،تردا هنره نه‌بل لوی هنر په‌جهان‌نشته
پیغمبر صلی الله علیه‌وسلم چه تمام عقل علم دده‌په‌سینهٔ بېې کینه کښې
ځای ؤ ، اعجاز یی چه فرمایل هسی کیدل . نمراو څمکه یی په‌اعجاز کښې
په‌حکم په‌فرمان ؤ، مدت یی دعوت وکړ عالم پری هومره و نه گروهیده
څویی توره وربښکاره کړه . الجنة تحت ظلال السیوف جنت دتوروترسایه
لاندی دی چه آیت‌دسیف‌پری‌نازل‌شواقتلو المشرکین کافة ط ها له یې چه
توره واخیسته جهان یی دکفرله لوث پاک‌کړ- جهان په‌دوه توکه انتظام
اوقوام لری په‌علم‌په‌توره ، که‌توره نه وی علم بی‌قوت دی، قوت‌یی‌توره‌دی
د علم څښتن محتاج دتورې دڅښتن دی ـ دتورې څښتن محتاج دعلم
دڅښتن دی ـ ښه‌ځوانان هغه‌دی چه‌دواړه توکه‌لری ـ په‌یوه‌لاس کتاب
په بل لاس توره . ددی جهان په‌دولت د هغه جهان دولت حاصل کا
د شجاعت بخره اول د پیغمبرانو ده‌بیا د پیرانو ده واړه پیغمبران مړنی
ووتر واړو نه مړنی محمد رسول‌اللهؐ- ده د شجاعت تأثیر ؤ چه
اصحاب یې مړنی وو ـ دامقرردی.
چه‌سردار یې مړنی‌وی لښکریې مړنی‌وی ـ پس‌له‌اصحابو تابعین مړنی‌وو
بیاتبع تابعین ، ترالی یوم‌الدین پوری به داشجاعت دمحمدرسول‌الله‌صلی‌الله
علیهٔ وسلم په‌امت کښې چلیږی ـ دکافرانو شجاعت که‌شته هغه‌دشجاعت
سره شمارلی نه دی ـ خربشوی ، لیوه داړل کا، ځان وژنی ـ شجاعت
هغه دی چه په امر دخدای موافق دخدای له کتاب وی. چه ددې شجاعت
څښتن به بهشت جاودان لره ځی ،دهغه چه برخلاف وی نیران‌لره‌ځی.

بیت

شجاعت زدانا بود دلپذیر که نادان زکشتن ندارد گزیر

دا شجاعت چه موافق په شرع وی ستوده باله شی، چه برخلاف وی
نا ستوده باله شی ـ دستوده دناستوده شجاعت بیان ډیرډیردی.په دا
مختصر کتاب کښی گنجایش نه لری ـ هومره زده کړه چه اول‌شجاعت
ستوده دغه دی چه له دارالحرب کافر سره شی په حکم دامیر،چه په‌ناحق
څوک په چاباندې ورشی په‌تاراج دمال دسر ـ بل له‌باغی سره په حکم
دخلیفه، خلیفه هغه باله شی چه په‌اتفاق خلق دده اطاعت قبول‌کا،موافق
په‌شرع‌کار کا ـ دخراجی ځمکی خراج اخلی، دعشری ځمکی‌عشر په
ظلم په ستم په داکار کښی راضی نه‌وی ـ که دخراجی ځمکی ترنصف
پورې خراج اخلی ظلم نه‌دی، که تر نصف زیات اخلی ظلم‌ستم دی. هغه
مسلمانان چه دکافرانو سره غزاکااو جهادکا دهغو خراج معاف دی
وهغو ته ، په‌شرط دآلات‌داسباب محار بات، بلکه خلیفه دې‌ورسره‌نورامداد

او معاونت کا .که خلیفه داسلوك مسلوك نه‌لری، هغو لره روغ دی چه خپل امیر ونیسی ، دکافرانو سره‌جهاد کا ــ دولس زره ځوانان شرط دی چه حکم پکښی نافذ اری، هغه امیردی ــ باغی هغه باله‌شی‌چه‌په خپل جهل غرور ضایع شوی وی ــ نه امیر لری نه دخلیفه حکم منی، مال‌دخراج نه ورکوی ، ضمیمه په دار هزنی .قطاع طریقی کا . ددی هسی باغی‌په ځینو روایتونو سر مال روغ دی ــپه داکار کښی دماډیره شبه‌وه ــ عالم العلما مولا ناعبدالحکیم سیالکوټی می‌پخپله وپوښتیده، لکه مسطور شول. گویا چه دده دژبی ده په تمام ممالك هندی حکم دخراج وکړ، چه‌عشری نه‌دی خراجی دی. دساعت شبه می‌هم‌وه، راته یې‌ووې چه ساعت شته‌که داهسی نه وی سرور عالم به دسفر دپاره پنجشنبه، دوشنبه اختیار کړې

نه‌وه ــ دابزرگی ورځی پیش دعیدین، دجمعه، شب قدر، شب برات‌داچه مخصوص شوی ساعت ــعلم نجوم هم شته که چازده کړی. داهم‌زده‌کړه چه‌دشجاعت په کار کښی واړه سري برابرنه دی‌لکه‌باز، مزری، مار،سړی داځلور توکه یومثال لری ــ که (۱)دباز سره جفت شوشهباز راوړی،هم په مړانه هم په خوی په اصالت په هرڅه کښی آراسته‌وی . که‌چرغ، لکړ تپوس ، کارگه ، بلابو غمه داهسی‌مرغونه ورسره جفت شی هم دهغوپه مزاج یې راوړی . مزری هم که مزری ورسره جفت شی شیر شرزه‌راوړی. که‌پړانگ، لیوه،کفتار، شغال‌ورسره جفت شی ببر، بلابتر، په‌رنگ‌مزری بتر ترگیدړراوړی ــ مارهم داهسی‌صفت لری که تور ماردزیږ مارسره جفت شی یادسپین پتر ماری سره‌هغه هسی راوړی . دمارونورنگو نه

مختلف په داسبب دی چه په یوه ملك کښی په‌ډیررنگ مارونه لیدل‌شی لکه‌درنگ تفاوت دی تفاوت‌یې دزهروهم په‌داشان‌دی ــ دسړیو کار پــه دارنگ‌دی، له‌ښوغوښوښه ښورواوی،چه‌اصل نسب‌دچاؤ بله‌ته وشوریږی هسی نور کارونه د خوی خصلت هم وبله تــه تبدیــل بیاموmی ، په‌فطرت کښې کجی پیداشی ــ که یوه توری‌وینځه حبشی‌یاهندی یامغل یاپښتون ترخان لاندی کا ، امتحان تجربه ددې‌کار شوې ده چه اولادیې که وپلاروته شی، سور سپین پیدا شی، که مورو‌ته شی تورسیاه فــام پیداشی.لکه تفاوت درنگ دی هسی دخوی خصلت وی ــ یاهغه تور فرزند دمورپه‌رنگ دپلار په خوی شی ــ یا سپین فرزند دپلار په خوی‌شی یاپه رنگ په‌خوی

(۱) په اصل کښې دغه شان‌دی خو داسی ښکاری چه په سر کښې د (باز) کلمه پاتی ده یعنی بازی .

هرڅه‌سړه‌ومورته‌شي‌یاواړه دپلار شي ـ ترپیړیوپورې داکارپکښې‌چلیږی په ولایت دعراق رسالې دآسونو دګلوشته، پښت په پښت اسونه سره په یاد داشت‌کښې، نتاج‌یې سره‌نه‌ګډوی ـ دلویه‌اصل اس په‌کمینه‌ګله چه‌ګډ‌کاچه ایغروته راوړی، ښه‌اس پیداشی. چه موروته‌شی، هغه اصل چه‌وی‌هسی پاتې‌شی . دنا‌پکارو اسپونه‌په‌سبب‌دښه ایغرښه‌اسږنه‌پیداشی. دښواسپونه‌چه‌ایغریې‌زبون‌وی بداس‌پیداشی، خرچه په‌اسپه‌وخیژی کچر پیداشی. په‌داکار‌کښی‌شک‌شبه‌پاتې‌نه‌ده‌ځکه‌په‌شرع‌کښی‌کفولازم‌شو ـ په تاریخ روضة‌الصفا د چنګیز خان‌په احوال کښې می ولیدل چه هرګز یې په خپل اصل نسل‌بل ذات نه ګډاوه ـ خو هم د خپله ذاته ودونه ، عورتی به یې‌خپل‌اولادوته‌کولې، دوسوتېرسو کاله‌یې‌سلطنت په اولاد بې خلل و چلیده .

اتفاق یې په‌اولاد کښی ؤ . یوبه بادشاهٔ هغه نوربه په اخلاص دده دولت خواه وو . دملکو نو مهمونه، کارونه، خدمتونه به‌یې ورته‌کول ـ دهند بادشاه یوه صاحب حسنه ښځه‌ورستوله دحسن په اعتبار یې داخله په‌محل کړه، فرزند ورځنی وشو. نورو ترکانو ورته وې چه ستاسی په‌اولاد بل اصل ګډشوی نه‌دی تاداهسی وکړل ـ ده‌وې چه اوس پښیمان یم، ولی وشوه څه کړم ـ هغه فرزندیې لوی شو، خوچه لوی شونوریې نفاق آغاز کړ ـ کل شئ یرجع‌الی اصله ـ که‌نفاق پکښې واقع شو هسی دولت برباد شو .

مثنوی

چه تبار سره ویزار شی — سره واړه تبار خوار شی
د نیستی سر نفاق دی — د هستی اتفاق دی
چه دولت ګټهی وفاق دی — چه دولت څتهی نفاق دی
چه خپل‌کورسره یکدل وی — چه پرې بلوسی حد دبل‌وی

دامی هم اورېدل چه جلاالدین دپیرروښان یوه بنګښه وکړه روښانیو ورته وې چه بددې وکړل . بنګښ په خوی کښی سپک‌دی، ننګ ناموس دافغانی نه لری ـ دمغلوشوروا‌خواره دی که فرزند دې وشی دبنګښ‌په بوی به وی،دمغلوشوروا خوربه‌شی . الله‌داد وزو آخردمغلوشوروا‌خورشو. دروښا نیو وینارشتیا ـ غرض چه څو ممکن وی ملوکان دې خپل‌نسل‌دبل اصل نه‌ګډوی. که‌یې ګډکا ، که فرزندلکه بیان‌وشو ایغروته وشوخوښه اوکه نه‌قباحت‌لری. دشجاعت په‌کارکښې اول خو د ملو کانو چه طایفه دشجاعت هم دوی دی ، خودا اعباردخالص‌نسب‌دی، بیا کسب دی ـ چه

زده‌کول دشجاعت دکسب لازم دی ـ دبازمرغی چه اول‌له‌جالي‌والوزی،اول مور پلار وته تارو ، تمځری وغیره ښکار و نیسی ژو ندی پر کوټ کا ، ورته یې پریږدی‌چه هغه ونیسی ښه پرې ګیراشی بیایې‌ری شاه (۱) دتارو دزرکی‌وکاڼی ، ورته‌یې‌پریږدی چه‌والوزی ویې نیسی، بیاهسی هسی‌دځان سره‌بل کـا، غوټې ورته د ښکـار ښیی چه ښکار زده کانور د مور د پلارنه‌بېل شی ، په خپل سر ښکار کـا

آشیانی شاهین په خپله لیدل شی چه باولی ورکړشی هاله ښکار نیسی. مرکوهلی می لیدل چه چابه راوړل هلک می‌به لوی کړل بیامی به‌پریښول چه په کارنه دی درومی دیوبه ښکار نه زده‌ؤ، لاړل به هیڅ به‌یې نیولی نه شول ، وړی خوار حیران‌به‌راغله،دقوشخانې په ګوټ په دېوال‌به‌ناست وو . بازدارانو به غوښی ورواچولې،هغه به‌یې خوړې ، ترمدت به‌داهسی ګرځېدل، هیڅ به‌یې نیوی نه‌شول . مزری، پړانګ، لېوه‌هم‌په داروش خپل نتاج آموخته کوی ـ تازی سپی هم په‌داروش ـ کـه‌هر څوښه اصل تازی وی څوښکاری نه‌شی په کارنه وی ـ بلکه که‌کوته سپی وی، چـه ښکاری شی په کار شی د هنر پـه‌زور کار ګـه هم آموخته شی چـه ښکار کامدار په کسب په زده کول دی ـ اګر چه جوهر ذاتی‌فطرت‌جبلی لازم‌امازده کول لازم تر ـ هر ګاه چه‌کسب دشجاعت ثابت شو،چه شجاعت

په زده کول سره مونده شی ځکه هغو چه‌کسب دعلم دشجاعت لـه‌لاسه واچاوه محروم نه دی کاره پاتې شی . که هرڅوجبلی نخښه پکښی پرته وی، کسب‌بویه.که درې څلور وروڼه دیوه پلاره دیوه موره کان په‌کـان تورزن وی یو پکښې د تورو کسب‌په‌لاس ونیسی غشی زده کا ، سورلی زده‌کا، دجنګ دترددعلم . دسپاګری‌واړه زده کا ـ هغه به هغه موروثی دپلار کار په لاس ونیسی ـ بل که داهنر پر یږدی‌یوکمین کسب په‌لاس واخلی، جولایانداف داهنر زده‌کا، دغشی، دتورې، دسورلی، دجنګ علم ورځنی پاتې شی، په میدان که‌دواړه وروڼه وبله ورشی که‌هرڅوپه‌اعتبار دفطرت جبلی دواړه سره برابر وی همدا علم دسپاه ګری زده کړی‌وی دابل به‌په زمان ابته‌کا . که هغه بل وروریې لږډېر موروثی علم زده‌کړی وی، نور ورته شاکا ناقص پاتی‌شی . هم‌دده مخې نه‌دی، څه‌شوکه‌هرت

---

(۱) کټ مټ نقل شو خوښایی (ریشه) وی

پرت بیهوده لافی کا . سکه مدار دشجاعت په کسب په زده کول شولکه کو ټه سپی چه ښکـار زده کا په کار شی . هسی درود ګر ، کمانګر ، هندو بقال که دشجاعت کسب واخلی په دا کار کښی به په کارشی .
یعقوب لیث درودګرؤ . چه داکسب یې واخیست بادشاه شوـ اماچه په ارث ددې کسب ښښتن وی دهغه کار افضل دی . که دا په جنګ کښی شاکا نفرین یې په پلار په نیکه وایه شی :
دهغو وایه نه شی، په داواسطه مرګ ورته آسان شی، شرم ورته دپلاردنیکه دقبیلې ګران شی، ځان ووژنی، هغه بل وتښتی یانه تښتی ـ ځان په غوولی په ښاغلی په هرچا ګران وی، ولی ښاغلی له شرم ترځان تېرېږی. چه په فطرت په کسب کښې په اعتباردارث په دا کار کښې جوړوی هغه به هیڅکله په دا کار خطاو نه خوری که په فطرت چه په نسل یې بل اصل ګډوی یا په کسب په استعمال کښی کمی وی، له هغه به البته کمی شی . له ښه پلاره له ښې مورنه بـه خدای بداولاد پیدانه کا .

مصراع

شیر بچه همی ماند بدو

دښو غوښو ښه ښوروا وی ـ هرچه فطرت جوهری په داهنر کښی موروثی وی، کسب هنری هم حاصل کاودې کاروته آراسته شی .
بیااستعمال دجنګ دی، ځو جنګونه ډیروکاهومره په تجربه کښی پخته کیږی اما :

قطعه

مرد خرد مند هنر پیشه را	عمر دوبائیست درین روزگار
تابه یکی تجربه آموختی	بادګری تجربه بردې بـکار

ځو په ځان تجربه ددی کار په ډېروجنګونوزده کادوه عمربویه چه په یوه کښی تجربه زده کا په بل عمر کښې کارکا . دوه عمره په جهان کښې دچـا نه وی .

مصراع :

دوباره نیست کس را زندګانی

دوه عمره په معنی داوی چـه دهغو په سردا کـارونه تېروی، دهغو پند نصیحت واخلی. خوګڼه هغه عمریې خپل شو، په خپل عمر دهغه کارونه کاندی . ډېر کتابونه تواریخونه شته چه واړه له دې باب دی چه ځوك یې

ګوری، هغه هسی‌شان لکه چاکړی‌دی، دچاترسرتېردی، دیوهم هغه‌هسی عمل کا ــ شاهنامه فردوسی طوسی‌تما مه هم داده ــ

بیت

هرآنکس که شاه نامه خوانی کند　　　اگرزن‌بود پهلوانی کند

تاریخونه دې ګوری‌هسی دې کـا ــ په دامختصر کښې څو ګنجایش دی ترسره می تېردی په‌کار ، مجمل به ووایم اول داچه جنګ په‌ډېر رنګه‌کیږی فن ، هنر ، حکمت دروه درب ، دروغ ، رښتیاچه‌په څه‌رنګ‌فتح‌مونده‌شی غلیم‌ما تېږی، هغه واړه په جنګ کښی روغ‌دی .

مردبویه خپل‌کار په غلیم دپاسه‌کا، مګرعهد شکنی چه‌یمن نه‌لری مذکور به‌یې راشی . درې وجه دجنګ‌لوی وجه دی، یوصف جنګی، بل قزاقی‌بل شبخون . په صف جنګی کښی تیښته حرامه‌ده . مګرپه‌یوه‌نری‌عمل‌ددې کسب جایز شمارل هغه دی‌په دابه معلوم‌شی .
ترصف جنګی نه جنګ بهتر دقزاقۍ دی . دقزاقۍ جنګ غلیم کش دی دځان‌محافظت پکښی احتمال لری‌ـقزاقی دترکستان‌دملوکانوپا څېدلې‌ده په‌تر کانوکښی یوه طایفه‌ده قزاق نومی، ډېر بهادران دی، قزاقی دهغوده. اصل شجاعت هغه دی چه په قزاقی کښی زده‌شی . قزاقی په یوه‌سواره په‌دوه ، په لس په‌شل، په‌سل، په‌زره‌په‌لس‌زره په‌شل‌زره‌هم شی. په‌ظفر نامه کښی چه تمام دامیر تیمور احوال دی تالیف‌دمولانا شریف‌الدین‌یزدی

عجب نګارش دامیر دقزاقۍ دترددپکښی شته، آفرین وربادنې . دشیرشاه سور احوال هم په داوتیره ــ ابتدا دهرچادکار مدارچه داعیه لری په‌قزاقۍ دی ــ ډېروځوانانو ښه تلاشونه کړی دی . دوه‌کـاره دقزاقۍ لازمه دی یوښه اسونه، بل غشی ، دښواسونوپه زورد غشیو په‌زوربه لږ سواره‌هم مسخر په عالم‌شی ــ برګستان اوډېرسلاح په‌قزاقۍ کښی‌نه‌بویه، یوه‌زغره

ډکه درسته که کیجم وړتګ وی ،ګنه‌خالی‌اس‌بی‌تکلفه، زین‌مشکی‌چاکل توښه کم‌وبیشه ورځخه نور هیڅ ـتفچکی (۱) په ښه‌آس سوروی اعلی څود جنګ استعمال او هنردی واړه په قزاقۍ کښی زده‌شی ــ دشبخون

---

(۱) کټ مټ نقل شو مګرښایې‌توپك چی وی .

کار ، دصف جنگی هم په دا کښې زده کا. ازبکد قراقۍ په زور په درې قسمه دجنګ بلده زیات په هرچادی ـ دهندوستان دسپاه، دروم قزاقۍ کمه ده . داعلم خود ترکستان دعالم دی ـ ځکه په ځله ددوی غلبه استیلا په تمام ربع مسکون په هفت اقلیم وشوه. اول دآغورخان (۱) په وخت ، بیا دفریدون په عهد بیادافراسیاب په آوان بیاد چنګیز خان په هنګام بیادتیمور په زمان څه لانور تردامنځ غالب راغلی دی . دقزاقۍ پیشه ددکن برکی هم لری چه غشی نه لری، په نیزه جنګ کا، برکت یې نشته ـ دقزاقۍ مړانه داده چه په غلیم راشی، یک دله وربانډی مخ یک جلب وکړه ـ که زبون دی دهمه بیخ بنیادیې وکاږه !

اوکه نه حمایت یې پیدا شو یادربانډی زورور، هسی ورځنۍ ځان وشلوه چه ګردهم نه وینی ـ دقزاقۍ مړانه په تیښته اودیار اودځان په ساتل کښې ده . بیا چه نن ولاړ شوې وغلیم ته وارنه ورکوی، په څومه ورځ بیاورته حاضرشی . په داکښې حفظ دځان خریزمان په غلیم شی ـ که هرڅوسخت غلیم وی ورته په سر ګردانۍ حیران شی، ورته نرم شی ـ بل چه شبخون وی که ورتله په غلیم په لښکر کېږی سل زره په داکار کښې سره برابروی یوه پاره عالم دې په بل لوری زغ کا ، نقاره یا اوریا غو غا چه غلیم مقید په هغه لوری شی په بل لوری دی دا ډیر عالم درآمد پکښې وکا، مخ دی دسردار په ډیره کا، که بخت یی وی تدبیر

به یی دتقدیر سره برابرشی ـ سردار به یی آسان په لاس کښیوزی، نور لښکر به یی په ځای په خپلو ډیرو ناست وی، غم به دځان کا ـ دوی به دسردار سره دلاسه کا ـ داقصد زور ور قصددی چه تمام اختیاریی جوړوی، ترځان تیرشی داقصد به کا ځان دی ښه ترزغروترجیبږ لاندی کا ـ دتږرو دوهلو په قراردادی وربانډی وخوځی، که سواره وی هم دی پلی شی، که سوبه فتح یی وکړه. که هرڅوورانه وی هم په شپه، خوچه

دلښکره ووزی، که نه په خپل کږر کښې دی ناست وی. که دسردار قصدیی نه وی په لښکرو دی نه ګډیږی، له ورایه دغشو دټوپکو شیبې دی پری کا، ځان دی سپك ورته جوړ لری ـ که لښکری وخوځاوه هرقابو یی چه جوړیږی هسی تردددی ورسره کا ـ که غلیم یی غرشو ځان دی غلط کا ـ په هرحال دشبخون ترزیان نه یی سود ډیردی یوغلیم ترځان

(۱) دلنه آغورخان اول راغلی دی مګر بایدفریدون اوافراسیاب اوچنګیز دمخه وی.

مشروی یوکشر، مشر هغه چه ترتاقوت دلښکر دسامان زیات لری دهغه سره خوپه شبخون اوپه قزاقۍ اوپه هنر په حکمت مقاتله اوکار بـویه- چه ترتاکشروی، دهغه‌نه حزم احتیاط .

مصراع :

دشمن نتوان حقیر وبیچاره شمرد .

دترکستان په ولایت په شبخون ډیر مقیدوی. هنر حکمت‌دجنګونو ډیروی. شبخون هم لوی حکمت دی- په شبخون کښی لوی ایغراسونه هنګی دګلونه بیل کا، ورسره یی بیایی خوچه په شپه‌و لښکروته نژدی شی، دیوه لوریه ایغراسۍنه ورپریږدی، په لښکر چه ورګډ شی داسپو بوی واخلی، نوردلښکر داسونو سره په جنګ شی، یوه غوغا په لښکر سازه کا - دبله‌لوری ځوانان په‌لښکرورګډ شی ، بلاپه لښکر سازه کا - بل داچه لوی لوی مست غوایه ورسره بیایی، وچی څرمنی داس پوست یادغوایه داهم ورسره وری وری. خوچه ولښکروته‌نژدی شی‌هغه‌پوستونه دغویو په لکۍ پوری محکم وتړی، غوایه په کناټیوپه تورو سره، سره‌کا چه سره‌شی، غوایه مخ په لښــکرو دنــګیږی، دوینوبوی دغوایو، درزا

دپوستونو کړکړکا ددرست لښکر اسونه وترهیږی، دبله لوریه ځوانان پری ګډشی درست مسخرکــا - دشبخون ډیربندونه دی‌چه کنــګاشی ترجنګۍنو تیر ځوانان یی‌کــاندی. شبخون چه بیــګانه لښکراول دچاپه ملك ورشی، خوداولی شپی بهتر دی چه لاپه ملك آشنا نه وی، بی‌زړه په واهمه‌وی اوکه نه چه ښه زړه ورشی هــاله دصلح دصلاح په‌خبرو وغولاوه شی، چه ملایی پرانته شی په څوکی‌په پیره بی‌غمه شی، هاله بویه خطونه په دروغ استول- ځواب سوال په دروغ دجنګ په کارکښی روغدی- څلاقول عهدشوی نه وی، هردروه درب چه کارخصت دشرع دی- اماچه قول‌عهد وبله موکدشی نورمحکمی په قول بویه- سردی‌ځی قول دی‌نه‌ځی. په شرع اوپه عرف په عادت بی‌قولی رسوایی اوفضیحتی ده. په‌دی باب حدیث وارد شوی دی چه پنځه بلاپه سړی په پنځه توکه نازلی‌کیږی- یوچه بی‌قوله وی نقض عهدکا، ددښمن په بلا به‌ګرفتارشی، دښمن به پری غالب‌شی- چه حــکم دخدای دکتاب خلاف کــوی په فقر به مبتلاشی. که زناکا رزق به‌یی کم‌شی، بارانونه به پری نه وریږی-چه په هغه ملك سود خواره سوایی خــواره پیداشی ، هغه کــلی ښارونه

به وران شی، په هیڅ رنګ نقض عهد نه بویه. دملکونو ستنی دځوانانو قول عهددی چه خلق پکښی فراغت روزګارکا ـ چه‌دسر دارانو قول‌خلاف شی؛ غضب دخدای په‌هغه ملك تعین‌شی، داعتبار دروزګار خونه دخلقو ورانه شی. کافران هم ددنیادزیست روزګار دی، دوی شرم لری، خپل اعتبارنه خوځوی. مسلمان به پسو (۱) محکم په داکارنه وی‌چه ددین ددنیا فیروزی په داکښی‌ده. خپله لویه عقیده اواخلاص دزړه هسی‌بویه. اما ددښنه په قول یك لخته باورنه بویه. مګر امتحان دده دکارو بارهابار شوی، عمل‌یی دهری ښی چاری ښکاره وی، عاق پدر نه‌وی، مادرآزار نه‌وی ، دخدای په طاعت عبادت قایم‌ولاړوی د صالحانو د عالمانو دوست

داروی، په داهسی سړی اعتبار بویه. اوکه برخلاف وی، که سل‌سوګند کا؛ باور پری نه بویه. هرګاه‌چه دی په داهومره‌کار مخالف وی؛دسوګند دقول به‌څه‌پروالری. دغره‌په جنګ‌هم‌دلاوری نه‌بویه په‌غره‌کښی سل،زر سره یودی. دزور ور غلیم‌سره جنګ په ناوخت‌بویه. که دصف‌وی‌که دقزاقی. که میدان که غرکه ډیری وی بهتر، اوکه دانه‌وی شپه به‌ده، ترمنځ‌شی، ډیرقتل کشتن به نه وی. دصف جنګی می‌چه اول ویلی کاریی خودمعلوم، لری جنګ هم‌دادی؛ یاپکښی ګټل‌دی یابایلل‌ـ په‌داځای هرزور چه‌ملوك دلښکر، دزغرو، دتورو دنیزو،دبرګستانونو دکیجمونو لری حاضر دی په استقبال‌دی ورروان‌شی.چه لښکر ټول تازه‌ترجنګ‌ګاه

ورولی ،په‌څان دی هم مسلح‌شی ،ترزغرو ترجیبودی څان او فرزندان اودلښکر سرداران واړه لښکر لاندی کا. دحنین‌که دتبوك په جنګ رسالت پناه دوه زغری وبله‌ته باندی اغوستی‌وی ـهرګاه چه سردار دلښکر په داشان ډجوړیږی په داکار کښی ډیر مصلحت دی. یودلښکر قرار په داوشی چه سردار موقرارداد په جنګ وکړ؛ موږ خوبه قرارداد دمرګ وکړو .بل‌داچه غشی ټوپك پرنګی ودری دی(۲)که دی اول‌په‌غشی مشی سورشی لښکر به ابته‌شی ـ بل‌داچه دغلیم جاسوسان یی چه وینی دا حال به یی تر غلیمه و ر سو ی ، دده د سرداری وهم سهم به پیداشی. په‌ښی لوری په‌کین لوری هراول غول دافوزونه دی وجوړیږی. په خپله دی ځای په غول کښی وکا، وجنګ وته دی

(۱) کټ مټ نقل‌شو مګر (په‌څه) ورسره ښه لګیږی .

(۲) کټ مټ نقل شو خومعنی یی څرګنده نه‌شوه .

تلوار په ځان هیچیری نه کاـ داتوری چه ځوانـان وهی واړه دیوهی، دده تورې دی. ترجنګ پخوا دی پههرفوز په ځان وګرځی، دواړودلداری رحمت باد دی وکا ، داو دمردانهګیدی سردارانو بلکه وهر چاته ورکا، بیادی خپل غول لره راشی، جنګ دی ترازوکا، سواره دی ځای په ځای په سردارانو په فوزونو ګرځوی. که حق تعالی بری ورکا؛ ورودی پـه قراری دوړاندی کیږی چه غلیم درست واخلی؛ هم دیدی په ځان غول نه ورانوی چه دغلیم دمکر دفریب ویره داځای لاده. که تمام فتح یـی حاصل شیدغلیم په ډیره دی ډیره وکاـ فوزونه دی په غلیم پسی حکم کا، چه وارنهورکوی په ځوکروه چه غلیم آواره قتل غـارت شی هـاله دی خاطر جمع شیـ شکرانه دی دفتح دوګانه وګذاریـ دحق ثنا حمد دی وواپی چـه عظیم دولت یـی سرفرازکړ ـ کـه چـیری دده لښکر پس پایشی، پهځان دیمړوکاښه ښهځوانان تیرانداز غورهغوره په جلب کښی

دده حاضر وی . پیاده دی ورته دوړاندی ولاړوی ، دده غول چه مړوکا داځوانان تیر انداز درستی تشیکا،زوی وروڼه امرګان یې توی شی ، په ده باندی دتوری وار راشی ، پهځان دی هم ګذرو کا زخم دی وخوری دسردار برکت ډیردی شاید چه داځای حقتعالی کشمایش فیروزیورکاـ که هیڅ نهشی پوهیږی چهکه پای مردی وکړم؛ بل جنګ بههموکړیشم. دومره سامان میشته، هاله رخصت دفراردی. پای مردی دی وکا، دځان په مرګ دی دغلیم زړه یخ نهکا اوکه نه مرګ ورلره ترژوندون بهتردی چهرسوا پهجهان ګرځی. داهسی مرګ هم ورلره سوبه دی. دمـردانو مرګ به داهسی وی چه رسارسایيپهمخخوړلیوی، پیړوکیپړوکیپهمیدان کښی پروت دچالعن طعن په غوږنه اروی ـ دتلافی دپاره که تلافیوکړی شی تیښته کهکا، روادی لکه چه ووایه شو

قطعه :

ناګاه عاقلی زقضا ازبلاګریخت زدطعنه جاهلی کهفلانازبلاګریخت
ګرنیستازسبب بهسبب‌التجاروا خیرالبشر زمکه به یثرب‌چراګریخت

تیښته چه دغلیم دپاره وی جایزه دهـ چه دځان دپاره وی خواری، حیرانی، پریشانی، نامردیـ خدای دی نصیب دچا نه کاـ دمیدان مرګ د انبوه سره په عید شمارلی دی ـنور سردار لره بویه چه که امکـان د صلاح وی تلاش د صلح کا ، پهظاهر دې لافی د جنګ وهی ، پـه

باطن دې‌صلح له‌خدایه په دعاغواړی،خیر خیرات ، تصد قـات انـعام ، بخښښ ، پخول ورکول دې پـه داوخت لاډېر کا ، بډې ، رشوت دغلیم ووکیل ووزیر دې هم تقصیر نه کا،شاید چه په څه انواع خیریت‌عافیت په دواړه لوریه کښې پیداشی چـه‌الصلح خیر واقع شوی دی ـ دجنګ ناروګران دې مغروری په ډېر لښکرپه حشم په بهادری نه بویه ، ګوره چه د فتح باد دچا په لوری والوزی‌بل هومره خلق چه په دواړه لوریه تلف کېږی ، د صلـح پـه سبـب‌خلاصېږی ، ځای د صلح د تلاش‌دی.

بیت :

اګر میکند تیرت آهن شـګـاف نهان صلح میجوی پیـدا مصاف

تر شل رنګه تدبېره چه تېره‌شی یو ویشتم یې مصاف دی . کـه کار په جنګ ورسېده لکه د صلـح‌په کار کښې خواهان د نجات ؤ ؛ دا ځای دې د خواهان د بدخواه دوینو د څښو شی ، ډاډ دمردانه‌ګی ورکا . زوی ، وروڼه امرایان هم‌ددې‌ورځې دپاره یوه ذره د چا په مرګ اړنه وی . زوی وروڼه هم هغه وی ؛چه په دا ورځ د ناموس دپاره یـک لخته ځان په میدان کښې د پـلارد ورور دواړاندې ځان پـاره پاره پارچه پارچه کا ، د ژوندون اندېښنه‌هیچیری په زړه نه جار باسی . څو ځان په مړه څوك و نه شماری ،دفتح موندل محال دی ـ هرګاه چه دی تر ځان تېرشی زوی ، وروڼه‌ترځان تېر شی هسی به یې امرایان ترځان تېر شی ، هسی به په هغوپسی نور لښکر تر ځان تېر شی ـ په دا هسی شان اخـتیار او جـان‌فشانی احتمال د فتح دی ، فتح بیا

مومی ـ هرچه په دا هسی ورځ دانیت پکښې نه وی ، هغه په زوی په ورور شمارلی نه بویه ، چه روسیاه‌او منافق به وی هیچیری پرې زړه ښه کړی نه بویه د موږه په زړه هم‌ددې جنګونو تلاش او تدبیرؤ ، ولی تورې مودچا سره وهلی ، ددې‌هسی‌جنګونو قرار مو چه کړی دچا سره؟ ددین ددنیا فایده کومه وه ؟ خدای‌خو خبر دی چه داهومره جنګونه چه د سره تېردی واړه په مات زړه ،مګر دوه ورځې په تمام عمر یو دهیتم په وهلو بل د جګتا په مهم چه په‌مور چل باندې تمام لښکر د جګتـا سره را باندې لوښتیؤ اوس مهم‌ورته امید شته . دریغه هسی‌ساعت وی ؛ چه په خپل مصلحت او جرأت‌په ټول اختیار دا هسی کار ولیدی ، دزړه ارمان ورپژولی ، خپل زوی ،وروڼه یاران په میدان پړو کې پړوکې پراته ولیدی . ددوی خون بها مـی‌فتح وی ، که نه زه د یو سره په یوه

ACKU

ورځ ښخ شوی ، که د زړه ارمانلرم خوبې هم دالوم بل ارمان می په زړه کښې نشته .

فـرد :

چهمی اوس‌له‌لاسه ووتیآسمانشوی   د هغو خبرې څه لږه مذکور کړم

د جنګك په ورځ درجال‌الغیب‌چه پښتانه یې غیبیان بولی ، هنود ورته جوګنی وایی البته په کینه اوږه‌دې وی یا دې وروستو ، ولی روبرو البته مجرب ضررلری . څـوك دې‌هرګز څو ممکن مخامخ یا په ښی لوری دې نه وی ــ درجـال‌الغیـب‌حساب په دابیت معلوم دی .

بیت :

کنجـغ باشم کنجـغ بشم   کنجغ باشم کنجـغ اوشم

اګنی برج د جنوب د مشـرق‌ترمیان دی ــ اول چه غره دمیاشتی په هغه برج وی ، دویم په نیرت چه‌د جنوب د مغرب تر میان دی ــ دریم تاریخ په جنوب ، څلورم په غرب ،پنځم په بامپ چه د غرب‌و شمال ترمیان برج دی ، شپږم تاریخ پـه‌ایسان چه د شمال د مشرق‌ترمیان دی ــ اوم په شمال ، اتم په مشرق.دابیت چه کنجغ لفظ دی په څلور برج شی ــ کاف یې مراد داګینـی‌برج دی . نون دنیرت ، جیم دجنوب غین د غروب ــ باشم هم څلور برج‌دی .

ب بامـپ ، الـف ایسان ،شین شمال ، م مشرق ــ هم په دا حساب په درست میاشت درې ځله‌اته برجونه طی کوی ــ دا دمشایخانو په قول مجرب کار دی . زنهار حذراحتیاط بویه ــ بل سکر یلذر ستارهٔ مست پښتانه یې ستوری بولـی ،دا ځای هم احتیاط کلی بایده دی .

د خاص د عام په اتفاق مخامخ‌نه بویه ، بلکه په سفر په‌حضر چه‌دا ستوری په مخ کښې وی تله پرې‌نه‌بویه ــ په غره په مشرق وی ، په دویم په اګنی ، په دریم په جنوب،په څلورم په‌سنیرت ، په‌پنځم‌په‌مغرب په شپږم په بامـپ په اوم په شمال‌په اتم په ایسان ، په نهم په مځکـه، په لسم په آسمان په یوولسم بیا په‌مشرق ، په داشان په اته برجه سم برج په برج درومی ــ بل دا حساب‌هم لازم دی چه زده شی . د آسمان برج دی ــ میاشت دونیم ورځی په‌هربرج‌کښې مقام‌لری نمریوه‌میاشت، اووه‌ستوری په‌داشان پکښې جاروزی ، نـور موقوف هـم چـه میاشت

په عقرب کښې ملاحظه کلي بويه .دهرکار دآسمان‌ددولسو برجوعلم په دابيت کښې‌مختصر چا راوړی دی .

بيت :

لاولالـب لاو لالاشش مـه است   لل کط وکط لل مشهور کوته است

د بروج حساب پـه شمسـی‌مياشتو تعلق لری ، ددولس برج ، دولس مياشتې غره د نوروز ورځ دحمل ده ـ فارسيان يې فرور دين بولی په دا موجب حمل ـ ثور ـجوزا ـ سرطان ـ اسد ـ سنبله ، ميزان ـ عقرب ـ قوس ـ جدی ـدلو ـ حوت دولس واړه ميا شتی شمسی هم دغه دی چه شمار شوې‌د حمل غره ابتداده .

لاولالب دادرې مياشتی لا په‌حساب د ابجد يو دېرش کېږی .
ل ـ ۳۰ الف ، ۱ ، لام دېرش‌الف يو حمل يو دېرش . ورپسی ثور هم هسی ـ جوزا دودېرش دالف په ځای ب شوه ، ب په جمل دوه کېږی . چه ابجد يې زده وی‌روښن حساب دی ، مطلب د عقرب درې برجه دی چه مياشت پکښـې‌راشی نحس برج‌دی ، هر کار پکښې منع دی . پښتانه‌هم‌عقرب درې‌ورځې‌يا دوی هغه دا دوه نيمی ورځی دی چه ممنوع دی‌کا ، منحوسی يادشوې‌دی ، حساب يې په پوهه ددې دوو بيتو دی .

مثنوی :

آنچه از ماه ميرود بـه شـمار   هـر يـکـی را دوازده انـگـار
پس بهر برج طرح کن سی سی   تا به برج که مقصد است رسی

په تمامه مياشت کښـې اووه‌ورځې نورې هم نحسی شمارلی دی هرکار پکښې ممنوع دی .

قطعه

هفت روزی نحس باشد در مهمی   زو حذر کن تا نيابی هيچ رنـج
سه‌و پنج‌و سـيزده بـا شانـزده   بيست‌ويك‌بابيست‌وچاروبيست‌وپنج

آخر چهار شنبه هم د هـرې‌مياشتی نحس مستمر په قرآن کښې ياده شوې ده ـ درې ورځی نورې‌هم‌نحس دی ، هغه مختلف حساب‌لری په هره هفته کښې يوه دوه ورځـی‌په هغه لوری تله منع دی هم پوهـه لازمه ده .

رباعی :

سوی مشرق دوشنبه و شنبه نـروی ای بـرادر مـن بـه
آنـکه در مـغرب آورد کیـنه روز یك شنبه است و آدینـه
روز سه شنبه و چهار بفـال نـروی زیـنهار سـوی شمال
روز پنجشنبه ای نکو اخـتر رخت خود جانب جنوب مبـر

هرچه بزرگانو په هغه **عـمل** کړی دی لابد پیروی بویه ، او که نه ورځ شپې واړه د خدای ، **الایام ایام‌الله** والعباد عبادالله مبرمه .

قضا به هیڅ رنګك بدله نـه شی ما په ځـان رجال الغیب تر هسی
حده احتیاط کاوه چه **په هغـه** لوری به دوی وو ؛ و هغه لوری ته به وښکاروته هم نه تلم . هغه **ورځ** به چه داواقعه حادثه پېښېده رجال الغیب مخامخ په مغرب ، ورځ **دجمعه** چه ودغه لورې و ته منع ، زه وپېښور ته مخامخ پرې روان شوم ، قضا اوتقدیر په تدبیر پورې خاندی .

قطعه :

ځان به‌خلاص نه‌کا دبدساعت‌له‌شره نجومی‌یې که خبر دی ته علو مـه
وسړی ته په‌واروار هغه رسېږی چه دده په پېشانی باندې مرقومه
البته بویه که دردشته داروپې‌هم شته ، اما قضا نیوله نه شی .
توکل هم دادی چه چا کړی‌دی‌هغه کړی ، نور نیك بد چه ورسېږی له خدای یې ګڼی .

مصرع :

باتوکل زانوی اشتر به بند
که د چا لامبو زده وی ، شنازبېړی دا سبب نه وی ، په توکل په سیند ګډېږی بیا دې سیند له‌وځی،دا سببونه هم خدای کړی دی دادې واړه له خدایه شماری .

بیت :

ګرچه کس بی اجل نخواهد مرد تـو مـرو در دهـان اژدر هـا ـ
بل د جنګك کار مـدار پـه‌جاسوسانو دی ، هر جنګك چه دی‌که صف جنګی وی ، که شبخون کـه‌قزاقی ؛ جاسوسان همیشه د غلیـم په ملك په لښکر کښې تعین وی ،ځو په دا کار کښـې بیـداری وی هومره بهتره ده د غلیم په هر **حال** چه آګاه کېږی هاله به یې علاج او تدارك وکړی شی .

بیت :

چه نیکو متاعیست کار آگهی　　کزین نقد عالم مبـا دا تهـی

دخپل کار د خـپل لښکـر دجاسوس لار بند کول چه خبر ترغلیم نه رسېږی ، طلایه څوك يې ، مورچال د لښکر دا خبر داری همواجبه ده .

که هر څو قوت زیات وی دغلیم په ملك دشپې قرار نه بویه ، مګرچه یو په لسه په غالب څان غالب وی ،لښکر پرې زیات وی . که زور ور غلیم په یلغار شپه خوړلـی ستـړی ستومان په ملك ورشی ، بیا په بیار ته جار واته کا ، ددې سره البته جنګ بویه .

داهسی قابو خـدای وچاتـه ورکا ، لږ چه تازه دم وی بهتر تر هغو ډېروچه ستړی البته وی . که په داهسی غلیم تلوار نه شی ، چه دی وجاروزی په هر ځای چه ډېره کا ، شبخون يې په ډېره باندی وشی، تمام امید د فتح دی ، کـه خـدای ورکوی تیار نصرت دی . د غلیم نفاق غنیمت شمارلی بویه ، چه په غلیم کښې نفاق وی امان ورکولی نه بویه، چه دا هسی وخت ولجه دی .

قطعه :

بخشی وقت را غنیمـت دان　　گوهـر وقت در بـها نـایـد
وقت خود چون زدست کس برود　　باز آید بدست یـا نـا یـد

د غلیم په تملق غلطی نه بویه،له غدره له مکره ایمنی نه بویـه ، دغلیم له لور په له دیاره که هر څوآشنا سړی چه راشی په قول یـې اعتماد نه بویه .

مثنوی :

بـهر کس رهی آشنایی مپوی　　زهر آشنا روشنایـی مجـوی
بلای که بر تو زعالـم رسـد　　جز از جانب آشنا کـم رسد

ددې علم نهایت او پایان نشته خو همدا هومره فضولانه د بل بس. والسلام .

لسم هنر د سخاوت ورکول ، پخول

دا کار هم عطا د الهی ده ،خوی د پرور دګار دی ، د پیغمبرانو کار دی ، وابسته په جبلی فطرت دی.اما په کسب يې احتیاج دی چه ورکول

یو نه بله زده کوی . تر شجاعــت‌نه هم دا هنر افضل دی لکه نــظم نغمه چه سره لازم ملزوم دی ، هسی‌دا دواړه هنره شجاعت او سخاوت سره وبله ته ترلی دی .

که شجاعت وی سخاوت نه‌وی‌کمال نقصان دی ، که سخاوت وی شجاعت نه وی لا کاریــې چــلیږی‌هومره نقصان نه لری .

بیت

سخاوت بسی درد هارا دواست سخاوت مسی عیب را کیمیااست

که غزل ، قصیده نور شعریی‌ربابه ، سریندې وایه شی ځای‌لری اما که بی بد لوڅوك رباب ، سرینده‌وهی ګونګ دی ، یأیې نه زده ، څه مزه به نه لری که هرڅوبهادر توروزن‌وی ، چه سخاوت یی نه‌وی ، وقروقار به یی نه وی . سخاوت په دوه رنګه‌مشهور دی یو بخښل ، ورکول بل حلالول ، پخول‌دوه توګه ارمان نه‌لری‌اما تود نغری لا څه بل برکت لری ؛

فــرد

خرم کسی که حاصل عمر عزیز را بادوستان بخوردو بدشمن‌رهانکرد

عاقل لره‌بویه چه‌دخپل دخــل‌خرڅ سرشته په لاس نیولې لری. خرڅ موافق له دخل کاندی بخیل‌وی‌نه دی مسرف بد خرڅ وی خپله‌ګټــه خپل محصول دې په درې قسم مقررکا ، دنیا محل د حادثاتو دی یوه‌برخه دې پس انداز ذخیره کوی تنګځی‌لره‌دې ساتی . بله برخه د عیال چه ددیو حق، زور ورپه غاړه دی ، بله برخه‌داهل استحقاق صله رحم و غیره . بله دمیلمانه زواید تر دا بخښل ،ورکول . که په دا کښې محتاج شی دعیال د اهل استحقاق د برخوپکښې‌کار پوره کا . د ذخیره په برخه دې کار نه لری مګر چه هیچیری په بل‌ځای لاس نه رسیږی ، چه دا هم‌ددې وخت دپاره کښیښنونــه د بخــل‌دامساك په سببوی . دګور لره ماران هم دامال دی ، دا هسی مــال دې‌خدای وچاورنه کا . چه دتنګسی او دحادثې دپاره دچا دنفع په سبب‌ساته‌شی ، داهم دسخاوت سره داخــل دی . که هرڅو ډېر مال سره جوړشی ، واړه ښه اما قسمت یی هسی بویه لکه مذکور شو ، له ډېرو ډېرله لږو لږ هغه مال چه ټولیږی زکوة دې کال په کال وباسی .

قسم چه دضیافت د میلمانــه‌دپاره دی . میلمانه په څو رنګه‌دی، دوستان ، خویښان دا په‌کور شمارلی‌دی لکه ځان هسی د یو ، یا یاران

مصاحبان ، ورونه ، قبیله فرزندان‌ددیو سره دې جشن ، مجلس او صحبت وی ، طعام دې همیشه لـه‌دیو سره خوړشی ، چه که ځـای لری. خو هم دوی خوراك (۱) هم‌دیولری‌چه دوی‌په‌حق په‌مینه‌خپله وینه‌په

میدان د کار زار تو یوی که کورهزارلونه طعام خوری ، دا طعام به لا په عزت د حرمت د محبت د مخه یـې‌خوری ، پری‌ښه‌لګیږی. که‌بخښل‌وی که خورول وی هم اول دې په دا دوه‌طایفی وی . نور بیګانه میلمه ، په دامیلمه نیکنامی د ملوك د هغو دوه‌طایفو د هر چا سره کیږی ددې‌میلمه خدمت په واړو سره لازم شو ، لکه‌د تورو په میدان دنام دپاره ، دخپل سردار دشرم دپاره سر ښندی ، داځای هم میدان د شرم دی ، یا دیګ یاتیغ دا ځای هرڅوك سره پـه داخدمت ودریږی . څو میلمه رضامند یانه څوی ، هومره دې آرام نه کا ،میلمانه په ډیر رنګ وارد شـی ،

څوك په خوراك راضی کیږی څـوك‌پـه خـد مت راضـی کیږی کـه دخوراك میلمه وی هم دې خدمت‌ډیروکا ، پاته هغه چه لوی بزرګ وی، میلمه که کافر وی که جهود وی که‌ترساوی خدمت یې بویه ، حدیث دی اکرم الضیف ولوکان کافراً ملوك‌بویه‌چه د هر قسم غله ، مصالح و غیره چه لوازمه د میلمانه ده ، په کـور کښې مهیا لری بلکه بغیر انـګوری شراب نور هر قسم اشربه دې هم‌موجود لری لکه بنګ ، لکه پوست افیون‌مفرح ، ګوره چه څه قسم میلمه‌ورکره راشی چه ددې احوال څښتن وی . طعام بغیر کیف خوړلی نه‌شی،وهغه لره دې هر څه یاد کا ورسوی بغیر شراب انګوری که یی غواړی‌عذرخواهی دې وکا ، په هسی شان چه آزار نه شی په خندا په خورمی‌دده په زړه ورسره کار اخر کا ، هرچه یې رضاوی هغه کار خدمت‌دې‌په ځای کا ، چه میلمه چا کره ورشی ډیر برکتونه وروړی ، چه رضامندورځنی ولاړشی ډیرې بلا د هغـه

کوره واخستی شی . د خوراك‌دخدمت‌ثواب یې ډیر یاد شوی دی . رزق خپل خوری نیکنامی ددنیا ، ثـواب‌دآخرت ، دکاله وڅښتن ته ورکوی. آداب د میلمانه ډیر دی دناستی ،دخدمت که واړه وایم‌کتاب اوږدیږی. هومره دا قاعده ساتلی بویـه چـه‌بیرون میلمه چه اجنبی ګاه ګاه‌وارد کیږی په درې رنګه وی ، یاتر ځان‌پاس یا برابر یا کوز چه تر ځان‌لوی که لس کسه ، د پنځوسو کسوطعام‌ورلره بویه ، طعام په درې قسم ، څوك په تکلف ، څوك میانه څـوك‌آخر ـ ډیر تکلف هم په طعام کښې

---

(۱) دغه جمله کې مې نقل شوه خو معنی یې څرګنده نه ده .

نه بویه ، نکه خپل روش وی طعام‌هم هغه ، دبل روش په عاریت‌اخستل چه مناسب خو طعـام دې ډیـروی‌حرمت هم دادی . که د ځان برابروی لس کس‌ولره ددیرش کسو طعام ،که ترځان کوزوی لس سړیوته دشل سړیو طعام تر ځان چه بالا دست‌وی‌وهغه وته په ځان په فرزندان پـه برادران ولاړ بویه ، مگر مبالغـه‌وکاچه زړه یې آزاریږی .

هاله دې کښینې . فرزنـدان‌برادران خودې ولاړوی ، چه برابروی دهغه سره دی کښېنی ، په صحبت‌دی مشغول لری . فرزندان ورونه دی نه کښېنی ، مگر مبالغه وکا .چـه تر ځان کوزوی د هغه وخدمت وته دې ورونه فرزندان و دروی .چه په‌اقصی‌الغایت راهنی کا ، اگرچه ملنگ‌لیونی وی‌یابد دین، بدمذهب د میلمانه خدمت دې په دا طریق کا ، ددین د مذهب پوښتنه دې نه کا ،په ابراهیم غوندی پـیغمبر د حـق تعالی عتاب خطاب د گبر دپاره‌شوی‌دی چه میلمه ورغلیؤ . د میلمانه‌خو خدمت دلجویی نه نوری خبری . که‌غلیم پدرکش پسر کش وی ، چـه میلمه شی ، په خندا په‌هوس ورسره‌ساعت تیر کړی بویه ، ترځان پاس میلمه وتـه واړه ځـان شه سـازکړی بویه ، جامه دې ښه واغوستبه شی ، فرزندان ورونه هم په قدرحال‌که داشان ونه شی په زړه یې مظنه

وشی چه مگر ماتر نظره نه راوړی .فرش‌فروش ، دطعام په وقت په‌سفره باندی سبزی ، مربا ، آچار مالگه داقسم سرکه وغیره لازم بویه ، چـه ډیر ثواب دی . ښانکو نه ، تباخونه‌دی لوی وی ، چه برکت په داکښې دی . دزرو تباخ ، دیگیه بلکه پـه‌مذهب دې هم نه وی . که کوزه ، تشت ، دسپینوزرو د سرو زرووی،ودادې نه وی چه د سپینو دسروزرو په لوښی خوری . حدیث په دا باب‌وارد دی گویا چه ددوزخ اوریې‌ونفس وته واچاوه ، خلاف د شرع ثواب‌دې هغه خـوراك نه وی ، سواتـر ضیافت ، نور خیرات ، تصدقات‌ډیربویه چه پخیری مستحقان اوفقرایې خوری ، عرس د رسول الله ، دنوروبزرگانو ، د پلار د نیکه ، د فرزندانو په ارواح دښو شپو د ښو ورځو دادې هم همیشه وی . غرض چه مردانو نغری خودې خدای تو دلری . هرطورچه وی ، په پخو لو کښې اسراف نشته که پور کول کښې وی که نه‌وی هم ما په کیمیای سعادت کښې لیدل چه امام محمد غزالی رحمت‌الله‌علیه فرمایلی دی‌چه یوزکوة دشریعت دی چه له‌دوو سوورو‌پو پنځه ووزی،بل زکوة د طریقت‌دی چه پنځه‌ساتلی شی ، نوری واړه ورکولی شی ، بل‌زکوة د حقیقت دی چه واړه ورکولی شی ، هیڅ ساتل نه شی .

قطعه

چه نه دوسو پنځه ورکړی دا زکوة د شریعت دی
چه له دو سو پنځه کښېنږ دی دا زکوة د طریقت دی
چه همه واړه تلا کړی دا زکوة د حقیقت دی
په دادری کښې دي هر څه شی هغه واړه سعادت دی
چه له دی واړو بیرون شو مخ یی تور شه فضیحت‌دی
په نیت جوړ اوسه خوشحاله همګی مدار په نیت دی

یوولسم هنر معاشرت

ازدواج چه توالد تناسل و دانی‌د خلق هم په داده ، عظیم کار دی، زوروز روزګار دی ، قوام دعالم‌بقادبنی آدم ترقیامته پورې هم په دا معاشرت ده . ښځې مزرعه د مردانودی (نساء کم حرث لکم) د جهان ودانی په دا زراعت ده . مخلوقات‌د حق تعالی ډېر دی ، تر شرح تر بیان تیر دی .

لکه آسمان ، مځکه ، غرونه ،سیندونه ، عرش ، کرسی ، فرښتی، جنتونه، حور قصور، انواع‌مخلوقات‌شك نشته چه په واړو کښې سړی بزرګ او شریف دی . شریف ترین‌دواړه مخلوقات سړی دی په آیت ثابت خبره ده ، ولقد کرمنا بنی‌آدم‌ان‌الله اصطفی آدم‌ونوحاً و آل ابراهیم و آل عمران علی‌العلمین . هرچه بی‌سړیه چه پیدا دی هغه واړه دسړی دپاره پیدا دی .

مثنوی

ای ملك زاده اقلیم وجود پدرت خیل ملك را مسجود
گل تویی و دگران جمله چوخار شیوهٔ خار پرستی بگذار

القصه سړی دوه جنس دی‌مردان ، زنان ، په دا کښې شك نشته چه مردان بهتر تر زنان دی‌لکه وارد شوی دی (الرجال قوامون علی‌النساء بما فضل‌الله بعضهم علی‌بعض) بی شکه چه فضل د مرد تر ښځو ډېر زیات دی ، تر هسی حدلکه دهمه عالم مخلوقات خلقت‌دسړی دپاره دی ، هسی دزنانو خلقت دمردانو دپاره دی . ځکه ددیو په‌حق وارد شول (لوکنت امرلاحدان یسجدلاحد لامرت‌النسآء آن یسجد لازوا جهن لما جعل‌الله لهم علیهن من‌الحق) یعنی که سجده بی خدایه وچاوته روغه وی ، خپلو عورتو به وخپلومړونوته سجده کړه .

هرگاه چه افضلیت د ښځـوکوزتر مردانو ثابت شو ، مـردان افضل بهتر تر ښځـو دی ، ددیـومزرعه شوې ، دديو دپاره دی سبب داچه مردان ترديو پيدا کيږی . په‌دا خلاصه مطلب پوری د مـردانـو ددولت په سرۍ توب داخلی شوې ،خلقت يې د مردانو دپاره دی ، ځکه رسالت پناه وفرمایل (تزو جوافانی‌مکاثر بکم الا مهولا تکونو اکرهبانية النصاری) دا هم حدیث دی (انکحوافانی تکاثر بکم انکحوا امهات‌الاولاد فانی آباهی بهم یوم‌القیامة) وامت‌وته‌حکم وشو چه ډیرې ښځی کانی چه اولاد ستاسی ډیر ، زه دقیامت‌په‌ورځ پری لويـی کـوم . د نـورو پيغمبرانو تر امت د ما امت زيـات‌وی ، نکاح سنت دی . فرمایلی دی چه نکاح دماسنت دی . هرچه نکاح‌نه کا هغه نه دی د ماله امت (النکاح من سنتی فمن رغب عن سنتی‌فلیس‌منی) و نکاح دزنا شوهری فضیلت ثواب ډیر دی . که ددنیا آبادانـی‌خوښی ده په نکاح کښې ده . که د آخرت ثواب ښادی دی پـه نـکاح‌کښې .

ښه عورت ددين ددنيا دولت‌ده.مفسران وايی چه دا آيت هم ددی باب نازل دی :

ربنا آتنا فی‌الدنیا حسنـة وفی‌الاخرة حسنة و قنا عذاب‌النار ـ بده عورتينه دوزخ ددې دنيا ده . سر په دنيا چه دوزخ ده بده‌عورتينه ده .

نکاح روادی دوه دری څلورامابهتر یوه ده دچا مذهب دادی چه‌دوه دری‌څلور دې اسره نه‌شی . درسالت‌پناه نه نکاح‌وو ، داتمسک هم لری اما دا خبره تر څلور مذهب بیرون‌ده ، مخالف مذهب دی . نکاح خـو څلور روادی په آيت ، په حدیث ، په‌اتفاق د امامانو د سيرت .

خدمتګارې پرستارې تر زروپوری هم روغی دی . د شريعت‌حکم خو دادی په دا کار کښې درجلیـت‌داستطاعت ، ددولت دخل تمام بويه. که مفلس وی یوه هم ورلره ګـران‌ده . په دا چه یویی محافظت دشوار دی بل يې خرخشې ډیرې وی . که‌دولت وی ، رجليت وی دا هرڅـه پکښې آسان شی او که نه په ډيروکښې ډير غم دی . دا کار دساير ناس دی اما ملوکان چه اهل دول‌وی،دولت او فراغت لری هغو لره پـه مقدار درجلیـت څلـور نـکاح پـه‌داروا‌شول چه څلورم شپه دې دخول نه قضا کوی . موافق دې په شرع‌برابر د هر يـوې سره روزګار کا ، که دا حال به لری څلور دی وکا اوکه نه خو یوه دې وی ، چه زړه ټول يو ځای شی ، زړه چه نه خپله تارپه تار کاوه شی ، دا کار دی چه ډيرې آشنايی ډير ياران کا .

رباعی

چه ډېری آشنايې ډېر ياران کا پاديشونه (۱) پــه خپل ځان کا
آشنايی عــالــم خــوار کـــړ د هجـرا نــه نــه افــغان کـا

ښځی په مثال هاتيان دی ، بيادرست هاتی په صنـدوق ساتل ،
خرڅ خوراك ور رسول ، په صندوق کښې سواری په هاتی کول ـ هاتيان
چه سره دوه درې شی ، بې دروغوبه سره پاته نه شی‌دهاتيانو په‌دروغو
کښې ملك پايمال کيږی . مرد بويه‌چه دهاتيانو ددې هسی کارونو تر
عهدی ووتی شی . په هرمصلحت‌يوه‌بهتره تر ډېر ده .

بيت

چه ميرمنی پکښې دوه شـــی هـغه خـونـه ابتـه شـــی

نکاح چه کا د نکاح کارگران‌دی . د عمر ياره خو عورت بويه چه
په اصل په نسب کښې دلويه‌کوره،شرم عفت ، عصمت په هغه خيلخانه
کښې مشهور او معروف وی ، ددين‌کار پکښې رواج لری ، په قرينــه
کښې دې تر ځان کوز گوری . لويی‌دلويی حسن شمايل ، خوی خصلت
دې وگوت شی . د شرع حکم دخپل‌نظردی چه پخپلو سترگو دې وگوری
که ممکن نه وی په اعتبار ی‌نسايا په‌پير مردی وگوری ، په ځوان دې
نه گوری . د ځوان تر نظر هر رنگه‌عور تينه جل ، جلوه گره وی . که
رنگ ، خوی دواړه سره ښه وی ، گنج هم دا بولی . که رنگ يې‌هومره
نه وی ، ميا نه وی ، خوی ښه وی،پــه ښه خــوی پــه ښــه خصلـت
قــبولــه کړی بــويــه ، چــه ترظاهر نه يی ، با طن فرخی ډېــره
وی . گل که هرڅو ښايسته وی‌خوچه څو ورځی دی . گنی که سپيره
درمه دی ، په لذت پوری قيمتی لری،داگرلرگی تربويه پوری په قدر دی.

له نژدې خويښانو دې نه وی،کمينه کم ذات دې نه‌وی . چه کم‌ذاته
که هر څو ښکلی وی يانور ښه‌وی،په مثال لکه په چار چوبی کښې‌دگلو
بوټی ، که هر څو ښايسته شاليزبوټی وی ، گل ښه شگفته لری خو
بيا دچار چوبی بوټی دی . کونده‌چه‌بوی لذت يی اخستی دی ، کوچنۍ
ورځنی دبل نه پيدا دی ، دا هم نه‌وی‌چه نکاح منعقد شی شل ځيزه‌پکښې
بويه چه په ځای شی . اول دې ناوی‌په شپه کورته راولی .

(۱) کتې متې نقل شو خومعنی‌يې ښکاره نه ده .

دویم دې ویښته دناوی د وچولیپه ګوتو ونیسی ، دادې ووایی اللهم جنب‌الشیطان منی و منها ـ الهم انی‌اسالك خیر ها و اعوذبك من شرها،
دریم دې دواړه پښې د ناوی‌برې وینځی ، هغه اوبه دې په هر لوری د خونی پوړ وهی .

څلورم دوګانـه دې شکرانـه‌وګذاری .
پنځم په اوله‌شپه دې وطی‌وکا،دا پنځه توکه داول شپی دی . نور روزګار دې همیشهٔ .

شپږم ولیمه دې هم ژرو کا .   اووم خوشبویی دې همیشـه ور رسوی په سفاهت په خرخشه‌دې‌آزار نه شی .
اتم په مزاح په ملاعبه دې ورسره درآمد زیست روز ګار کا .
نهم دې ورته تملق چاپلوسی‌نه کا ، چه عبدالزوجه شی ، رسالت پناه فرمایلی دی نص عبدالزوجه ،خدای تعالی لکه مردان بهتر پیداکړی دی ، هسی دې بهتر فایق په هرکارکښې په ښځه اوسی ، بهتر چه‌کهتر کیږی ښادی کومه ؟ .
لسم غیور دې وی چه د یوڅ‌نه شی . دا مذکور به د غیرت پـه خصلت کښې ووایه شی .

یوولسم نفقه ورسول دی (وابتغ‌بین ذالك سبیلا) .
دولسم احکام د حیض ، دنفاس، دا بدست دنمانځه دغسل وربښیل.
دیار لسم د خوب حجره بیله‌ترنور کوره . که ډېر کور ونه وی، واړه سره بیل بیل سویه ، برابری‌له واړو .
څوارلسم که تر میان یی نشوزنه وی حکم دې ......
پنځه لسم په وخت د دخـول‌دخدای پاك نام یادول چه شیطـان ورځنی لیری شی .

قل‌هوالله احد لوستل چه فرزندیی‌صالح پیدا شی ، دولتمند بـختور وزیری . ډېر دې مباشرت نه کا ، په‌څلورم شپه دې البته بویه ، دصورت توان ، قوت سرمایه د وجود هـم‌دا منی ده ، ضایع کول یې نه بویه .
شپاړسم غسل تازه په تازه‌بلافرصت دې دواړه سره کا ، چه په شریعت ، په حکمت کښې تازه‌غسل‌ژرپسندلی اوبه په اوړی په ژمی .
اولسم خپلی مستوری و ته دلالت‌د خدای د ذکر ، د اطاعت ، دعبادت په داکار کښې‌یې ټینګول‌په ډکه‌شی.سجده دشکر په ښځه چه شنډه او عقیمه نه شوه .

اته لسم په زوی ښادی په لوردلګیری نه بویه .
نولسم عقیقه دزوی دوه مړونـــه‌دلور یومړ . د هلك د سرویښته په اوومه ورځ تراش کول ، په وزن‌برابردسرو زرو سپینو زرو تصدق کول په اوله ورځ چه وزیړی یا نبات یاخرما د هلك تر خوله کول .

شلـم پـــه اوم ورځ ښه نـــوم‌ورباندې کښیښودل . سواتر دا یو ویشت حقه د مرد په عورت دی ، یوویشت حقه دعورتی په مرد دی ، هغه به هم مذکور شی . اما هر چه‌حقونه‌د مرد په عورت دی هغه واړه په‌عفت اوپه خدمت کښې دی چه دعورت په‌مرددی هغه‌واړه‌په‌مهربانۍ اوپه خدا ترسۍ کښې دی .

هغه حقونه دعورت په مرد دادی : لـــکه مهر ادا کـــول ، نفقـــه وررسول ، په څلورمه ورځ دخول‌کول ، اسباب ، درستن وررسول ، خوشبویی ورکول، کورځای‌دنماستی‌علیحده کول خدمتګاره یا مـــزدوره ورکول ، د ایمان د مسلمانۍ احکام‌ورښیل ، بی موجبه لت اونه وهل. په داشان لکه مذکور دی یو ویشت‌حقونه د عورتی په میړه شته اماد ما مراد په دا رسآله کښې ملوکان دی‌ملوکانو وته کورونه په حساب‌کښې

لکه نفر چاکر دی . دا حقونه په‌شرع‌کښې وهغوته یاد شوی دی چه مګر څوك تنګك دست دی یا نادار دی‌یا جاهل . ملوکان چه قابل دی دا کارونه حـــقو نه د دیـــو واړه پـــه‌یوه لطف مرحمت کښې په ځای‌شی، له دیونه خو مهر بانی او خدا ترسی‌بویه ـ خپل شرم اوخپل نام و ته‌کتل او انصاف له لاسه نه اچول ، که‌دی هومره رجلیت او قوت نـــه لـــری څلور نکاح په شرع روغ دی ، که‌عدالت او ســـویت تر منـــځ جـــاری نه لری ، نه خدای ترسی پاته شوه ،نه انصاف پاته شو ، له دیو نه نور خلق دعدل د انصاف امیدوار وی،چه په کورکښې حال داوی قباحت کلی دی .

تر دا پاسه نا انصافی دا چه‌په شرع زر دوه زره سوریتی وینځی هم روغی دی . دا روایت مبالغه درواکیدو ده . که خوارې حیرانی ، زړی، سال خور دې د محل د خدمت دپاره‌وپیری په محل یې داخلې کا ، چه دمیړه حاجت یې نـــه وی ، دتوالـــدتناسل له کاره پاته وی ، خو ډېر ښه بلکه ددیو په ساتل یې ثواب‌دی.اما که دی واړه حور مثالی ، پـــری پیکرې غوره غوره ، چوڼ چوڼ سره‌ټولې کا ، ډېر رسېړی خو یالس‌شل وته ورسېړی ، دا نوری واړه هـــم‌هسی د اشتیـــاق پـــه لمبو کښـــې

ورتیږي ، تر زرګونو پوري ورته ګرزي ، نه‌اولاد چه‌پرمشغولي‌وي ، نسل یې باقي پاته شي ، نه یې حظ‌نفساني ـ پس داکوم انصاف دی ؟ هر ملوك چه دا هسی وي له انصاف‌به محروم وي ـ نقصان یې دقابلیت واقع کیږي ، انصاف لوی رکن دقابلیت دی ، بلکه په طاعت شمارلی دی .

مصراع

انصاف گفته اند که بالای‌طاعت‌است

برای خدای له دی هسی ناانصافی دوری بویه ، څو چه ور توانیږي هغه هومره دې ښه په‌عزت‌په حرمت ساتي ، چه د ځان ځیزلکه خپل ځان هسی وي . له اصیلو له‌خدمتګار قرینه‌ؤ وبله ساتلې لري . لکه دده خدمتګار دی هسی د میرمنوخدمتګاردی . که تجاوز په دا کار کښې وکا ، ادب او تادیب دې لازم‌شماري . ګستاخی او بی ادبی دې نه‌لري . د هر چا قرینه چه ابتره‌شي‌سرشته دخوني د روزګار ابتره‌شي. چه سرشته د خوني د روزګار ابتره‌شي‌هسی دهغي‌خوني برکت لاړشي. ملوکانو لره بایده دی که هر څودېرکورونه ، خدمتګاري ، عورتیني په کور کښې لري ، دواړو د حال ،دخوی ، د خصلت له ناست له‌پروت دې خبریږي . په خوراك ، په پوښاك‌په زیست ، په ژواك دې خبریږي . داعالم واړه چه دده په محل داخل‌دی مثال د باغ د بوستان لري ، چه

خاصه هم دده دځان باغ وبوستان‌دی ، چه دی یې میوی خوري ، دی ګلونه بویوی . بوستان لره اوبه اوتربیت بویه ، که هر څو اوبه ډېرې وي چه بیروخه درومی هم بد ، که‌کمي وخوري هم بدوي . بوستان لره د مهر محبت اوبه بویه . باغبان‌بویه‌چه د هرې ونې ترویخ په رنګ رنګ اوبه ورسوی . باغبان کار کن بویه‌چه دونو خبر اخلی ، تربیت یی دباغبان په حکم کا ـ ملوك خودباغ‌ښتن دی . دده مهر و دولت‌جویونه دې چلیږي ، ورځو شپه جاري وي‌اما باغبان او د باغبان کار کن کار ګذار بویه . که باغ لوی وي پـه‌موافقت به‌دلوی والی کار ګذارغواړي پس لازم شو چه دده په‌نکاحي‌محبوبوکښې چه دوراندیش ، وفاکیش ، فهمیده ، مهربان ، خوش خوی ،نیکخواه محبوب وي ، چه په شرم ، په ناموس پوهیږي هغه دې صاحب‌مدار اختیار د درست محل وي ، کیوانو دې وي ، حکم حکم دې ددی‌وي . چه سلوك دې د خدمتګاروسره په هسی شان کا ، چه د کور لوي‌ملك خویش دوست خیلخانه واړه ورځني راضي وي . راست ګوي‌وي،چه دهرچا د حاله په راستی ویـل

کا ، که دا هسی څوك پیدا شوه بخت دواړه کاله دی . لکه باغبان چه ښه وی دباغ څښتن بی غمه وی . خوپه میوو په ګلونوېې کار وی . ددې کار ګذار مددګار دې هم ورکا ، چه فراغت ددوی کار چلیږی . که محبوبه یې دا هسی نه وی په خیلخانه کښې یوه بله دلسوزه ، ګستاخ ، قریبه په شرم شریکه بویه ، چه په ځای دباغبان وی . که هغه هم نه وی یوه بله له نوکرانو اعتباری ، هوښیاره دانا په دا کار نصب کړی بویه . چه داسرشته په ځای وی ، بویه چه هره ونه چه دې باغ لایقه وی ، هم هغه دې پکښې نهالیږی . چه لایقه دباغ نه یا ،اغزنه وی یابی خونده وی یاترخه

یا بد بویه وی ، نوبت په نوبت رنګ په رنګ لری کولی شی . هرچه ښې ونی وی میوه ښه ، ګلونه یې ښه وی چه باغ پرې ښه ایسی ، هغه ونی دې پکښې پریږدی ، خس خاشاك ،بدبوټی دې ورځنی لری کاوه شی ، چه پاکیزه ونی همیشه تـرو تـازه برومندې شګفته پکښې ولاړې وی. چه دباغ په لیدل ، دګل په بویول ،د میوې په خوړل په هرچه زړه ښه کیږی . څویې دجوی اوبه وی هغه هومره دې دونی وی . که ونې ډیرې وی چه اوبه یې نه وی د هغو واړوونو څه حال نه وی نه یې ګل دګل په دود وی ، نه یې میوه مزله لری.ادب تادیب لکه ښاخ بری او سمول دونو چه ونی شاخ پری نه مومـی بیروخه لویی شی . لطف ونازکی دباغ نه وی ، نظارت اوتازګی وساتی.هرچه باغبان دا بست دی . که باغبان ښه صاحب وقوف وی د باغ هره چارپه ځای ـ دامثال خود وایه شی چه عاقل وی ښاخ درښاخ پـه قـیاس در مـعلوم شـی . مضمـون یـې ډېر دی . دا دی هم زده کا چه په عورت یا په خـدمتګارې پرستارې دې مینه عشق زیاتوی . څو توانیږی داراز دې پټ لری . عورتینی په پوهه کښې ناقصی وی .

که هوښیارې وی خو ښه او که نه اکثر کج فهمې وی مغرورې شی، چه په ما باندې مین دی ، بیروخه ناز آغاز کا ، په داکښې د مرد هغه ښه مینه نه ځانه سړه کا ، زیـان ودیولره ورشی . د مرد هم غم اندوه زیات شی ، په نه ویل کښې دواړولره سود دی . بل خپل دزړه رازهم ورته ویلی نه بویه چه راز ساتلی نه شی یو هلك یوه عورتینه دادواړه ګروهه راز ساتلی نه شی .

هلك یې د هلك والی په سبب عورتینه یې دناپوهی . داده چه عورت ترمرد زبون کوز پایه ده . دکوز پایی دستوردی چه په خبرو ځان ښه کوی . دا دنورو عورتینو سره کښېنی ، دخپل میړه د مهر خبرې کا ، چه میړه ګنه

په ما هسی مین دی چه له ما هیځ‌نه پټوی . په داسبب یی له خولی وباسی ، ساتلی دمباهات دفخر په‌سبب نه شی . او که نه دراز په‌پټول ښی پوهیږی . که یو سړی خون‌وکا وخپلی مور وته هغه راز ووایی، هم یې دخپلی مینې اخلاصی عورتـی‌وته ووایی ، مور به یې هغه راز په عمرونه وایی اوعورته به یی البته ووایی ولی چه ددې لویی نه شی څو وچاته دمیړه مینه ونه وایی .

که په هغه خون ددې په ویل‌ددې میړه ومړی دا به هم‌هسی‌راضی وی چه که له غمه فراق زه هم‌ورپسی‌ومرم ، په هغه ویل به دراز پښیمان اوغول په خوړل ـ اما څه کاچه ددې کار دغه هسی ؤ ، لویی په داکیده، نقص یی دعقل جبلی دی ځکه زوی‌میراث په ویش پوره برخه لورنیمه برخه شوه .

په دا سبب عاقلانو اتفاق په‌داکړی دی چه راز دې ورځنی پټ‌وی‌ـ نه دې لره بایده دی که هوښیاره وی‌چه په داهسی کارونو کار غرض‌لټول کا ، دیو سره خو مینه ، محبت ،خندا ، هوا هوس‌بویه ـ دکاله زیست روزګار ، اخلاص ، خدمت دادې په‌ځای لری ـ چه په څـه شان مرد راضی کیږی هغه هسی دې راضی‌کوی . مرد خود چه لایق او قابل وی لکه ددې پوهه وینی ، په هسی‌مقدار به ویل دحال د احوال ورتـه کا ، په عورتینو کښې هم لکه مردانوپه جوهر په فطرت کښې تفاوت‌دی.

هسی ددیو په‌جبلی جوهرکښې‌تفاوَت دی ـ ځینی مردان چـه پـه فطرت ذاتی کښې کامل پیدا وی .بلا د هغو هسی عورتینو په ناقص فطرتو مردانو شه .

بیت

چو از راستی بگذری خم بود   چه مردی بود کز زنی کم بود

لکه ملوکان ملوك دی ، ورلوه‌رشد او قابلیت بویه چـه پکښـې آراسته وی ، هسی د ملوکانو عورتی‌ملوکی دی . دیو لره هم رشد ، قابلیت بویه . که قابلی وی هســی‌دقابل سره به یی زیست روزګـار کیږی . او که نه د نالایق سره یې‌زیست غلط دی . هر کسبونه چـه ددیو دکمالیت دی جدو جهد دې کا،چه حاصل یې شی .

په نقصان کښې یې کمی دی‌دادې وپوهیږی چه مرتبی په درې شان دی ، یوه مرتبه دربو بیت ده ،بله مرتبه د نبوت ، بله مرتبه دولایت مرتبه چه دربوبیت ده هغه د خدای‌تعالی ده سړی که هرڅو کوښښ

وکا ، که مرد وی که عورتینه پـه‌لیاقت تر هغې مرتبې نه رسیږی ـ بله چه دنبوت مرتبه ده هغه باب هم‌مسدود شو ، کـه هر څـو شی ، پیغامبر به نه شی . بله مرتبه چـه‌دولایت ده په دا مرتبه کښې دوه قسمه واقع دی :

یوقسم قاصره . بل قسم متعدیه‌ـولایت په درې نوعه دی : یو ولایت بواطن چه تهذیب اخلاق په هغـه‌شـی ، هـغه د مشا یخـان دی ـ بل سیاست ظاهر هغه د امیرانو دی.بل د باطن د ظاهر هغـه د هـغـو بـادشا ها نـو چـه پـه سـیرت‌د چهار یا رانو دی ـ د عور تینـو په دا درې واړه مرتبو چه دولایت‌دی هـیـڅ کـار نـشتـه ، دری واړه دمردانو دی . په داسبب چه‌بنیاد ددې‌ولایت په اظهار دی، په نشرپه اعلان‌چه‌دولایت‌څښتن‌دی،ظاهرښکاره‌لیده‌شی.دیوکارپه‌ستر په‌پرده‌پوښی. حکم‌شوی‌دی‌مداریې‌په‌دادی، په‌دادرې‌واړه ددې کار نشته ـ مگـر چـه

په ولایت قاصره داخل دی ، د حق‌تعالی ددرگاه نه ددیو برخه هم داوه (یفعل‌الله ما یشأ و یحکم مایرید)نه دې هوا د شیخی کا چه موږه هسی شیخې پیرانې‌شوی، چه‌په موږپسی خلق گرزیدی ، نه دې هواد بادشاهی دسرداری کا چه په تخت‌په مسند ناستی حکمونه موکړی ، جنگونه توری مو وهلی ـ دا دواړه‌د مردانو نصیب دی . ددې غرض‌پرې نشته لکـه مذکوری وشو ، داخـل‌ولایت متعد یه دی .

ددیو په ولایت قاصره کښې‌دخل دی ، پخپل کار دې کار لری. ولایت‌قاصره دادی : چه‌وپوهیږی چه‌دیودمردانوپیدادی، ترهسی‌حده‌چه‌که

بی‌خدایه سجده وبل‌چاوته حکم وی،په‌عورتینو به‌حکم‌ؤ چه‌وخپلو مړونو وته سجود کړی ـ ددیو په باب‌داهم‌وارد شوی :

(ایما امرأة ماتت و زوجهاعنهاراض‌دخلت‌الجنة) یعنی هره عورتینه چه ومری ، میړه له دې راضی وی ،هغه به ننوځی په بهشت . هرگاه چه تر دا حده تاکید دی چه جنت‌دمیړه په رضا کښې مومی ـ دحقیقت خدای هغه دی چه دایې پیدا کړی ده،د مجاز خدای میړه شو .

اول د ملوك په کورونو آداب‌راه روش دخدمت لازم‌دی . دملوکانو خدمتونه گران دی ـ که آداب یـې‌زده وی هاله به یې خدمت په ځـای کړی شی . ځینی طاعتونه ، عبادتونه‌دی چه مردان یې وکا په هغه وخدای

تعالى وته نژدى كيږى ، قرب مومى لكه جمعه ، جماعت نماز عيدين ، حضور جنازه عيادت مريض ، حج ،عمره ، جهاد ـ كه عورتينه هغه طاعتونه ، عبادتونه نه كا ، خودشوهر په خدمت په رضا مندى ودريږى او د فرزندانو په پرورش‌ودريږى لكه مردان په هغو طاعتونو، عبادتونو قرب د خداى تعالى مومى،ديو به يى په دا كښې بيا مومى ، داولياؤ سره به وشمارلى شى . په‌داباب حديثونه د پيغمبر وارد شوى دى . هغه يو ويشت حقونه چه دشرع‌په حكم د مرد په عورته دى هغه دادى . اول يى دا دى چه كه‌خلوت ، صحبت لره يې بولى عذر و نه كا ، د ده خوى دې‌گورى چه په څه شان ور څنى حظ حاصلوى هغه هسى دې ورسره‌جوړه شى ـ په دا كار كښې مردان مختلف دى به خو رنگه دى ـ دحكمت په كتابونو كښې له دې‌حاله

ډير مذكور دى . دا ځاى واړه‌گنجايش نه لرى . ځينى مردان لكه حمار هسى خوى لرى ، شهوت‌دآلت‌لرى ـ كه خره ورځنى تښتى هم دى په تمامه بى حيايى ور پسى زغلى. كه خره يى په سر سر په لغتو وهى دى پروانه لرى خو پرې‌ورځى‌ځينى شرم ، حيا ، شهوت حسنه ددماغ دلور يه لرى لكه كوتر چه له‌خپلى كوترى اول بوسو كنار غواړى بيا وروستو خاته كا . دا ځاى له دې‌هسى مرد سره عورته لږ نازوكا ، په مرد حيا غالبه ، شهوت حسنه‌لرى .

اختياريې خور كا ، مينه‌يې‌ماته‌كا . كه كوترى غوندې دا هم‌ورسره جوړيږى شرم ، حجاب يك لوخته‌له منځه واخلى خو ټوله عشق او محبت شى . عربا تعريف د هغى دى،هاله مرد تمام حظ ورځنى حاصل كا، هغه ځينى مردان چه له اوله په ناويووتكل (١) شى ، سبب يې دادى چه دى شهوت حسنه لرى ، جاه پرغالب‌وى ، ناوى نوى وى ، شرم وحيا دمخه څه چه ادا ورځنى ظاهر شى.په ده باندې هم شرم غالب شى ، وبله ته پاته شى . هرگاه چه هغه‌دشرم غوټه له زړه په لوبو ، په بازى په گستاخى له زړه پرانزى ، نورتيار وى تر دانور قياس بويه .

دويم حق ځان دى هميشه‌په خوشبويى او په زينت وميړه‌وته آراسته لرى ـ دريم بى دميړه‌درخصت دې وچاته څه نه‌وركوى . څلورم بى د شوهر له اذن دې دنفل‌روژه نه لرى ـ پنځم بى د شوهر دحكم‌دېترووه بيرون‌قدم نه‌كښيږدى‌شپږم دى ونامحرم ته ځان نه‌ښكاره

---

(١) كټ مټ نقل شو خوښايې‌چه وتوكل وى .

وی-که ورور پلاریې وی هم دې تنهاپه خلوت کښېنی نه کښېنی – اوم وشوهر دې سخت ځواب نه ورکوی که ورته تروه خوږه خبره وایی اتم که میړه یی له چا څه غواړی یاسپك خویی کاله هغه دې اړوی نهم د شوهر مال دې په امانت‌ساتی. لسم په بام دی نه خیژی تر دریځو ترروزن دی نه ګوری ، دبدو ، فاحشو ، د بد خو یه عورتینو سره دی نه کښېنی ، لاپه تیره هغه چه دمردانو په جرګو ګرزی هغه خو دې پوره نه پریږدی .

یوولسم خدمت د میلمانه ، زیرمه‌دکاله – په دادې هوښیاره بیداره خبر داره وی. چه نیکنامی‌یې وی په‌هغه دې په شپه په ورځ مشغوله وی. دولسم د میړه په اولاد که دمیرمنووی، که دسوریتو پرستارودې مینه وی. چه لوی وی له هغو دی په ادب‌اوسی ، ورسره دې تنها نه کښېنی، نه لاس دې خپل ددوی په سر- په‌مخ کښیږدې ، نه دې ددوی لاس پخپل پلو بلو سوی غټ دی ورته‌نه‌ګوری . بی احجابه مزاق خبره‌دې ورسره نه کا .

دیار لسم که هر څو ښایسته‌وی یاله لویه پلاره زو ولی وی دښایست لویی ، دنسب لویی دې‌په شوهر نه کا . ځان دې لکه وینځه هسی شماری – وینځه که ښایسته‌وی خو بیا وینځه – څورلسم که شوهر یې درویش وی څه نه لری ، په خواره سترګه دې نګوری . هرچه دی ، ددې صاحب دی .

پنځه لسم هرچه وی په هغه‌دې روزګار کا ، قناعت دې کا ، له میړه دې ډېرنه غواړی .

شپاړسم که میړه یې بیمارشی‌په‌ځان دې خدمت‌کا ، ورته‌دې‌حاضره وی . په‌شپه ، په ورځ که دمیړه تریوه سر مه یې وینی څی تربله زوې څی ، دواړه وختی لاهسی دې نه‌وایی‌چه ماد میړه خدمت څه کړی دی .

حدیث د پیغمبر دی ، چه هره‌عورته چه دخپل میړه اوه ورځی وبله ته پسی هسی خدمت وکا چه‌میړه یی له خدمته راضی شی ، حق تعالی ددې په اووه اندام دوزخ اورحرام کا ، داویه کالو عبادت به بیا مومی .
اوه لسم د شوهر سره دې په‌طاعت مدد ګاره اوسی چه په وخت سره یی وعبادت ته‌ویښوی وآبدست‌وغسل و هرکار دې ورته تیار لری.

نولسم کور ، ځای ګا ، غولی‌مولی دې آراسته ساتی . لکه جارو لګه هرځه دکاله دې پاکیزه که یې کار وی پرې حاضره اوسی ـ که‌پخپله جارو په لاس واخلی ځای جارو ګا ،حدیث دی چه هسی ثواب وګټی‌لکه د کعبی غولی جارو ګا ـ د هلکانوپه خدمت ، په خوراك ، په پوښاك‌دې بیداره وی ، چه فرزند دحق تعالی‌امانت دی په ساتنه کښې یې ډیره نتیجه ده .

شلم چه میړه غایب وی لادې‌په پرده ، په حجاب ، په ستر مبالغه وکا ، خندا دې نه کا ، ښه دې نه‌اغوندی ، غوښی ، غوړی ، شوده ، پی شهوت انګیز څیز دې نه خوری.لکه رانجه ، نکریزی ، زینت دادې هم نه وی که وی په‌دارنګ دې وی‌چه زیب‌آرایش وایه نه‌شی. سندری، بدلی دادې نه وی ، حزن دلګیری دې‌پری غالب وی .

یوویشتم هرکله په هر وخت،په خوله ، په زړه دې همیشه دښښتن خیریت له خدایه غواړی ، دعادې په‌ځان په ایمان کا ، والسلام .

دولسم هنر داولاد دتربیت دی

اولاد یازوی وی یالور خو چه‌عورتینه په فرزند ډکه شی ، نوریې تربیت لازم شی ـ حامله عورتینه‌دې‌دروند بار نه اخلی ، تر لوړ دې نه ترپلی ، بادګین طعام دې نه‌خوری.

لکه مار ، مزری ، مهیب څیزدې په سترګو نه‌ګوری . چه زړه‌یی ورته وشی هغه څیز دی زرو خوری.

غم غصه ، جنګ ژړا دې نه‌کا،چه په دا څیزونو ښېې چه مسطور شول که برعکس یې وکا د فرزنددزیان کولو ډاردی . ترڅلورومیاشتو پورته چه روح پرې ننوځی ، که دشوهر نه ځان مومی د مباشرت دې هم په بیارته اوسی ، چه مګر یـوبزرګ ارواح یې په شکم کښې وی، چه غوث ، قطب ، نجبا ، نقبا او تادابدال ولی‌الله د خدای وی ادب یې بویه ـ تولد شی ، نـاف دی پـه‌هوښیاره عورتینه پرې کا ، اول‌حال دې یوه عورتینه یا څوك محرم‌دهلك‌په غوږ کښې بانګك نماز ووایی . که بانګك نماز نه وایی یو بل نوم‌دحق‌تعالی‌دې دده په غوږ کښې‌ورواوروی.

مقصود دادی چه اول خبره چه‌په دادنیا دده تر غوږ تیریږی ، د خدای، درسول‌نوم‌دې وی‌غوغادی‌پرې‌نه‌کا ، چرکین‌سری دې هورته نه‌وی. هسی دې نه نغاړی چه ګرم شی ،خولی شی ، بیایې زربرمنه کا ، په داکښې باد ووهی ـ هغه چه وایې‌هلك مرګبو وواهه .

مرګی نه وی ، هم داباد زحمت‌وی . هلك لاوم وی ، ددنیا په ګرم

په سرد هوا عادت نه وی ، مورتپاكپی وكا ، له بادیې ډېر محافظتوكا، خو چه برمنډ شی ، هوا پرې اثـروكا ، وژاړی ، پس په څووم ورځ شپین ومری . كه اوړی وی ، منـــیوی ، پسرلی وی اصلا دې نه پټوی، هم هسی دې پرېږدی . كه بلیږدیهم هاله دې بلیږ دی چه اوه اتـــه ورځی تیریشی . هم په نری څادردېبلیږ دی كه ژمی وی دساړه دماړهدې په ګر مهخونه ، كوټه كښې ساتی ،چه هوایې په یوه شان وی . نهډېره توده ، نه سړه ، معتدله هوا په هروخت ورلره بویه ، چه په هغه یوه شان وی . چه نوم پریكوی ، دبادكسیر ملاحظه په نامه كښې ده ، سیخ دې تود كا پرې دې كښیږدېپرهار دې دنامه هسی پـــه احـــتیاط ساتی ، چه دوباره په وینی نه شیدزوی په زوكړه ښادی ، اما دلورپه زوېږ هم دلګیری نه بویه ــ خدایزده چه بخت ، بركت په كوم كښې دی ، او هم دالوڼه دی چه مردانتریپیداكېږی . كه واړه زوی وی ، جهان به خراب شه ــحدیث درسالت پناهدی لواطاعالله الناس فیالناس لم یكن ناس دا هم حدیث دی من بركتالمرات بنكرها بالانثی . اول چه لور وزیږی لامبارك وی . عقیقه ، سرتراشی مذكوره شوی ده ــ نوربویه دی خوش خویه ، نیك ذات صحیحالبد نه وی . بده دایه دې نه وی ، چه د پیو تاثیر په تحقیق شته . لكهدایه ، هسی یې د پیواثر د هلك په طبیعتوشی . څو غڼې وړې دانـــېختلی نه وی ، كوږ دنه دې نه كا . سپیركی شكرې سره سمی روبرهكړی ، یویو ورغوی دې هر سبا په نهاره وركوی . چه دانې پرېوخیژیدپښوتلی دې همیشه په نكریزو لیو لری ، چه فایده ډېر ده . په ستركښې به یې له د انوامن وی . چه ددرې كالونوشی ، له تیه دې پری كا.چه د څلورو كالو نو شی ، څلور میاشتی ، څلور ورځی ، په لوستندې كښېنوی ــ حدیث درسالت پناه دې (المراة فی حملهاالاوضعها الافصالها كالمرا بط فی سبیلالله وان ماتت فیما بین ذالك فلها اجرشهید) یعنی عورتینه چه بار داره شی ، فرزند راوړی ، درضاع د پیومدتیی تمام شی ، ددې ثواب دغازیحاصل شی . كه په دامیان كښې ومری ،لكه غازی چه شهید شی هومرهثواب بیا مومی ــ د سبق هم چه اوستادلره ورشی په اول سبق دې وبخښل شی . معلم دې ورسره هنر كا چـــهآزاریی نه كا . دده په زړه دېورسره چلیږی .

كه هلك عالی فطرت وی تر اوهكاله پوری به سواد خوان شی . اول دې قرآن ولولی ، په قرآن كښـــېپنج سوره او آیة الكرسی الرحمن

تمام عمه سپاره دې په یاد کا ، بیانحو ، صرف ، بیا فقه ، تفسیر حدیث ، اقوال د مشایخانو ، علم‌طب ، دادې لولی . العلم علمان علم الابدان وعلم‌الادیان ، علم نجوم‌واجب‌دی چه وکا ، له‌فارسی‌مثنوی‌المعنوی سلسلة‌الذهب ، نفحات الانس ،معارج‌النبوة ، شاهنامه ، سکندرنامه، ظفر نامه داکتابونه دې مطالعه کوی.اخلاق ناصری ، په تمام غور گلستان دې په یاد کا . قصاید غرا ، مقطعات،رباعیات چه یادیږی عربی فارسی دې په یاد کا ، تمام عمر که دتحصیل په‌کار کښې تیریږی سعادت دی او که نه داهومره چه وکښل شول داخودې‌وی ، چه ددین ددنیا نه خبر داری مایوس نه وی ، نقص یې په قابلیت کښې واقع نه وی .

رباعی

در دایرهٔ این فلـک بـی پایان برخورداری دونوع مردم رادان
یاباخبر از خود وزهرچه بـود یابیخبر از خودو زهردو جهان

دا خویې مرتبه په مرتبه دعلوم‌بخره ، دا هومره چه وشی دقابلیت ددایری به خارج نه وی . چه د علم‌خوند بیا مومی ، دعلم پایان نشته ، پخپله به ورپسی کوښښ کا . په داهومره علم چه ذکریی وشو مور پلار دې ورپسی بجد (١) وی ، په ایام‌صبا کښې څو تر بلوغ رسیږی ـ خوښ دې هم نه ساتی .

بلکه د ښه اغوستن دې غند نه‌ورته کاندی ـ چه د مردانو په ښه اغوستن څه کار دی . داد زنانو کاردی . د مردانو کمال په څه کښې‌دی هم هغه هنرونه دې ورته ستایی .سپك خوی ، سپك ناستی ، پاځېدل، دادې ورته غندی . خاموشی ، کتمان‌راز ، دادې ورته ستایی . دبدانو ، دبد خویو د صحبت دې ویزار لری.د هلك زړه لکه سپین کوره کاغذ هسی دی ، هرچه پرې وکاږی هغه‌حرف پری پریوزی . داشرا رو دصحبت اثر پرې وشی ، اشرارشی‌چه داخیارو دصحبت اثر پری وشی، اخیار شی ، که هرڅو په فطرت کښې‌پاك جوهر زوولی وی ، د بدانو دصحبت په تاثیر بدشی . لکه سره‌زر جعفری ، یا رابانی وی چه مس ورسره گډشی، ضایع‌شی، هر کارچه دی هم په داکښې دی . احتیاط کلی بلیغه مبالغه بویه . هلك ته نه‌ډېر لذیذ طعام همیشه ورکاوه شی. کله کله سپوره، وچه‌روټی ورکړې‌بویه . سرتور ، پښې برمنډې ، غارمه ، ساړه وته گرزیده ډېره‌ورلره‌فایده لری . نازنین نازك مزاج دې

---

(١) کټ مټ نقل شوه خومعنی‌یې څرګنده نه شوه .

آموخته نه‌شي . ماسته ، پي‌ که اصلانه خوری بهتريي ده . او که‌ ئه گاه گاه دې شوده ، پي‌ شيريني سره‌دې‌خورې .
په ګال ياپه دويم ګال دويني‌ رنګ وهل دقيفال ولازم دی . اوړی دوه فصله دی ، اختلاف د هواکيږي‌چه ويني وکاږي په منی ، په پسرلی چه هوا معتدله وی ، جلاب اخلی ،فايده به يی ډيره وی ، له رنځه له رنځوری به يې امان وی ، شګفته‌طبيعت به وی ، ښه به ورېږی . (۱)

پس له بلوغه دې هـم دوينووګښل ، دجلاب ګار په ځای وی . مرچ مالګه سره ميده اوړه کړی ،چه مسواك کا ، په خوله دی مړی خوله به يې‌د هر علت پاکه وی .جايفل ، لونګ دې دوست لری چه سبا سباېي خوری . دا خو د هلك‌تربيت‌ؤ مختصر ووايه شو .
پس له شپاړسو ګالونو کـه‌جوسه ناك وی ، د زوی واده بويه . د حکماء په حکم پس له شلوکالونوچه د منی قوت يی تمام په شل کاله په ځای شی . د افراط دخول ورلره‌زيان دی . د شهوت د انګيز ، دارو ورلره‌خوړل نه‌بويه نه‌په‌داوخت‌داخزانه په افراط شهوت ضايـع کا ، پس لره به پښيماني ورشی . د ځواني‌نيشه دصورت زور ، قوت دستر ګو روښنايي ، دعوږ شنوائی د ځواني‌نما ، د پيری عصا هم دا خزانه ده.

مصراع

مپسند کين خزانه دهی رايګان بباد

په زر غسل کښې توفير ددې‌خزانی دی‌نور تربيت دنوروفرزندانو واړه امانت د حق تعالی دی .
لـکـه د زوی تـر بيـت لازم‌دی مينه پـری بويـه هسـی پـه لور مينه بويـه بـلکـه لو نـه‌لا حـقدارې دی . د هـلـك والـی د تربيت کار خو لکـه د زوی هسی‌د لور ، اما لور دې نازمين ساتلـه شی د عصمت ، د عفت ، دشرم ،دحيا ارشاد دې ورته کېږی . په لوستن خو قرآن د مسايلو کتابونه‌چه دطاعت عبادت وقوف يې تمام دفرايضو د سنتو ددين دچاروو‌شی‌ـ مرغوب رنګين حکايتونه ، شيرين بيانونه، اقوال دبزرګانو ، مشايخانوپه يادکا ، قصی افسانی هم زده کا، نردشطرنج دادې هم ښه زده کا ،دستنی کار لکه کښيده دا مهارت دې تمام وی ، د پختن ، درشتن ،دکاله داراستن ، دخپل ځان دآرايش خوشبويي دسازولو علم دادې ډيروی .

(۱) کټ مټ نقل شو خومعنی‌يې ښکاره نه شوه .

دکښلو کار خو هم هومره ځوپه حساب په کتاب د هندسی درقوم وپوهېږی د شربت د مفرح سازول دې زده کا ، الوان پخول د خوړوکار دې زده کا ، په تربیت دوکښود طعام د ښیښولو وپو هېږی د جامې پــه کښتل، په سازول ، په وللو او پــه رنگه کول دې وپوهېږی. که دنقاشی دعلم څه زده کا ، گنجایش لری ،څو نوع کښیدی دی واړه دې زده وی . په دا کارونو کښې که آراسته نه وی نقصان یــی دی. د جــواهرو د مریو په قدر په قیمت دې پوهیږی. بزرگی دعا بزرگ سورتو نه دقرآن څو یادول شی هومره دې په یادکا،د نظم قصاید ، غزلیات ، ابیات دی هم لږ ډېر په یاد کا ، چه د شعر په کار کښې څه خووقوف یې وی . دیوانونه دی نه لولی مگر گلستان بوستان هرگاه چه ترنه کاله ورسېږی ، دپلار دمشرانو ورونو ، د ترونونه دې هم په ادب اوسی ، گستاخ ویل ناست ولاړه دې نه کا ــ چه په څورلس کاله ورسېږی وخت یې د حق دپوره کولو دی . په دا حال چه راشی بویه چه څلور ستره ونیسی .

اول ستر دځان چه سایه یــې هم نامحرم ونه وینی ، بل دغوږوچه دنامحرم مذکور نام ورته څوك وانه خلی ، بل دسترگو چه هسی په کونج ښی دکور کښېنې چه نظرېی پــه چاونه لگیږی . په لوړ ځای دریدل، په بام ختل، په غولی کښې گرزیدل دادې هرگز نه وی. څلورم ستر دژبی چه بې موره خوره وروره یا محــرم خدمتگار خبرې د چا سره ونه کا ، نه دا څلور ستره په ځای شول ترزوی به نیکبخته لور که د پلار په کور کښې وی ، دالوی ددین سعادت یې وگاڼه . په کتاب کښې کښلی دی چه لور هغه ښه ده چه هم شله وی هم گونگه وی ، مقصود هم دغه څــلور ستره دی. که یې تهینگ کاهم شله،هم کڼه ، هم ړنده هم گونگه شوه . دا حلور کارونه به یې هاله روزی شی که ناستی د هیچا سره نه کا .

خوی د سیها د ناستی واخلی ، که پاکه کښیني له هغو سره وی چه دغه څلور کارونه پکښې وی، نیکخواه یې وی نیکخواه څوك نشته مگر مور پلار ، خور ، ورور ، ترور ، خپله خیلخانه په غم په ښادی سره شریك په شرم سره گډ ، په دا کښې هم بیا فرخ دی چه هوښیاره عاقله وی له هغې سره دې کښیني . که کم عقله وی که خپله وی هم ورکه دې شی .

څو توانیږی پــه دا کــار دې کوښښ کا ، د کلی یــا دبل ملــك ښځې دې هسی شماری لکه نامحرم.وځان وته دې نژدې هیڅوك نه پرېږدی. هم دا سرشته دې په جل والی ، په واده همیشه په ځای لری. لکه عورتینه ده هســی دې عــور تینه وی ، چه آواز ، پوښاك یې څوك په سترگو

و نه وینی . تمام عمر دا سرشته په ځای بویه ، تر هغه وخت چه دفرزندانو
مور شی ، د دولت د خلیخانی میرمن شی ، د میړه د لاسه تربیت حاصل
کا نور چه شو هر ورته فر مایی پههغه دې عمل کا ، خور لور لره بایده
دی چه ژوندون د پلار کره په جل‌والی پهدا طریـق کا، دا ځای دمور
کار دی چه دا خلیفه ورته شی . که‌تجاوز وکا ، سر زنش ، تنبیه کول
ورلره لازم دی . ډېر دې فرزندشلق‌کاوه هم نه شی ، شوخ چشم شی ،
وهل هاله چه ترپند ترنصحت تیره‌شی وزی بربنه دې ناله نظره دې
واچوی ، که په دا هم نه شی هاله‌ږهل دی ، وهل هم هسی چه دهنه
دحواس زیان یې‌نه وی . چه لورودونه شی ، وکفووته دې شی . که
ممکن په نژدې خیلخانه کښې نه وی‌چه په اصل په نسب کږلی نه وی ،

ددین د صلاحیت په حلیه متحلی‌وی،وهسی سړی دې ورکوله شی . چه
ډېر ترځان په قرینه کښې تیروی ،دهغه سره هم که ممکن وی نه بویه
چه ډېر کوزوی هم نه بویه ، لږ کوزپاس سره روغه ده ــ د لور په ودول
شهرت ډېر بویه لکه سندری ، نقاری‌ډېر پخول ، ډېر استول که دخپله
لور یه توان وی هم ، خو دزوم دزوم‌دلوریه اخستی بویه ، هسی ځویی
توان وی ــ آزار په هیڅ توك ورتـــهرسول نه بویه ، دخویښ د لوریه
دخپله لوریه هر رنګه چه کار ښه‌کېږی ، هسی کړی بویه ــ مجلسونه
صحبتونه ، خورول ، اغوستل راکړنګ صرفه نه بویه ، د زوی برخه
دپلار کره همیشه د لور غریبی خوهم داورځ چه‌د بابا پـــه مال به ددی
لوی سر فخری شی . دواده شهرت‌په شرع هم روغ‌دی، کـــه پس لـــه

واده کولو ولورته که ډېر څه ورکول‌شی ، هسی نه دی لکه دواده د کار
خرڅ دلور دواده جوړه دناوی والی‌هسی دی لکه په قدیم ددیو په‌خانه
واده کښې هغه دود شوی ، دود دې‌خپل نه بدلوی . لکه دپښتانه دود
دکښیده کمیس ، د پایځود سرکاه،د مقنع (۱) دادودونه دې نه‌پرېږدی.
هرکله چه په داجوړه واده‌شی‌نوری مهینی جوړی دې په زر ګونه
ورسره وی چه یـــی رضا هغـــه دې‌اغوندی . لکه د جل سپین پرتوګ
څنې وربل دادود دې هیچیری نـــه‌بدلېږی .

لورچه واده شی دعادې ورکړه‌شی ، نصیحت ورته دادی‌چه دشوهر
په‌خدمت کښې‌دې‌په رضامندی‌ځی ترداحده‌که‌شوهر‌یی‌شراب خوروی‌دادې
هم ورسره شراب‌خوره شی چه څه‌ورته فرمایی هغه دې کاندی .

(۱) ددی لغت معنی نه معلـــومېږی .

قطعه

کـه یـار دې شرابـی دی ... نه هم لا تر ده بتر شـه
کـه دی کفـر اختیار کـا ... نه هم ده سره کـا فـر شه
کـه دی واو رتـه زغلـی ... نه ترې یوقدم پیشتر شـه
کـه دا هســی و نه کـړی ... دروســه خاوری‌دې په‌سرشه

که شوهر عالی فطرت وی خواهش به یی د قصه ، د افسانی ، د شعر د بیان وی هغه دې ورتـه‌چه مناسب د هر وخت وی وایی . په‌نرد په شطرنج‌دې ورسره‌مشغولی‌کا ، په مردانو باندی ډیرې اندیښنی غمونه ورځی چه ښه مصاحبه عورته‌لری ، په یوه په بله یې غم غلطوی، ډیر ښه کار دی .

د معصیت له کاره دې په هنر هنراړوی . د طعام په کار دې بیداره‌وی د میلمانه زیرمه دې از قسم غلات ،فواکهات، حنات‌اشربات تنقامهیالری چه که شوهریې کور نه وی خاطرخواه په‌ځای دمیلمانه دې‌اول حاضری ورشی، لکه میوه او غیره چـه ځـوطعام پخیږی .

لوزی کلی شوم ـت نه وی (۱) دطعام لازمه لکه دستار خوانونـه ، خوان پوښونه ، یا خونه ، رکیبـی‌دادی واړه په ځای وی چه فوت فـرو گذاشت په هیڅ کښې ونه شی .ځای ځایگاه ، فرش فروشـی دادې آراسته وی هر چه د شوهر نیکنامی‌کیږی ، په هغه دې محکم ولاړه وی چه‌نیکه خیل خانه به یـی پـه داکارونو ښه یاد شی . تر هرڅه‌افضل د شوهر خدمت دی . ښه عورتینه‌هغه ده چه هم د میړه عورت وی ، هم یې مصاحبه وی ، هم یې طبیبه‌وی ، هم یی باور چې وی هم یـې درزی هم یی دوبی وی ، هـم یـې‌وینځه هم یی ډمه مطربه وی ، بلکه هم یی څو هړی وی . چه دا وویل‌شول بس نور د شوهر دخویښانو سره‌دې هســی وی لکـه دپلار پـه‌خیلخانه ، په‌غم‌ښادی ورسره‌شریك

وی ، د خواښی خدمت دې هسی کالکه دخپلې‌مور که دشوهریې‌سوریتی خدمتگار وی واړه دې ښی ساتـی،خلقت مرحمت دې له هیڅـا دریـغ نه لری . که د شوهر نه یې زړه بدشی د پلار وکاله وته دې نه وایی ، نه دې د پلار کور سیله کا ، چه په‌سیله کښې روزگار بد شی که ترهر څه تیر شی ، لاس چه مات شی‌غاړی‌لره ځی . سیله خودی نه وی لوردې هرکله دپلار کور په ښه یادوی . که‌خپل ډیر لری د پلار د ورور ، دمور

(۱) ددغه عبارت معنی خرگنده‌نه ده .

د خور خلیخانی په ورکړه یې سرلویی کېږی ، اول خو دی مرګ د زوجـی تر زوج دوړاندې وی او که نهشوهریې ومری ، قضا رضا ده ، جزع فزع اری دې نهوهی دشرع پــهحکم دې کار کا په یوه ناره دې وژاړی .

غـزل

که ریښتینی محبت لـری مه ناړه په یوه ـره بیل شوی یار وژاړه
درسا ویشتلی کله توان دزغ وی — په فراق کښې ناری مه وهه له باړه
پهمعنی کښې جدایی نشتهوصال دی — دآشنا پهغم کښې خوښ اوسه بلو یاړه
په هجران کښې هغه هسی شانوصال شته — لکه څوك له خپله یاره لاس تر غاړه
دادیدن لکه په پټی سترګی کیږی — دادیدن له وازوسترګونه مه غواړه
لیلی پلارکره پهسل پردی کښې ناسته — مخا مخـه ومجنـون وتـــه ولاړه
پس لهمرګه همجدا نهوی ریښتینی — په یوه لحد کښې ورشی سرهدواړه
دریښتینی مینی ډار دزوال نشتــه — چه ریښتینی پت لری سلام پهواړه
دیار پت دې د خوشحال لهدله نهځی — دفانی دنیا خـوښی کـه لاړه لاړه

پت پالل شرط دی خصوصاً دملوکانو د لوڼو ، چندڼ خو یو ځل په مخ پوری کیږی ، د جمبی ګل خویو ځل د کونځلو سره پریوځـی ، سندری خو یو ځل په جل ویلیشی درسالت پناه حدیث دی په داباب انا امام اسفهاالمحدین کهاتین یومالقیامه واوحی باالوسطی والسبابـه امراة امته زوجها ذات نسب و جمالو حسب نفسها علی تیاماها حتـی ماتوا و ماتوا .

معنی د حدیث دادی چې د لویهځایه څوك وی ددې میړه ومری صاحب جماله صاحب نسبه ، دابل شوهرو نه کا ، د فرزندانو مور وی ، د شوهر غم هسی پرې ولګیږی چه دمخ ګونه نوره شی ، توره سیاهـی لکه تر سیری په مخ وزغلی ، هغهعورتینه به د ماسره هسی بهشت لره سمه ځی لکه وسطی او سبابهګوتې چه سره سمی دی ـ وسطی میانه ګوته سبابه ورپوری ـ هغـهچه وایی چه کونډه دې میړه وکـا یعنی په شرع میړه روغ دی ، کهیې کاندی ثواب په دا کښې دی لکه چه پیغمبر حدیث ویلی دی . د پت پالل دلویو کورونو طریق همدادی ، شرم ننګ ناموس په دا کښې دی .

نور دې زیبو زینت ، آرایش مطلقانه وی ، نه دپوزی ، نه دغوږونو سپینی جامی د طـاعـت د عــبادتاغوستن دې وی ـ همیشه دې پــه عبادت مشغوله اوسی ، د شــوهــرمغفرت دې له خدایه غواړی .

ACKU

خسروا در عشق بازی کم زهندوزن مباش
کــز برای مرده سوزد زنده جان خویش را
نور توفیق له خدایه والسلام .

دیار لسم هنر تادیب د خدم ، دتوابع لواحق

اول تربیت د مریونو دی ، ښه‌خانه زاد مریونه غلامان لکه فرزندان هسی دی د هغو تربیت په مثال د فرزندانو دی ، فطرت جوهر دې معلوم کا ، چه په څه جوهر واقــع‌شوی دی ، په هغه کار دې منسوب کا ، چه خانه زاد مورثی وی دهغو کار دې ترنو خرید و بهتر وی . چه دتورې وی هغه دې مقرب کا ، اعتبار دې ورکا ، په بخښښ دې تر نورو ممتاز کا ، هسی دې معززش چه که‌دلښکر سردار کاوه شی څوك دده دسرداری عارنه کا ، کورونه ، لونه‌خویندی عزیزی کورتی (۱) په واړو دې پاك نظر کا ، مګر چه په خانه‌زادو کښې یې خوښه شی په خپلو پرستارو دې حاصله داخلــه کــا ،آسوده دې ساتی ، چه ددی طایفی سرومال په کار دی . ښه مخلصــ‌غلام خدای وچاورکا ، په محل کښې

دداخلې خدمتګار دواړه ترمیرمنو په‌ادب وی ـ که ډیر تعلق خاطر پرې لری جدادی‌ساتی‌چه‌میرمنی‌هیچیری‌ددی‌په‌نازپه‌نیاز خبری‌نشی‌که‌چیری‌پری خبرې شوې غیرت جبلی دعورتینو ډېر دی . بیا دلوی کور سړی کــه حفظ وکا خو ښه ، او که نه وینځه‌میرمن سره لکه آس او خر هسی تفاوت لری ، دآس دوړاندې خرهیڅ‌وجودنه‌لری ، البته واربه پرې جوړ کــا د خــره آب بــه و باســی .هاله ده لــره هم په هیڅوجه نــه بویه چه د وینځی دپاره به میرمنی‌سره څه وایی ـ په خندا په تحمل دې تیره کا ، ددیو هسی کارونه څوبرداشت کا هوسره بهتر هم ده لره فایده لری هم خدمتګارې وته فایــده‌ده . بل ساعت چه ډیر د میرمنی‌قهر سوړ شی ، پخپله میرمن چه څــه‌میرمن وی ، هغه خدمتګاره به دخپله لاسه ولمانځی . که کینه سره‌پریوته‌دمیرمنی د نظره دې البته غایب لری. هرګز دې خدمتګــاری پــه سر نــه‌خیژوی ډیرې ښې. خدمتګارې سره

---

(۱) کټ مټ نقل شو مګرمعنی‌یې څرګنده نه شوه .

یوه بده میرمن دې نه برابـروی .چرې سپین زر چرې سره زر که دا هم نه پوهیږی هغه میره به هم خه‌میره نه‌وی .

نور حشم نوکران ، کورونـه درعیت د همسایه ، بنه اخلاصی نوکران دې هسی گوری لکه خپـل‌ځان ـ د فرزندانو د وروڼو نه‌هسی کارونو نـه شی لـکه ددیـو نـه ـخویندی ، لـوڼـه ، زهـوزاد دی هسی گنهی لکه خپلې خویندی لوڼه‌زهوزاد ، عزت ، حرمت ددې واړوپه ځای لری . که ورکـول وی ، کـه‌بخښښ وی په ارت زړه دې ودیوته وی ، چه خپله خونبها خوری . لـه‌رعیت دې رعایت دریغ نـه لری ، مهر دې په واړو باندی هسـی وی‌دباران . د هرچا په خوږ دې خوږ وی ، په غمخواری دې وی ، اما په‌سپاه ، په حشم دې هسی وی لکـه جویبار چه باران هم پرې وریـږې‌هم نهر ، ولې رود بارونـه پـرې چلیږی . دهمسایه حق‌په روایت‌لازم‌دی . د ملوکانو همسایه هغه دی‌چه نور ملوکان ودیوو ته نـژدی وی‌دهغو سره دې سلوك ملوك لری . که یی بدغواړی هم چه په میشتـه‌ورنژدې وی مدارات دې کا .

آسایش دوگیتـی تفسیر این دوحرفست

بادوستان تـلطف بـا دشمـنان مـدارا

په دا عالم کښې چه خدم‌وحشم‌دی که له چانه تقصیر واقـع شـی دسابق خدمتونو په حق معاف‌کړی‌بویه ، معاف دې شی او که نه په زندان دې مقید شی مرگ کشتن ته‌یې هوس نه بویه ، مگر چه رخنـه گرد ملك شی .

مصرع

رخنه گر ملك سر افگنده بـه

چه تقصیریې په ځان تحقیق‌نه‌شی ، دچا په خوله باورنه بویه . ساعی تمام دهر دی چه پخپله معلوم‌شی ، فکریې ژر بویه .

بیت

علاج واقعه پیش از وقوع بایدکرد　　دریغ‌سود ندارد‌چورفت‌کارازدست

که غلام نافر جام شی چاوته‌بخښلی بویه . دا ذکر به وړاندې

همووایه شی . دا ځای خو داهومره‌کافی دی . د ملك کار په سیاست‌دی مذکور به یی راشی . والسلام

ځلورلسم هنر داسباب دمعیشت

دری ځیزه دی : ماکولات ،ملبوسات ، مسکنـات ، خـوراك ، پوښاك او تاك . دا دری توکه هرچالوه چه ځان لری په کار دی . واړه حیوانات داکښی داخل دی . ترآدم،تر وحوش ، تر طیور تر بهایم پخپل قدر دهرچا وظیفه مقرره ده. دوحوش‌یی وېښته د پوښاك په ځای وکړل. د مرغونو پرونه ـ چا خوراك غوښی،دچا دانه مانه ـ او تاك هم دچاغارونه دچا بورې ، دچا ونی ، د چا جالـی‌په دا دری کار کښې چه نفس لری واړه سرګردان اومحتاج دی . دحرص‌دغلبی په سبب دزوروررو دکم زوری کار ښه ـ کمزوری خوراك دزوورشی. لکه مزری ، لیوګان چه روانات (۱) ، بهایم ددیو خوراك شول ،دبازونو ، شهندانو خوراك تاروزرکې غیره د مار خوراك شلانهې ، مږك ،چنه‌خی دا هسی هـر خـوك سره حواله دی . هیڅوك په شپه په ورځ‌له دې غمه خالی نه دی . په دې‌کښې ځوك لاپه حرص ګرفتاردی لکه‌کفتار،لنګور، بیزو، مږك ، میږی ، عنکبوت زبون خلقت د عنکبوت دی خو نـه‌یې ګوره چه په څه آرایش یې سازه کا ، مچ ښکار کا ، رایی وړی پکښې‌قدید کا میږی ګوره چه سوړه وکا دانی ورټولې کا ، دانایی ، دروزګارزیرمه ، زیرکی تر دا حده ـ چـه باران وشی دانې نمناکـی شـی ،ورچنی نمروته را وباسی وچوی یی دپشکال د نم دپاره هره دانه نیمایې‌کا چه بله ضایع به شی ـ تردا‌پورې دانور قیاس کړه په داکښې چـــه‌درنده دی تهور لری ، هغه مظهـر صفات جلال‌دی ، چه بل رنګك دی‌مظهر صفات جمال دی . فرشتی هم داخلی په داکښې دی . سړی‌اشرف‌مخلوقات دی ، جامع دی پـه واړو چارو ـ هرچه یو په واړه کښې دی‌هم مظهر صفات جلال دی ، هم مظهر صفات جمال دی . پـه چا بانـدی‌صفـات جـلالی غـالب وی ، پـه چاباندی جمالی . عالـم اوستاد ،مرشد ، پیر هم دې کار لره په کار

(۱) ښایی حیوانات وی .

دی چه دا صفاتونه مبدل کړی .تبدیل اخلاق په اتفاق ممکن دی چه بهایم دسباع خویونه وی ، هغهذمیمه بلل شی ، دانور حمیده ، انسان لره اعتدال په کار دی .

قطعه

آدمی زاده طرفه معجو نیست وز فرشته سرشته وز حیوان
گر بدین میل میکند بد ازین ور بدان میل میکند به ازان

غرض زما بل ؤ داهومره پهواسطه ویل وشول . مدعا داده چه دادرې توکه چه چاره ورځنی نشته،شاه ګدای لره په کار دی ، واړه په داغم ګرفتار دی . اول ماکولاتملوك لره بویه چه طعام دده دوجه حلالې وی ، قصد همت ، نهمت دېهمیشه داوی چه حرام یې په سفره ځوك ونه خوری ، ثواب یی نشته ،بزه کاری بلکه بیم کفر دی . پس دطعام دخوړو فاتحه ، حمد ثنا شکربایدهدی. پهحرامطعام باندیدانشته که ځوك یی ووایی به یې ګنی ،مشکل کار دی . بلکه ددې هسی سړی په سفره چه طعام یې صریححرام وی ، خوړل نه بویه ــ هغه

لره چه قرض واخلی طعام دې پخویهم ځان لره ، هم مهمان لره ، طعام خویی په فتوی حلال شی . پس لههغه هرچه قرض دار ورکا ، په دا کار کښې دې عمل په فتوی کاتر تقوی نه رسیږی . حلال طیب که غواړې وجود یی عنقا دی . ملوك دېپه ځان طعام په حکم د حکیم خوری. هره غذا چه دده د مزاج موافق وی ،حکیم ورته ووایی هغه طعام دې خوری ، د خپلې اشتها تر مقدار دېکم خوری . که اشتهایی د سیروی، دی دې دری پاوه خوری . معجوناتاثریات د معدی دصافی ، دادې دوست لری . په تیره خو مربایی‌هلیله ــ پرورده طعام دېتنهانهخوری

برکت دطعام په دوه توکه کښې دییو چه ډېر طعام شریك وی ، بلچه لوی لوی ښانکونه ، تباخونه پهسفره کښېښول شی . دطعام سره دې مالګه تر کاری ، مربا ، اچار ،ماسته ، ملغولی لازم وی . ظروف دې مسین یا چینی یا لرګین وی .د سرو د سپینولو بنی دې هرګزنه

وی . امام محمد غزالی رحمةالله‌علیه‌تر نمکدانه پورې مبالغه کړی ده ، چه دزرو دې نه‌وی . په‌ځینوروایتونوطشت ، آفتابه روغ دی . دطعام دپخولو اسراف نشته ، چه څوتوانیږی هومره دې ډېر پخوی ، چه دطعام په پخول کښې صرفه نشته .هرچه صرفه کا دون همت به وی . د مردانو په شولان کښې د هر چابرخه شته اول سړی چه عزیز مکرم وی بیا نفر ، چاکر ، وینځه ، مریی ، غریب غربا ، همسایه بیا سپی پیشو ، چرګې ،کوتری، مرغی، مچ، میږی چه ددیو سفره وخنډله شی ، دهرچا برخه‌پکښې وشی . هغه سفره دنامردانو وی چه خو هومره وی لکه سکښتی‌کمیس .

مصراع

چوحق بر تو پاشد تو بر خلق پاش

د طعام ډېر تکلف هم نه‌بویه،خو ډېر بویه چه‌وهرچاوته ورسیږی. یوه لنګری طعام ازروی تکلف په‌شل په لس روپۍ کیږی . دانه‌بویه په شل لس روپیه د مجلس طعام‌کیږی . مګر د هغی (۱) میلمه وارد شی هم طعام خو دخپل روش ښه‌دی.درخانه هرچه باشد مهمان هر که مهمان باشد ــ بل پوښاك د پوښاك‌دې هرګز تکلف نه‌وی ، ساده‌پوښاك دې وی چه د ابناء جنس او دده‌تفاوت لږ څه وی چه دی په داتکلف شی الناس علی دین ملو کهم نور به‌هم ګرفتار په داتکلف شی . داکار چه دزنانو دی مردان به پرې ګرفتارشی .

قطعه

روی زیباو جامهٔ دیبا　　صندل‌وعودورنگ‌وبوی‌هوس
اینهمه زینت زنان با شد　　مرد را کیروخایه زینت‌بس

دمردانو زینت په دانه‌وی ،زینت یی په ځوانمردۍ ، په نیکنامۍ دی . کوښښ دې هغه کا . بلکه داکار دې د ملوکانو د زویو هم نه‌وی.

(۱) دلته یو لغت پاتی دی خونه لوستل کیږی .

چه هلکان وی بدعادت به شی ، پهلاس دلی به وی ، مهر داری گوتــه دسیم نور څه هیڅ نه وی د آس‌زین‌ساز ، د تورې دډال زر مرصع دې وی . په وسله ، په آس په درسته ،ترکش ، فرش فروش داتکلف بویه زر زری مطلا جامی ، بخشش څـوزیات قیمت لری ، رنګ لری هومره بهتر ـ داختر په ورځ د جمعی نوې‌مهینه ، جامه بویه ـ خـوش بویی څووی هومره اعلی ، طاهر خوبی‌لری‌هم ثواب لری. درست مجلس‌دصحبت دضیافت د ملوك په خوشبویی معطربویه ـ ننه ، ورچنی خوشبویی عامه بویه ، ترساوو تر پاسو سود هرڅوك‌د ملوك خوشبویی وی .

شمله او دستار د شریعــت‌پرېږدی ، د جنګ په ورځ دې نمایان شمله پرېږدی . بلکه جامه دې هم‌نمایان وی یا سره توره هر رنګه چه وی ، چه په هغه سره یی خپل‌لښکرپیژنی . بلکه دلښکر دواړه سردارانو دې‌جامه نمایانه‌وی . زغره ، جوشن،خول که مطلا په تکلف وی جایزدی.

بل اوتاك یعنی د استوګی‌ځای‌خونه ، کوټه دیوان خانه ، خلوت خانه ، مهمان خانه ، بل مسجدداواړه‌عمارت باله شی . سرای قلعه هم ددې قسمه دی ، خلوتخانه دې دعیال‌دخونی ، ددیوان خانې ترمیان وی ، مهمان خانه علیحده په مفاصله تــردیوان خانه وی ، نه ډېر لری نــه نژدې ، چه د میلمنو آواز تردیوان‌نه رسیږی . دیوان خانه دې هسی لری وی چه دمحل دعیال ، دلوی‌دهلك آواز ترې نه رسیږی . خلوت خانه به تردا میان وی . هر تکلــف،نقش نګار چه وی په خلوتخانه دې وی . باغچه دې هم د خلوتخانې دصحن دې وی . دننه د کوروونو ، دعیال دخونو دې هیڅ تکلف نه وی،ساده سیده دې وی . دیوانخانه دې دهغه څخه بهتر وی .

دمهمان خانې ځای دې وسیع،غولی لوی ، حجره ، ډېرې پکښــې طبیله دادې هم بی تکلف وی ، چه‌میلمانه پکښې فراغت اوسی ، آس یی ځای شی . جدا جدا په هره‌حجره‌کښې ځای ونیسی ، وخوراك دې په دیوانخانه کښې وی . چه ښه مکرم‌میلمه وی مجلس دې په خلوتخانــه کښې وی .

په لړو سړیو بیا دي و دیوانخانی یا مهمان خانی لره ځی فرش فروش دي هم په داشان په تفاوت‌وی ، د خلوتخانې په هغه مقدار ، خلوتخانه چه قریب د محل وی ،دمحل د عالم نشست برخواست هم پخپل وخت کیږی . پــه دا عمارت‌کښې بهتر کار د قلعی د کوټ دی ، یادباغ د مسجد ، دسرای قلعه ځومحکمه وی چــه څه پر خــرڅیږی هومره ځای لری . باغ هم خیرات‌جاری ، څو ډېر باغونه وی هومره بهتر دمسجد نقش نګار دې نه‌وی،استحکام دې ترحده وی چه په تردد دقیامت جنبش نه مومی . پل رباطلازم کارونه دې چه نفع د خلق‌الله لری ، څو لاس رسیږی ساز کړی‌بویه ، دکوهی ، دچاه کار بهتر تر هرڅه . والسلام .

پنځه لسم هنر د زراعت

یعنی دهقانی اګر چــه واړه‌رعیت چه زراعت کا ، ګویا چه واړه د ملوکانو دپاره دی ، اما ثواب په‌داکښې دی چه خپله خاصه مزرعــه دې هم کاندی . مقصود می دادی چه‌ددې هنر نه بیرون ونه وزی . حلال کسب‌دی . دخپل‌زراعت ډېرافضلیت‌لری بلکه نفقه دې دعیال هم دخپله کشت‌و کاره وی ، چه ډېر ثواب‌لری،بل دا چه ددیو دمزروعات نفع‌وچاوته رسیږی تر آدمه ، تر موره ، تر ملخ‌لکه مزدور ، جاّریه غیره څو شه‌چین، چه حلال خوری دحلال مال نفع یې‌وچاوته رسیږی، نخښنه دسعادت ده.

حدیث‌ختمی‌پناه محمدرسول‌الله (ص)دی چه حلال خوری ، د حلال مال نفع یی وچاوته رسیږی ، صحبت‌د صلحاوو سره کاندی ، لمونځ پــه جماعت ګذاری دا درې واړه توکــه‌نخښنې د سعادت دی ، پس حلال‌مال ددهقانی دوجه ښه میسر کیږی . په‌داکار تقید بایده دی . دهقانی لره څو کاره بایده دې یو ښه صالحــه‌مځکه هغه ښه وی چه پکښې غوښت ښه کیــږی . پــه هغه مځکــه چــه‌غوښت ښه شی ، هر قسم غله به پکښې ښه کیږی ، مګر بی شولو چه‌دشولو مدار په ملك نه دی په ډېرو اوبو دی .

بل دانا دهقان په کار دی چه‌مځکه‌سره پیژنی، موسم‌دکرلوپیژنی،

تخم‌پیژنی چه‌داعلم‌ښه‌لري هغه‌سړی‌دې په دا کار نصب شی ، دی دې سردار وی نور دې چاریه کار بزګروی . مریونه غلامان دې ورسره تعین شی ، که داشان سردار خپل مملوکوی لاښه ددهقانه لږه مځکه چه ښه سازه شي بهتر تر ډېره ملکه چـه‌ښه سازه نه شی . مدار په شدیاله دی **پس تر سه هلی** (۱) چارچه‌تخم‌کاره شی ، شدیار غارمه ساړه‌خوړلی وی ، تخم په موسم پرې وکرل شی،هومره **عبره** (۲) کا . د زراعت‌کسب د مواشی ، دسوداګری کسبونه په‌کیمیاګری شمارلی دی . دیوی دانی اویه دانې بل زیاتی کیږی کومـه‌کیمیا ګری تر دا به ، مدار د سپاه، درعیت ، د هر کاسب په دا کسب‌دی . ددې کسب لوازمه د هر قسم موجود بویه ، د مزارعانو حق ومزارعانو ته هسی رسولی بویه چه په دا کار کښې سرګرم وی . باغ پالیزهم ددې کسب سره تعلق لری ، په حرص تمام دې داکار کیږی . حفرنهر ، دونو جاری کول ، دکوهـی کندل ، باغ پرې مرتب‌کول داکارونه‌په عمر جاوید شمارلی دی . مرد به هغه وی چه فهم یی په دا کارونووی ، په حیات په ممات په کار دی . مال مواشی هم په دا وتیره هره خواموال بویه ، غوا غـیله ، میښی ، اوښی اما داسپو ګله د میږو رمی‌غیله‌داخو لازم بویه . ګله بان ، چوپان دې پرې مقرر وی بـخره حصه دې‌مقرره وی ، علوفه دې وی . چه بخره په مال کښې مقرر وی په هغه لالچ‌به پرداخت د مال لاښه کا ، یوسړی دواړو به سر داروی دواړو په احوال‌خبر داروی ، هر چرته چه علف‌وی په هغه لوری دې مال ورپسی‌ګرزوی.په یوه ځای دې مال نه لری . چه په علف زار په مرغزار پـسی ګـرزی‌هومره بهتری‌لری . سواتر دادرعیت په حال دې خبریږی . چه غوایه یی‌نه وی دخپله ماله دې غوایه ورکوی، چه تخم یې نه وی تخم دې ورکوی‌چه خوك سقیم احوال په رعایا کښې پاته نه شی . که خوك په رعیت‌کښې‌وناته شو ، مال یې تاراج شو ، مدد دې ورسره وکا ، دستګیری پـرې‌لازمه ده .

---

(۱) کټ مټ نقل شو ښایـې(پس تر خه هلی چاری) وی .

(۲) ددې کلمی معنی ځرګنده‌نه شوه .

که دده قابو ورته جوړ نه‌وی‌دهغه دپاره دې پـه واړه رعیـت ، قبیله ، اولس چنده وشی . په لړلړچه په چاواچوی چنده وکا ، هغـه پرې خبر پروا دارهم نه وی ، دهغه‌تاراج شوی کار به تـمام وشـی ، فرزندان زهو زاد به یې آسوده شی.په حلاله دنیا چه دستگیری د درمانده ګانو کیږی ، په ښه ځای خرڅیږی‌هغه مزرعه د آخرت ده . الدنیامزرعة الاخرة .

په دا هسې دنیا پسی مېږبویه،په هر شان چه وصول کیږی قصدیی ثواب دی چه وچا و ته فیض ، فایده‌رسیږی ، دین‌دنیا هم په‌دادنیا کښې دی . چه حلاله دنیا نه لری ګویا چه‌عقبی نه لـری الفقر سوادالـوجـه فی‌الدارین. ددواړوجهانو نومختورګی‌په نیستی کښې دی .

هغه چه رسالت پناه فرمایلی‌دی چه الفقر فخری ، هغه مراد بل دی یعنی تعلق دی په دنیا نه وی ،دافقر اختیاری دی . که ډېر مال‌لری چه اختیار یی دا هیسی وی هغـه‌فقیر دی . فخر په دا فقر کښې دی. دامیرالمؤ منین عثـمان ابن عفان دعبدالرحمن چه اکابر دصحابه‌وو، ډېر مالونه خزانی دفینی وې ولی ددیوتعلق خاطر پری نه‌ؤ ، تـلاش یـی دوصول کیدو کاوه ، نفع یی مرادمقصود وه چه وچاوتـه رسیږی . داصحاب صفه هیڅ مال نه‌ؤ نه‌دمال‌په وصول متوجه وو ، زاهد ترین دخلق وو اما د عثمان تر مرتبه‌ددوی‌مرتبه نه رسیږی .
په هرڅه کښې نیت بایده دی.انما الاعمال بالنیات .

مصرع

درویش صفت باش کلاه تتری دار
په زکاة حلال مال واړه مزرعه‌دآخرت دی .

شپاړلسم هنر د سودا ګری د تـجارت

داکسب سنت د پیغمبرانو ددین د بزرګانو دی . ډېر ښه هنردی. دوه سودا ښې نه‌دی نوری واړه‌ښې.یواحتکار بل‌دسرپوخرڅول. دشراب چه خمر بلل شی هغه هم عذاب الیم‌لری . حدیث صحیح دی انـه قـال

سبعة نفريحول وجو ههم عن‌القبلةفی‌القبر فاذهبوا وانبشوا قبور هـم فان‌لم تجد و هم هکذا ماقلت لکـم‌فهو باطل قیل منهم یارسول‌الله فقال شارب‌الخمر و بایع‌البشرو شاهـدالزور واکل الربواوالنایحه والمحتکر وتارك‌الجماعة . اوه طایفی یـا اوه‌سړی دی چه مخ به یی لـه قبـلې وګرزاوه شی ، په ګور کښې‌لاړشو،ددیو ګورونه وګورو ـ یو خمر خوار اوخمرفروش، بل فروشنده دسړیو،بل دروغ‌ګواهی دهنده ، بل سوایی خور ، بله ښځه نوحه ګره ، بـل‌جمع کننده دغلی ـ سودا روغه ده نفع یې ډېره ده اما په نیت دګرانی‌چه احتکار وی نعوذ بالله منها ـ هر

چه په اورنه سوځی په‌اوبه نه‌نمدیږی‌ساهه نه لری ، په حکمت کښې د هغی متاع تجارت ښه‌دی‌لکه اوسپنه،زر ، سیس مس امثال این . په داکار هم وقوف دار سړی دیانت دار تعین‌کړی بویه . د ملوك په سر کار خو زیات ، چه ددوی پکار کیږی ، هغه‌تجارت ښه دی . لکه آس ، فرش فروش لوازمات ، مصالـح د بـاورچیخا نی . همواره دې دا خـریـد فروخت کیږی . ملوکانو لره ښـه‌متاع ښه خیزونه لادروایش (۱) په تجارت کښې په‌وجه‌احسن سره‌پکارکیږی چه پکاروی په سرکار کښې به یی په کار شی ، باقیمانده بـه‌خرڅ شی . په داطریق دې همیشه داکار کیږی . خپل اعتباری خانه‌زادچه وقوف هوس ددې کار لری چه په داکار مقرر شی لابهتر بویه ، چـه‌ملوك دداکسب په طریق د مصلحت او په نیت د ثواب د فیض رسانـی،چه دده دماله فیض په یوه رنـګ

وچاوته رسیږی ، یاښه متاع اقمشه‌ورلره راځی ، همت دې داوی ـ والا نه سوداګر پیشه ، تجار طبیعت‌دې‌نه وی ، چه سوداګر تنګ دل وی ، زیست روز ګار یی پـه حساب پـه‌کتاب مصروف شی ، بـخل امساك ورځنی پیدا شی ـ دافکر نه بویـه‌بلکه بند دې په دا حساب کتاب نه وی . که نفع یې ډېره وی که لږه‌پروا دار دې پری نه وی . ددې‌کار سړی دی علیحده وی ، چه داحساب‌کتاب کا ، اما په و قوف دمتـاع دقماش دی خبردار او هوښیار وی‌په‌مضاربت هم سودا روغه ده .

---

(۱) معنی یې خرګنده نه شوه.

ACKU

په هر شان چه وی تجارت خوبویه ، که پکښې زیان وی هم البته دا کسب بی نفع بی فایدې بی ثوابه‌نه دی . چه مال لری ددنیا زیست روزګار کثرت غواړی ، سوداګری‌به‌نه‌کا ، ناپوهی به یی وی .

درې توکه په درې توکه قایم‌دی بلکه افزونی دګار دی ـ ملک په سیاست ، علم په بحث ، مال په‌تجارت . والسلام .

اولسم هنر د تحقیق نسب

دا هنر هم د قابلیت د استعدادسره شماره دی . هر چه نقص دفطرت لری په داکار کښې درمانده‌دی، عالی فطرت سړی هغه دی چه‌په هرڅه یی غرض وی د هره حاله‌خبر داروی .

مصرع

خوش باخبر از خودو زهردوجهان

امیرالمومنین ابوبکر صدیق په‌داکار کښې بی همتاؤ . دعربانو نسب په ده تحقیقیده . مروربه هم تر عدنان پوری شماره د خپل نسب بطنا فی البطن‌کوله ، په هورته به یی ژبه ونیوله ـ د پښتانه د نسب ډېر قوله ارویدلی‌لیدلی شوی دی . په تحقیق می ددې کار مبالغه ډېره وکړه تاریخونه ښه‌دنسب رسالې ، نسب نامی می په‌نظر کښېوتې . په یوه کتاب کښې‌پښتانه‌دیافث بن نوح په اولاد شمارلی‌وو ، په بل کښې قبطی چه د فرعون قوم‌دی ، کښلی وو . په بل کښې دمهتر یعقوب دیهوداپه ذریات منسوب کړی‌ؤچا د کر دانو سره حساب کړی وو. اما تحقیق چه بلا اختلاف وشو ، واړه‌پښتون د ابراهیم پیغمبر دورور د اولاد دی .

په دی‌کښې شبه نشته ، ترمانه‌به چا په تحقیق ددې کار سعی‌زیاته چاکړې نه وی .

له دې بابه به څه خوشګنجایش لری په دا مختصر کښې ووایم ـ پښتون ډېر دی ، تومنونه‌اولسونه دواړو ګنجایش نشته که حق تعالی نجات راکړ ، وداع ورکړه‌شی ، درنتبور ورغلم په کور ،

علیحده تاریخ به انشاشی چـه یـی تماشاشی . اوس هومره چه داخبره واضح شی ابتدا به یې نـه خپلـه نمسیه کړم چه افضل خـان دی ـ افضل خان د اشرف خان ـ اشرف خان د خوشحال ، خوشحال دشهباز خان ، شهباز خـان د یحیی خان ـ یحیی خان د ملك اکوړی ملك اکوړی دچنجو ـ چنجو د تومن ـ تومن دحسن ـ حسن د شیخ علی ـ شیخ علی د هوتی ـ هوتی د بټی ـ بټی د اټو اټو د تری ـ تری د تور مان ـ تورمان د لقمان ـ لقمان د برهان ـ برهان دری زوی : لقمان چه خټك یادیږی ، سلیمان چه افریدی دی ،اتمان چه اتمان خیل دی ، ځدراڼ برهان سره وروڼه دی . افریـدی ،اتمان خیل خټك دا سره بر هـان

خیل دی . برهان وته بهرام براهیم هم وایی اما په اصل کښې برهان دی برهان ځدراڼ دواړه سره په کودی ورځی ، په کرړانی ډیر دی ـ دلازاك ورك زی سره دیوه پـلاره دی پـه عبدالرحمن شیرزاد خضر خیل تمام خوګیانی ، دابل پلار شی . شیتك حلیم تمام کیوی دبله پلاره شی ، سوراڼـی ، دوړ سره نـژدی دی .توری ځاځی داسره نژدی دی .
وزیر وردګ خیـل ، هونـی منګلی ، دنی دواړه سره کرړانی شی، دکودی شپږ زویه ؤ داواړه د هغوی اولاد دی کرړانی د نی دی لوی کړی، ور مړدی .

ګونـدی پـه پښتانه کښـې دسړ بنی دی . واړه پښتون دشرکبون دخرښبون اولاد دې . په معتبر تاریخ کښې می لیدل چه حضرت دا نیال پیغمبر لاشیر خوروٌ چه په سبـب دحادثی په صحرا کښې د مورد کنار جدا شو ، حق تعالی یوه مزری پـه ده باندې مهربانه کړه ، خپل غار لره ور وړ ، پی ورکول ، په خپل پستان یی د هغه پیغمبر عالی ګهر پرورش کاوه ، تر هغه وخته چه د شیر پـه شیر لوی شو . یو ملوك په ښکار

وتلی ؤ ، د مزری دغار په خوله کښې دی ولیده شو ، حق حیران ورته پاته شو ، وایی خست خپل کور مکان وته یی راوړ په تربیت یې مشغول شو پس له مدت موعود پـه نبوت سرفراز شو په سلطنت په بادشاهی ممتاز شو ، پخپل مهر کښې دمزری صورت نقش کړ ، چه بخت نـصر

ملعون دربع مسکون ملك تسخیر کړ، بیت‌المقدس یې مسخر کړ ، حضرت دانیال د هغه بدبخت شقی په لاس گرفتار شو ، په قید یې کړ د قوم سره یې له هغه ملك اخراج کړ ، په‌کرمان په سیستان یې واچاوه ، یوه پاره عالم دده په عربستان په نواحی‌د مکه پاته شو ، خالد بن ولید له هغه فریق دی . القصه چه محمدعربی‌مبعوث شو تر هغه پوری دا ملك‌ددیو مستقر ؤ . د آتش پرستانو آزارایذا په ځان تېروه .

په عهد د بنی امیه چه د اسلام‌لښکر په خراسان راغی ، دا قوم په وسیله دبنی خالد واړه داسلام‌دلښکرسردار لره ورغلل ، دین د اسلام قبول کړ ــ داسلام د لښکر پیش روشول . تر دیار سند یې دا ملك فتح کړ ــ ددیو نسب منسوب په دانیال‌پیغمبر دی اسلام یې د بنـی امـیه دخلافت په‌عهد وشو . حضرت‌دانیال‌د ملك طالوت دنسل دی مك طالوت دابراهیم‌پیغمبر دورور دذریات دی .په پښتانه کښې شجاعـت دلاوری

دهغی مزری دپیو تاثیر دی . خطاب‌د ملك د ملك طالوت په نسبت دی. عربان چه په خراسان راغلل ددیـونسب ورته معلومؤ . چـه مسلمان شول ورته ییووی چه تاسو د ملك‌طالوت اولاد یاستی ، په اسلام‌کښې ستاسی خطاب هم ملك دی . دپهتان‌خطاب آل سبکتگین چـه د غـزنـی بادشاهان وو هـغو ورکـړی دی .د سو منات پـه غزا چـه گجرات‌لره سلـطان محمود راغلـی ــ پښتون‌ډېر ښود وکړ . سلطان ورته ووې چه داد ماد لښکر پتهان دی .

پتهان یولرگی دی چه جهاز په‌هغه مرتب کیږی . د افغان **خـطاب** د مهتر سلیمان په وخت ارخیادملك‌طالوت زوی‌موندلی ؤ . اف په‌عبرانی ژبه‌گیروته وایی ، غان دیوه دیونام‌ؤیعنی دیوگیر ــ غان دیوار خیانیولی‌ؤ ازبك هسی وایی چه موږ دبرخیا .اولاد یوپښتون دار خیا . والله اعلم بالصواب .

اته لسم هنر د علم موسیقی

یعنی سرودسار نغمه. داعلم عمیق‌علم‌دی لکه د شعر هسی بحور عروض

لری ، شپږیې بحره دی ، د هر بحرشپږ شپږ نغمی‌دی. اختراع‌دافلاطون دی ، نظم هم اختراع د افلاطون دی‌په مقابل یې یو دبله اختراع کړی دی . اما هر چند نوی علم دی بیاترجیح پرې د نظم دی . امیر خسرو دهلوی په دواړه فن کښې استاد تیرشوی دی . له دې بابه څو بیته قطعه لری ماحصل او ښه بیت یې داؤ چه‌ترجیح یې د نظم ورکړی دی .

بیت

نظم را همچون عروس دانو نغمه‌زیورش

نیســتعیبی گرعروس خوب بی زیور بود

نظم او نغمه سره لازم ملزوم‌دی . سرود د خولی لحن واوازوته وایی ، چه په خوله له حنجری آوازوخوت شی یا سرنا ، نایی ، شپیلۍ موسیقار دا سرود دی . لکه رباب،سرینده ، چار تاره چه په لاس په گوتو وهل شی تر ډوله ، تردف ،پوری داواړه آلت د سرود دی ، نغمه پیره ورته وایه شی ــ چه دا کار کاهغه مغنی باله شی ــ چه په داکار کښې طرب مونده شی نوازنده یــې‌مطرب وایه شی . خیلی سقیم‌فطرت به وی چه دا حظ پکښې نه وی ــ په‌دا آواز اوښان مست شی ، د صحرا هوسۍ پرې بیهوش شی . هغه به‌څرنګه سړی وی چه په سرود به‌یې حالت حاصل نه شی . هغه چه پرې‌انکار کا هومره فکر خودی وکا چه د داود پیغمبر صوت معجزه ؤ که نه‌مرغونه به دده په آواز له آسمانــه نه راپریوتل‌که‌نه‌ــ که‌سرود بدوی،معجزه به‌دداؤدپیغمبر نه‌وه. شك‌نشته

چه په زړه کښې څه حال چه دچاوی‌هم هغه را ښورووی لکه پنه چه په کاڼی وهی اورترې ولــووی ــ پس‌ملوکان چه د توری ، دور کړو ، دبخښلو دعدل د داد فطرت لری ، دیولره خو بویه چه تمام علم دې‌زده کا ، لکه شعر چه فهمیدن یې لازم‌دی هسی دا هنر دی ــ پخپله دې نه کا مگر دډیر علامی په سبب‌وچاته‌دافن ښیل و نغمه نوازوته فرمایل، یا په خپل حرم کښې دننه ازروی‌طرب چری صادر شول او که نه خو

علم او اورېدل کافي ـ د عالمانــودصوفيانو ترميان ددې علم مباحثــه مجادله ډېره ده .

دا علم چه مسخره او رسواکړهم صوفيانو رسواکړ ـ صوفيان هم هغه چه مدعي وی ، حال پکښې نه‌وی، بيهوده واړه ناري او ترپې وهــی ، وجد وحال سماع يې نوم کا . دهغوپه تعجب عالمانو فقيهانو د حرمت روايتونه چه حرام دی ساز ايستل،چه په دين کښې رخنه ګــډيــږی . صوفيان دا باحت روايتونــه پــرېراوړی چه مباح دی ، دواړه لوريــه ښکر په ښکر دی .

بيت

هيچ کس سر دهــانت بحقيقت‌نشناخت
هر کس‌اينجا بهوای سخــنــی مــی گويد

داصوفيان چه دا باحت روايتونه وکاږی ، وجد و حال سماع پرې کاندی دا مدعی دی :

مثنوی

رقص آن نبود کــه هر زمان بــرخيزی
پی دردچــو گرد از ميــان بــر خيــزی
رقص آن باشد کــز دو جــهان‌برخيزی
دل‌پاره‌کــنی و ز سر جان بــر خيــزی

عالمان بر حق دی ، په داهسی‌صوفيا نو حرام دی .

غــزل

وای برين مــدعيان سماع	وجدکنند ازسرنفس اختراع
چشم کشاده بسوی آسمان	بسته دل خودبضياع‌و متاع
وقت‌تجمل‌همه همچون جنيد	وقت تحمل‌همه‌همچون‌سباع
درد دل‌خويش بگويم تــرا	از غم اين قوم بکن استماع
هرهمه‌کردند به‌باطل رجوع	هرهمه کردند زتقوی وداع

هر که دروپیروی شرع نیست   وسوسهٔ دیو بود پی نزاع
نیست درین قوم کسی اهل وجد   نیست درین دایره مرد سماع

غـزل

هرزمان صدفتنه پیدا میکنی هی هی مکن
خـلق راهر سوی رسوا میکنی هی هی مکن
رقص درویشان زوجدو حال باشد آن چو نیست
رقص عشق قرص و حلوا میکنی هی هی مکن
کار درویشان نازك ذکر اندرخلوة اسـت
آنچو نیست این شوروغوغا میکنی هی هی مکن
خرقه پوشیدن ز توو شور مـی آید مرا
طمع تشریف که هاها میکنی هی هی مکن

من کان نفسه میتا و روحـه صمیاً فسماعـه مباح . یعنی چه نفس يې مړوی ، روح يې ژوندی ، سماع په هغو مباح ده .

ابیات

سـرود هـورتـه دی روا   چه نه غاووی نـه غـو غا
سامعان يـې صاحبدل وی   نـه يـې نفس نه يی هوا

داخبرې د حرمت ، د اباحت دعالمانو د صوفيانو دی . دملوکانو خو اعتقاد بویه .

په دا کار کښې هرچه دعالمانواتفاق دی اعتقاد دی ، په هغه درست وی ، سرود په خلوت کښې کا ، چه قاضی ، مفتی ، محتسب هورته حاضر نه وی چه ادب د شرع ترك نه شی.

په ازدحام په انبوهه کښې دې هرگز نه وی مگر دواده ، د جنگ قاضی مفتی لره بویه هم که ډیر داناوی په کار کښې مبالغه نه کا . چه په نص قاطع د سرود حرمت ثابت شوی نه دی . مجادله ځکه ترمیان کیږی . ډیر درویشان ، کاملان ،واصلان په دا کار کښې مستغرق وُ. لادملوکانو داکار مصلحت دا دی چه وی دې ـ اما محتسب لره بویه چه دا احتساب له لاسه نه اچـوی ـملوکان دې مستعد ورسره په اعانت

ولاړوي ، خصوصاً په مجلس دشراب چه دا کار علانیه کیږی هر مسلمان لره منع کول واجب دی ، چه مددګاردمحتسب وی .

تولاتبرا افضل عمل دی ،هرچه امر معروف ترك کا غضب په هغه ګروه نازل شی . حدیث واردشوی دی الاعمال افضل و احبا الی الله تعالی قال الایمان بالله ثم ماذاقال صلةالرحم قال ثم ماذا قال‌الامر بالمعروف والنهی عن‌المنکر قال‌فای‌الاعمال ابغض‌الله قال الاشراك بالله قال ثم ماذا قطعةالرحم قال ثم ما ذاترك‌الامر بالمعروف‌والنهی عن‌المنکر.

نونسم هنر د نرد د شطرنج دی

شطرنج اختراع د بوزر جمهرحکیم دقباد دنوشیروان د پلار وزیر دی . دشافعی په مذهب مباح دی .دموږ د امام په مذهب چه امام اعظم دی حرام یې فرمایلی .

په شرط هرګزنه بویه ، میره‌عورت یې که سره کا روغ یی‌شماری والا نه شرط یې مطلق حرام دی .قمار په نص قاطع حرام دی . په زده کول کښې فهم زیاتیږی . په کول‌کښې یې خو توکه مجرب دی ، یوکه سړی هرڅو غمناك وی چه د حریف‌سره په شطرنج کښې د منصو بوپه فکر کښې یې هسی مستغرق ولاړشی چه خبر هم نه وی چه زه چرته ناست یم ، لکه اوده یا مراقبه هسی‌حال لری چه بازی د حریف نه ګټله شی ، مهره وهله شی ، ذوق‌بشاشت‌یې حاصلیږی . بل‌داچه اختلاط سره بنه د مجلس کیږی ، که په زړه‌کښې‌سره بد شی ، وبله غلمیان وی چه نرد شطرنج ترمیان کا ، کلفت یې‌سره وغوړیږی ، سره مین یاران‌شی بل دا چه د جنګ دقیقی منصوبی په‌شطرنج کښې زده کیږی .

غرض چه داهنر د اختلاط دی ،ملوك لره ډیر په کار دی ، دازده کړی بویه ، چه په حرام کښې هم‌تفاوت شته اګرچه شطرنج حرام‌دی، چه د امام شافعی په مذهب کښې‌رواشو ، وشو ، چه په څلور واړه مذهبه حرام وی هغه حرام غلیظ تروی ، بیا هم تفاوت شته . دیتیم مال په څلور واړه مذهبه حرام دی امـاځینی یتیمان دولتمندوی ، ځینی آه په ځګر نه لری چه هغه آه په ځګرنه لری ، د هغه مال سخت تر ترهغه

بله دی چه دولت لری ځکه تفاوت‌دزنا وشو ، محسنه چه میړه لری‌که زناوکا ، حکم درجم سنګساری دی‌دغیری محسنی چه میړه نه لری‌درې پرې جکم دی . چه شبه دنکاح‌پریوزی یا داجرت لکه فاحشې ددری حد تعذ یرهم ورځنی واخست‌شی . لکه خمر چه په نص قا طع حرام دی غلیظتر ترنورومسکرودی،اګرچه واړه مسکرات په اتفاق حرام دی اماچه پرې نص ګویا دی دهغوحرمت لاصریح دی . بیا په واړو مسکرو کښې تفاوت پوست په واړوکښې پایان تردی بلکه یووخت‌مباح هم شی ، دانورنه مباح کیږی . په‌معاملات کښې ډیری مسئلی دی چه زبون احاد روایتونه پکښې راځی ،داامامانو اختلاف ډیر شته داواړه په اجتهاد مومی . د مجتهدانو دااختلاف‌رحمت وی .

احاد په نص قاطع کښې چه‌قرآن باندې ناطق وی ، تواترحدیث پراغلی وی ، به هغه کښې هیڅ‌اجتهاد نشته مګر چه په کسره ، په فتح ، په ضمه یې لولی تفاوت‌پکښې‌کښیباسی یا عطف پرې راوړی لکه دپښوولل ، مسح – چه روافض‌دپښو مسح په هغه دست آویز کا، په قرآن کښې دقیامت ذکر واردشوی دی . چه قیامت آمدنی دی ، پس له مرګه ژوندون حق دی . داځای فکر زغلول د امام د مجتهد نشته .

دا ځای خو قبلول دی . هرچه‌مخبرصادق ووی امناوصدقنامنل‌بویه او که نه ، کفر دی . هسی واړه‌قرآن منل دی چه کلام دخدای برحق دی ، هرچه په قرآن کښې دی هغه‌شرع ده ، عقل‌هم دغه دی چه دشرع د ښښتن رو زی شوی دی . دا نورواړه زیرکی ، هوښیاری دی چه دفطرت په سبب د چاځخه شته . دازیرکی دزندګانی دپاره دی . کافران مومنان بلکه وحوش ، طیور جمع‌جانور په داکښې شریك دی ځینی هلك مرغی‌هسی‌جالې په‌کرشنوسره اودلې‌سازی کا ، چه سړی پوری حیران شی . مزری لیوګان هسی‌څو ووهی چه سړی ورنه رسیږی .

پشو مرك وته هسی څو جوړکا چه فکر نه ورسیږی – د ګبینه مچی هسی سند لری چه میر ،سردار ، دروان ، وکیل ، وزیر لری داواړه زیرکی د عقل خو شرع دی.

شلم هنر د نقاشۍ د تصوير دی

دا هم عجيب غريب دی . دی‌او قلم ديوه بساط ياران دی . يا خوش نويس دی يا ښه نقاشان دی.مانی او بهزاد په دافن کښې‌اوستاد تير شوی دی ، تر اوسه يادېږی .

مانی هسی مهارت ددې هنرحاصل کړی‌ؤ ، چه بی جدوله کښی به يې جدول را ښکول .

همدا هنر چه تر کمال يې‌رسولی ؤ ، د عوايی . دپيغمبری وکړه . معجزه‌يې دا د جدول راښکول‌تصور کړل، ډيرخلق‌پرې وګروهيده، دهغی زمانی بادشاه دستګير کړ ، په‌قتل يې ورساوه .

بهزاد به چه صورت تصوير کړ تفاوت به يې په ښېره کښې نه ؤ ، بعينه به هغه شخص ګانه شو .

دا شبيه منع دی اما نقش‌د ګل ، دګل دبوټی وغيره روغ دی که په کتاب باندی نقاشی تذهيب‌کيږی روغ دی . شبيه هم دطبيعت د شګفتګی دپاره پکښې کيږی .بهزاد حکيم اوفاضل‌ؤ، شبيه به يې په کتاب کښې وکيښ يو شبيه‌به دده دلاسه ملوکانو په آرزو نه مونده .

په تاريخ کښې می ليدلی چه‌په دانيال پيغمبر باندې تر آدمه چه ابوالبشر دی تر خيرالبشره د اکثرپيغمبرانو صورتونه په حرير باندی تصوير کړی جبرئيل درب جليل نه‌راوړی وو . د مونږ د پيغمبر شبيه په حرير سياه باندی تصوير ؤ ، په‌هغه وخت چه سرور عالم مبعوث‌شو داصورتونه واړه قيصر روم ښخه په‌صندوق کښې وو ، د سرور عالم ايلچی چه قيصر لره ورغلی‌ؤ هغه‌صو رتونه يې ور ښکاره کړل درسالت‌پناه شبيه هغه اصحاب چه‌ايلچی شوی ورغلی‌ؤ ، ويی‌پيژانده. قيصر خفيه پيغمبر و مانه اما ظاهری‌دقوم د ډاره اسلام آشکارانه کړ ، د حضرت ايلچی يې په ښه طريق‌رخصت کړ دا هم اوريدلی چه دبی‌بی عايشه رضی‌الله عنها شبيه هم‌جبرئيل راوړی‌ؤ ـ تمثال چه په‌کانی، په لرګی په سيم وزر باندې وی ،دهغه رنګ دکتونه دی په جامه په

فرش په فروش باندی هم بد ـ اماچه په موئی قلم په کاغذ بـانـدې سازیږی، اوستادان دديفن کارستان‌کا لکه دښی جنی په کاته فرحـت نزهت مونده شی ، هسی په ښــه‌صورت په ښه شبیه پوری حیران لکه د شکرو په یادولو خوله او به‌اوبه شی ، هسی د ښه شبیه په‌لیدل زړه تاوتاو شی . هنر دی که میسرشی ښه کار دی . زده کول یې لکه د خط مشق هسی لری . مشق یـې‌په موئی قلم کیږی . په دا قلم چه د خط دی هم نقاشی کیږی اما لازمه‌یی موئی قلم دی . میرزا خلیل د امیر تیمورگورگان لمسی‌هسی مصوروٌچه‌لکه نورو به په موئی قلم کار کاوه ده به د خط په قلم هغه کار کاوه . والسلام

باب دویم ، د خصلتونو مشحون‌په شل خصلت چه لازم دسیاست

ظاهر دی چه ولایت ، سیاست‌ظاهر موقوف په دا خصایل دی . که دا په کښې نه وی کار یې انتظام‌نه نیسی ، خطرو اختلال ترې تولد شی . نقصان د یو خصلت په ترك‌هم واقع کیږی .

دسیاست ظاهری مراتب دی‌په دوه تنه کښې ، هم یو سر داروی چه امیر باله شی په کاله کښې ، د کالـه ښښتن امیر دی . کلکم‌راع وکلکم‌مسئول عن‌رعیته. په کلی‌کښې‌هم امیر وی ، په اولس کښې هم ، په‌اقلیم‌کښې‌هم‌ـ په داحساب‌امیران‌ډیر دی اما امیر هغه دی چه دولس زره ځوانان دده په حکم کښې وی ،حکم پرې نافذوی ، خوف ورجاورځنی کاندی ، موافق په شرع وی .

اطیعوالله و اطیعوالـرسول واولی‌الامر منکم ، یعنی اطاعت کانئ دخدای د رسول ، د خپل امیر چـه‌ستاسی وی ، ځینی مفسرانو په ځای دامیرانو عالمان شمارلی ، چه پیروی‌کانئ د عالمانو .

اوس خو قرار په دا موندلی‌شوی‌دی چه‌بادشاه دزمانی اولوالامر باله شی ، لکه سلطـان السلاطیـن‌شهنشاه پخپل ملك ـ چه ترسلطان السلاطین کوزوی ، هغه سلطا نان‌بلل شی ، چه دسلطان السلاطین په حکم په امر کار کا ، چرته حاکم‌شی،هغه نایب نواب باله شی . داواړه امیران دی . شاهنشاه په مثال لکه‌لوی دریاب ، دا لکه د دریاب ولـې.

لکه د دریاب داوبو مزه هسی دولودجویونو ، دشاهنشاه د حکم وتلیوی. دخپل ملك ملك‌سلطان‌وی، هغه لکه جدارودونه، پخپل مقدار څوك لوی څوك هلك ـ د دریاب د اوبو ، دولو،درودونو دواړه اوبونه فیض مونـده شي ، مګر هغه اوبه چه خساوی ،یاښوره تروی ګنده وی ، له هغواوبو فیض مونده نه شي .

هرچه ملوکان‌آراسته په‌هنرونوپه ښه خصلتونو وی هغه لکه ښې اوبه که بر عکس وی هغه هسی‌اوبه‌ناپاکې وی ـ چه د شرع په حکم پاکې وی ، نه یی رنګ بدل وی ،نه یې خوند نه یی بوی ـ که په دا کښې یی خلل واقع شي که درست‌دریاب وی له کاره ووت اول امیر لره بویه چه ځان په شرع آراسته کا ،بیا دولایت‌ظاهری ، دسیاست‌هنرونه خویونه ، خصلتونه زده کا چه پاك‌دریاب شي قابل د فیض. هنرونه‌خو مرقوم شول اوس به خصلتونه‌کښم.

اول خصلت د مشورت دی

یعنی مصلحت د ملوکانو پـه‌دوه رنګه دی یو قایم بالذات ، بل قایم بالغیر ، قایم بالذات هغه چـه‌پخپل ځان قابل لایـق وی ، واړه هنرونه خصلتونه پکښې وی ، هغه‌لره هم مشورت لازم دی ، چه بـې د خیر خواهانو د مشورت دې کار نه‌کوی . محمد رسوالله چه عقل کل‌ؤ هم د اصحاب سره به یې مشورت‌کاوه . فرمایل یې چه د ما شـلور وزیران دی دوه په مځکه دوه پـه‌آسمان ، چه د مځکی پـه مـخ دی ابوبکر (رض) عمر (رض) چه په آسمان‌دی‌جبرئیل، میکائیل‌هرګاه‌چه وحی‌پرې‌راتله، حال‌یی‌داؤچه مشورت‌به یې کاوه ـ د یو نورو لره خو په طریق اولی مشورت بویه خپل واهی‌فکر دې ځان څخه لری ، هرچه نیك خواه وی پوښتی دې ـ شاید چه دده‌تررایه فکر ، بهتر رأی دبل وی .

قطعه

ګه‌بود کز حـکیم روشن رای   بر نیاید درست تـد بـیری
ګاه باشد که کودکـی نا دان   به غلط بر هدف زنـد تـیری

بل قایم بالغیر، هغه هغه سړیدیچه هلك وی ، لا دقابلیت علم یې
کړی نه وی یا ابله وی یا عور تینه‌وی‌چه ناقص عقله وی ، دسیاست
په کار نصب شی . په یوه سبب که‌دا هسی سړی وزیر صاحب تدبیر
لوی هم به یې کار پیش ځی ، ځکه‌ملوکانو لره وزیـران لازم شـول ،
خلل به یې د ملك نه وی او که داهم‌نه وی فساد د ملك ، انتقال د دولت
معین ولید شو . هر آئینه دملوکانووزیران دانایان بویه چه دوزارت‌کار
د داناوی ــ غرض چه د مشورت‌فایده‌ډیره ده .
که په مصلحت جوړ شوی کارویران شی هم‌ملامت غرامت په چاوایه
نه شی .

دویم خصلت دعـــزم

یعنی قصد دچار ملوك لره بویه چه تر خوله یی وایستل چه‌داکـار به
کړم یاهرچه دده ترخوله ووانه ، نور تر و بو یه چه هغه چاردې محکم په
لاس ونیسی، که دورانی وی، که دودانی وی که پکښی مری، که ژوی هغه
کار دې کا ، خپله خبره دې نه‌بدلوی. دملوکانو لویی خو په خبره ده چه
خبره سپکه هلکه شوه، هســی دی‌سپك‌هلك‌شو. کلام‌الملوك‌ملوك‌الکلام.
دملوکانو خبرې هم ملوکې دی . په داسبب مصلحت مشورت په هر کـار
کښی بویه چه مبادا چه هسی خبرې ترخوله وباسی ، چه‌دښیلونه وی‌یایې
پکښی دملك دسرزیان وی، بیابه مشکل شی خوداوله دې پوخ فکرو کا
بیادې تر خوله وباسی . دملوکانو په سرکښی ددې باب مبالغه ډیرده، پکښی
ډیرشان مذکورات، تمثیلات راوړی ــ یوه ملوك خاورې خوړلی، طبیبانویی
علاج کاوه له خاورو منع نه شو، یو حکیم لاف وکړ چه زه به‌یی علاج‌وکړم
وریی وباله، ورته یی ووې چه‌خاورې مه خوره !

ملوك ویل چه زړه می ورځنی‌نه دریږی ــ حکیم ورته ووې چه تر خوله
وباسه نه به یی خورم . ده وویل چه نه به‌یی خورم ــ حکیم ورته وویل
چه‌ته ملوك‌یی دملوکانو دعزم دې اورېدلی دی، چه عزیمت‌وکا، ترخوله
وباسی نور هغه چاره ورپسی ټینګه کا ــ ویې ویل هو ــ حکیم‌ورته ویل
چه‌سکه اوس تاتر خوله وویستل چه خاوری به‌نه خورم، که داخبره بــله
کړې سکه عزم دې برباد شو . هغه ملوك نورې خاورې ونه خوړې. داخبره
نقل دمامون‌خلیفه نه نقل‌کیږی یوبل‌ملوك‌دهندؤوچاته‌یی عطاورکوله،وې

شش هزار بدهید ــ په وخت ددستخط شصت هــزار، دستخط پهسهوم دده پــرې وشو ــ عــرضــ وشو چــه دسیاهی په فــرد شش هــزاردی دستخط پرې دشصت هزار وشو ،هرچه حکم وی ــ فرمایل بخت دهغه اوس به زه خود خبرې نهنه غږیږم، شصت هزارورکانیء !

دملو کانو حال دادی سلطان محمود په یوه ملك باندېمهمکاوه، ترخوله یی ووت چه زه به دخوارزم مهمکوم حسن میمندی نورو خیر خواهانوورته عرض وکا چه دامهم سلطان ولیهسیبی تحاشی تر خوله ویوست ، ویی فرمایل چه زه هماوس پښیمان یم اما چه ترخوله میووتکه می سر ځیهم بهیی پرې نږدم ــ هغه مهم یی په دشواری ترسره کړ . دکشمیرملوکوٌ، په تماشی یی ترخوله ووانه چه په زهروسرې پس ومری زه بهیيهم وخورم چه فکر یی وکړویل یی چه ماخو پهتماشو مسخر وویل اماچه ترخــوله می ووانه اوسبه یی خورم، زهریی راوغوښتل، واړه خلیخانه مریانییپه ژړا شول، ده خپله خبره نوره نکړهزهرېې وخوړل،پرېومړ کهچاورتهوې چه باری لړ وخوره ، وې داهمهحیلهده مردان حیلی نهکا ــ غرضچهدعزم کار دملوکانو هسی گران دی، هرعزیمتچه وشیفهمیده بویه . والسلام.

دریم خصلت د خامو شی دی .

دملوکانو وخولووته خلق په کاته وې چه څه ترخوله ووزې، که داناوې که کاڼا واړولره خاموشی افضل ده. ترخاموشی دپاسه بل بهتر خصلت نشته، دویل آفت ډیردې بلکه افاتلرې، که درازښکاریدل دېپهویلکښی کهبی ځایه عزیمت دې په ویل کښې دی، که دچااز اریدل دی په ویلکښی دی، که طلاق اوعتاق دی په ویل کښی ، که دملایکوتصدیع دهپه ویلکښی ده، کهنعوذبالله دایمان وتل دی پــه ویل کښی دی، څـویی شمارهشی زرگونه بلا په ویل کښې دی بلکه دسروهل په ویل کښې دی .

مصراع :

زبان سرخ سر سبز میدهد برباد

من سکت نجایعنیچهسکوت شینجاتحاصلشی.پهیوهزمانه یوبزرگکوٌ همیشه په یی په خوله کښی دچرگیها ساتلې، ورله چاووې چــه داڅه؟ ویل یی دخولې برغولی می کړېدېچهترخوله میڅهونه وزی ــ هغه ورته

ووې چه که دژبی زیان ډیردې سودیی هم شته ، ځواب‌یی ورکړچه‌خوزیان دې نه وې، توبــه ددې له سوده ـ درازدکتمان خصلت بیل دې، ماپــه خاموشۍ کښی راوړ ځکه چه علاج‌یی په خاموشۍ شی . ملوك لره‌بویه‌چه دزړه راز دې له محرمانو هم پټ لرې‌مگر چه دهغه په‌رأیه‌په‌دانش اعتماد کلی لرې .

بیت

اگر جز تو داند که راې توچیست   بران راې دانش بباید گریست

ارسطا طالیس دسلطان سکندر وزیرؤ ، په یوه مکتب سره ناست وو،دهلك والی یاران وو، هم‌رازیی دخپلو ښکروچه په‌سرکښی‌یی ښکروو، وده‌وته ویلی نه ؤ، دملك تدبیربه یی چه ورسره کاوه هم‌خپل رازبه‌یی ورته پخپله خوله ونه وې، چه دمادانیت داعزم دې. ارسطو به په قیاس معلوم کړ که یوه لوری ته به مهمؤ خبرې به‌یې دبل لورې کولې .

څلورم خصلت د راستی

راستی هر چا لره بویه ، زیات خوملوکانو لره ـعالم ددیودخولوځرې‌دې هــر چــه د دیو تــر خوله وو زې ،هغــه خبرې پــه عالــم گر زې . په مطایبه په مسخرو کښې دروغ ووایی‌هــم عالم ورځنی بــی اعتبار شــی چه‌لکه دایی ووې‌هسی به‌نوروواییی سکه‌ملوك‌لره‌بویه‌چه‌په‌هره خبره‌دې‌پاس انفاس لری، زیات‌خوپه قول،په عهد،په بیان چه‌که‌یی‌سردرومی هم بی‌قولی خودې نــه‌کا ــ که محــکم په راستۍ ولاړوې هیڅ‌آفت به‌ورنــه رسیږې همیشه به سرخ روی، منصور مظفروې .

مصراع :

راستی از تو ظفر از کردگــار

بیت :

راستی موجب رضاې خداست   کس‌ندیدم که‌گم‌شده ازره‌راست

په قران کښی حق تعالی صدیقان، راستان ستایلی دې . وعده خلافی هم هر گز نه بویه ــ الکریم اذاوعدوفا ــ وعده خوکړې نه بویه او کــــه نــه وفا دې شی .

پنځم خصلت د شرم دحیا دی

چه شرم حیا نه لری دین دنیانه لرې ــ الحیاء جلد الایمان . حیاپوست دایمان دې . چه پوست نشته خو کنه درست ځان نشته . که شجاعت دې

که سخاوت، که‌عفت عصمت، امانت،دیانت ، مروت ، صیانت ، فتوت محافظت داواړه تعلق په شرم‌په‌حیا لری. که‌شرم‌حیاشته‌داواړه‌شته-که‌نه یو په ډاکښی په ځای نه‌وی، ځان په هرچا ګران دی . چه‌شرم نه لری وتیښتی، دشرم ځښتن ودریږي ځان‌ووژنی . مال ترځان‌ګران‌دی چه پـه ډیر ضرور ګاټه‌شی ، دشرم‌دپاره‌وښنده شی - د ښی محبوبې ښه‌نندارره ده، دشرم دپاره ورته ګاته نه شی - زلیخا په وخت دخلوت چه یوسف علیه السلام یی په زورپه زاری راضی کړ، خپل‌بت چه دزرویې سازکړې‌ؤ رایی واخست، ترپردې‌یی‌لاندې کړ - یوسف‌ورته ووې‌چه داخه‌دې‌پټ‌کړ؟ ورته یی ووې چه‌دامی خدای دې ورځنی شر میږم، پټ‌می کړ چه‌داکارمی‌نه

وینی بوسف ورته ووې چه‌ته له دې‌هسی خدایه شر میږې زه به ولی له خپله خدایه چه داناببینادی نه‌شرمیږم . ډار شرم سره تړلی دی‌چه لـه خدایه شرم لری ، له‌خدایه ډارلری.چه یی شرم نه وی دهغه ډارنه وی شرم په ډیروجه دی - شرم له خدایه ، شرم له فرښتو، شرم له‌سړیه .
له‌خدایه شرم دادی چه‌خدایتعالی هسی بینایی لری چه په تحت الثری که په توزه شپه تور میږی په توره تیږه باندې درومی، دې‌یې وینی ، له‌نظریی غایب نه وی - هر خوك چه خه کاواړه حق تعالی وته ښکاره - که‌سړی ناروا‌کا - دیوې عورتینی سره کا، پټ ځای غواړی، که په هغه پټ ځای باندې بو هلك ورباندې ورشی ، هم به له ډیره شرمه ، له ډیره ډاره سره

ویزار شی . حیف نه دی چه دخدای شرم په ده باندې هومره هم نه وی لکه دهلك - حاضر ناظربه‌یی‌نه‌ګڼی،دی بـه په معاصی عـاصی کیږی بل شرم دفرښتو هرفعل عمل چه دسړی دوجودصادرکیږې‌فرښتی‌په‌اوږو ناستی دی، کښی‌یی، تر عرش پورې دانورې فرښتی ننداز چی دسړی دافعال ، داعمال داقوال دی . داځای ډیرشرم بایده‌دی چه شیطانی فعل مخالـف دشرع دسړی نـه صادرنه‌شی ، څو چـه شیطان خـوښیږی په هغه ز هیر یږی .

بیت

فغان زین بدیها که در نفس ماست | که ترسم شودظن‌ابلیس‌راست

دفرښتو نه شرم په هرڅــه کښې شته، ولــی لعنت څوڅایه پرې وایی یو خو چه په ناست په نماست ، ترنامه دکښیه، تر زنګانه دپــاسه داد پټولو ځای دمرد دعورتینی برمنډشی ـ که په‌غسل کښې وی‌هم‌تروښځی‌لره بویه چه داقاعده په ځای لری . بل‌دې‌غسل هم په وخت کا چه نامحرم‌پرې واقف نه‌شی ـ بل‌دی په‌صحبت‌خانه‌کښې هم ځان ډیر نه برمنډ وی . نور هم ډیر دی ، په داکښې خوگنجایش داؤ ـ دسلطان غزنوی‌غسل وایی چالیدنی نه ؤ . په‌هند کښې سلطان محمدخلځی هرګزځوك‌په ده‌پوهیدلی نه وو ، چه دی دخپل کاله سره دخول ، صحبت په کوم وختکابلکه محرم خدمتګارې هم‌دده په داکارنه خبریدې. عجب ښه بادشاه‌ؤ ، دشرم قاعده کمه ورځنی فوته وه .

مصراع

هر کرا شرم نیست ایمان نیست

دسړیو شرم ډیردی چه دبصیرت سترګې دچارنی‌شــی، وبه‌پو هیږی اما څه خوکښدل بویه . مورپلارته په خدمت په تواضع نه ودریدل ، ددیو پند نصیحت نه‌اخستل، ادب‌نه‌په‌ځایول،چه ودیو ته څوك‌آزار ورکوی ، هغه شرنه دفع کول ، په هــرکار کښې‌ددیو حکم نه‌په ځایول،که د یــو څوك ووژنی، انتقام نه اخستل، دابی شرمی ده ـ بلکه روایت دی چه‌دپلارانتقام وانه خلی هغه زوی حرام‌زاده ولد الزنادی . همسایه ازارول، دیارسره‌یاری ترسره نه‌رسول، دمله‌سره ملګری نه‌کول ، د استاد حق نه په ځایول‌صلهٔ

رحم‌نه نمنځل، ددیونه‌ددنیامال‌ساتل،دیو وږی بر منډلیدل ، رحم پــرې نه‌کول ، ننګ‌پری نه‌خوړل ، دا هم‌بی شرمی سره شماره دی‌ـ دعورتی عبدالږوجه یعنی بنده‌دعورتی،چه‌دا پرې‌زوروره وی، درست‌ددی په‌خوله‌وی یاددې سازی نا سازی تحمل‌کوی ،پــه کو څو ګر ځی ،په زیار تو نــو پخپل حکم ګرزې یاددی‌آوازترحویلی‌لوړ څوك‌اروی ،یایی‌خندا اروی،بلکه دپایلودځړې‌ترآوازپوری‌چه حدیث‌د ی‌ان‌الله‌یبغض‌صوت‌الخلخال‌کمایبغض الغنأ اویعاقب‌صاحبه کمایعاقبه‌الامرولاتلبس خلخالاالا ملعونــة عذاب یی هومره دی . اما دښځی میړه چه په داراضی، هم عذاب، هم‌بی‌شرمی، هم دیوسی ـ هرچه په دا شرمونو محکم وی هغه به‌په هرشرم پو هیږی ـ کــه

ACKU

واړه کښېم کتاب اوږ دیږی، اما یوه طمع اوله چاغوښتل، سوال داهم لویه نخښه د بی شرمی ، د بی حیایـی‌ده- چه په پـلار په نیکه بی شرم وی‌په هغه‌کښې‌هم داکاروی-که په‌پلارپه‌نیکه کښې‌یې دارذیلت نه‌ؤ ، په ده‌کښې پیدا شی لاشك چه له بله ، پلاره به‌پیداوی .

پسر کـو نـدارد نشان پـدر تو بیگانه‌خوانش‌مخوانش‌ازپدر

خواست سوال په ډیر رنګه‌دی‌دپلار ، دزوی ، دعورتی ، د میړه ، د نوکـر ، د صاحـب ، داستـاد ،دشاګرد ، د پیر ، د مرید ، چه حق وبله ته لازم لری ، دا په خواست‌شمارلی نه دی ، دا موقوف په‌همت دی ، که زوی صاحب همت وی دپلارپه خواست هم زهیریږی .

بیت

آز بـگذار باد شاهی کن گـردن لا طمع بـلند بـود

بادشاهی خو هم داده چه طامع‌نه وی . که باد شاه وی چه حریص او طامع وی په ګدای شمارلی دی .

بیت

هرکه نان از عمل خویش خورد منـت حاتـم طـائـی نه برد

بد بیشرم سړی هغه وی چه‌هیڅ حق ، بسره (۱) لازم نه لری او بی طمع به خواست کا ، بله‌نخښه‌د بی شرمی داده چه د بل په شرم نه پوهیږی ، په خپل شرم به خـه‌پوهیږی - چه خپله خور لور ورتـه ګرانه وی ، د بل به هم ورته ګرانه‌وی . والسلام

شپږم خصلت د خلقت دی

یعنی خلق نیکو دالوی خصلت‌دی . که سړی ډیر خصلت نیکولری چه خلقت نه لری داواړه ابته کا ،په محمد رسول‌الله‌صلی‌الله علیه‌وسلم باندی آیت راغی چه منت لره‌دماچه‌ستا خلق می ښه کړ ، چه په ښه خلقت دې عالم خپل کړ - ملوك لره‌بویه چه په دا خصلت دې مې کا ، څو په توره ، په خزانو کـیږی ،هومره لاترې تیر په خلقت کیږی .

(۱) کټ مټ نقل شو.

بیت

بشیرین زبانیو لطفو خوشی   توانی که فیلی به موئی کشی

خلق دې د هر چا سره ښهلری ، که دښمن یې وی هم دې په ښه یادوی ـ ابومسلم مروزی دتورې،بی همتا تیر شوی دی ، مبارز ، مدبر ترده دپاسه بل یو تیر شوینه دی ، بنی عباس دده په سعی ، په تر دد تر خلافت و رسیدل ،هرگز یی غلیم په بد نه یاداوه ، وې چه زه اودی خوسره په توره اختهښه یو ، په ژبه به څه سره اخته کیږو . تواضع یی هسی وه چه کهکوړی ، مرضی ورلره راغی ، ور به

پاخید ترغاړه به ووت ، هرگز یيپهمسخروهم څوك په بدنه یادول ، که چا به ورته بدوې ده به ورتهخندل ، په مال په ځان یې صرفه نهوه ، په داد دخلقت او د همت پهسبب بيزروبې خزانو خدای لښکر ورکړ ـ اول یی خراسان مسخر کړبیایی عراق ، بیا بغداد ، هسیدرجه مرتبه یې وګټله ـ یعقوب لیث درودگرؤ قزاقی اختیار کړه ، عدلانصاف یې په لاس ونیوه ، قافله به یېوهله ، نیمایی بهیېبیا وخاوندانوته

ورکړه ، نیمایې به یې په یارانوقسمت کړه . ابو مسلم مروزی پوښتنه یې کړه ، خلقت ، تواضعهرچه دده خویؤ ، هغه یې په لاس ونیوه ، درود ګر غریب هم دسلطنتچه ددې خصلت څښتنشو . خراسان عراق یې مسخر کړل دری ښتهیېبادشاهی وکړه. غرض چهښه خلقت پردیخپلوی ، دښمن دوست کوی،بد خصلت خلقت خپل پر دی کوی،

دوست دښمن کوی ـ که پهتوره څوك ووهې پرهار پوی وکړې هغه به وهیرشی ، خو چه درد یېورك شو روغ شو نور بس ـ اماچه په ژبه دې څوك **وپراتې** ، داپرهاردزړه ده ، دزړه پرهار نه رغیږی ، همیشه یادوی .

اګرچه په مذاقو په مسخروڅوك په بد په سپکوالی یاد شی هم نه وهیریږی ، قباحت فساد ترې تولدکا ، پاته لابل طور ـ یوه ملوك دبلخ

ACKU

دخپل امرا سره په مجلس کښېخمسوری کړه ، د هغه امرادعورتې نوم یی یاد کړ ، هم یی په دا باندېنزاع په زړه کښې ورته پریوته ، دده زوی یې په بدورته ولمساوه ،کار تر فساد تر خونریزۍ ورسیده۔ بویه چه خپله ژبه هر وخت ساتلېوی خندا ، مسخره هرگزنه بویه چه اور په مسخرو هم لګیږی .

اوم خصلت د مروت دی

دا هم ستوده خصلتدی ، داصالت پیدا کیږی ، چه شرم لریهم هغه به مروت لری . د بی شرم نهدکم ذات نه مروت نه پیدا کیږی ـ اول مروت له خویښانو ، د دوستانوسره دی ـ رسالت پناه فرمایلی دی اب من زوجك یعنی د عورتی پلارهمپلار دی .

بیت

خسر د سړی پلار دی اخښیورونه خوښینی خویندی
د خسر عورتی وارهپه حساب کښې لکه میندی

خویښی قربت د نسب ترقربتهلا ډیر محبت لری . په شرع یې هم حق سره لازم دی . اماداځایهرکار چه کیږی مروت باله شی . چه څوك په دا شرم ننګك ونهپوهیږی ، مروت به نلری . بل که د همسایه حق په ځای نه کا ، بیمروت به وی ، چه سبا بیګاه سره وینه ، یو ځای سره میشته ، پهدردور سره شریك نه وی ، مروت نه پاته کیږی .

فرد

من به چندین آشنایی میخورمخون جگر
آشنا راحال این است وای بربیگانه ای

چه دا مروت ورځخه نه ویبلبه کوم وی . نور ملوك لره بویه که په عمر کښې څوك دده په کارشویوی ، یایې د چاکره تورې اوبهښښلی وی ، هغه دې په یاد لری ، تلافیدې یو په سله وکا ، چه مروت دادی چه دده په خدمت کښې ومری یاددهدپلار دنیکه په خدمت کښې مړهوی

چه په اولاد کښې يې لايق وی هغه‌دې خپل اعتباری کا او که نه لايق نه وی نالايق کونږې رنږې پاته وی ،دهغو غمخوارگی ناز برداری دې کا، حق دې د خدمت نه وهيروی ـ بل‌څوك بنده خداوده لره التـجا پناه راوړی ، په ځان ، په مال ، په ملك‌دې په خسمانه ودريږی . بل د مخ روی دې د هرچا گوری ، ددنیادمال‌د سود دپاره دې هرگز بی مروتـی نه کا ، که هلك ورته رویدار شو هم‌دې روی و منی .

مگر چه د ملك‌کاروی ـ دمال‌په کار وی منل بويه اما د ملك په کار چه بندو بست د ملك په هغـه‌وابسته وی، هغه روی منل نه بويه که په هسی کار چه ملکـی کاروی‌څوك روی دارشی، هغه غليم دی ، دوست نه دی ، هغه اختيار وچاورکړی نه بويه ـ هر کار چه وی پخپله د دولت خواهانو په مصلحت‌بويه ، اما په مالی معامله کښې روی منل بويه ـ که نه بې مروتی شی .

اتم خصلت دعفو دکرم

کرم عطا سخاوت ته هم وايی امااصل کرم هغه دی چه گناه وی دی يې وبخښی . کريم هغه دی چه داخوی‌پکښې وی. حق تعالی دا خوی لری نوم يی کريم‌دی . (لاتقنطو امن رحمةالله)ملو کان سا يه د خدای د لطف دی‌بويه چه‌داخوی په دوی کښـې ډير وی . چه عـفو کـرم نه لـری هـغه دملوك شيم نه لری . عفوه کرم په دوه سببه دسړی دلاسه‌نه کيږی يوپه طول امل چه گنه‌ډيربه‌پايم چه‌څـوك مخـالف‌دی واړه ورك کـړم بل‌ددنيا حرص پری غالب وی ، بل انانيت .دا دری واړه خصلته مـذ موم دی هيڅوك په دنيا تل نه وينه که مال اوملك ددنيا واړه په حرص خپل‌کا،په چابه هميش‌پاتې نه‌شی نه‌به‌انانيت‌خود پسندی‌ده لره سود و کا . فرعون

هامان څه شول؟ ملوك لره بايده‌دی‌چه‌دحقيقت سترگې رنـې کا ، ځان جهان وگوری چه عالم دده محتاج شو په دادې شاکر اوسی ـ که دی‌يې دعالم محتاج کړی وی هاله به‌يی څه‌کړل ـ په‌داشـکر بويـه چه‌د عفـوی دکرم کار له لاسه نه اچوی ، چه لاس يې په غليم برشی هم داسوبه‌دده ډيره ده نوردې عفوه کرم ورځنی‌دريغ‌نه لری چه تر عفوې نه بهترڅه نشته

لکه دعفوې لذت دی هسی د انتقام نه‌دی. سلطان‌سنجر ماضی‌په یوه‌بادشاه باندې غالب شو ، ژوندی‌یې‌په‌جنګ کښی په لاس‌کښېوت ،هرچاګومان داوکړ چه وبه‌یې وژنی ـ سلطان دفتح مجلس وکړ، هغه غلیم‌یې هم پـه مجلس را وباله، طعام یې‌پرې‌وخوراوه ـ پس‌دطعام یې‌جواهر، خوانونه‌یې وغوښتل ، دهغه دوړاندی یی کښیښوول ، فی‌البدیهه هغه بادشاه دادوه بیته ووې :

مثنوی

با آنکه بودم کشتنی ازروی‌یقین بگرفت مرا، نکشت اندر صف کین
بخشایش وبخشش چنین کرد ببین وانگه بـه طبق‌میدهـدم در ثمین

رخصت یې کـړ ، هغه خپل‌مملکت‌چه د هغه ؤ هغه یې وا ړه ورکړ ـ همراهانو ورته ووې چه سلطان داڅه وکړل؟ داهسی غلیم په‌ډیر محنت په لاس کښیوتلی سلطان پرینښ ـسلطان وې : په داشکرمی وباخښه چه دی می په لاس کښیوت ،زه‌یې‌په لاس کښېنوتم بل چه‌کرم‌می‌وعالم وته معلوم شی چه سنجر هسی‌عفوه،کرم لری . همراهانو ورته ووې : چه بیا به یاغی‌شی . سلطان وی :چه که یاغی‌شی‌بیابه‌سره جنګ‌وکړو، که نس خله دماپـه لاس دستګیـرکښیووزې‌دغه‌هسی به یې‌پخښم. هغه بادشاه چه‌ژوندی‌ؤ ، دسلطان سنجرهسی لکـه بنده ـ اتسز نام امرا

دسلطان نو درو ډیر روریې ونیوه‌امرایانو سعطان وته ووې یاغی به شې سلطان را و باله ، دیاغـی ګیـری‌د ماغ یـی پکښې ولیده ، ژر یـی دخوارزم ولکه ورکړه رخصت یې کړ،چه شایې ورتـه شوه سلطان ورته کاته دې ته ، ویې خندل امرایانووته‌یې ووې : چه داهغه شاه دی‌چه‌بیابه مخ په دالوری نه کا . یعنی چه لاړنور به ولیده نه شی . امرایانو و ې : سلطان دې ووایی اوس‌به‌یې پاره، پاره‌کړو . سلطان ووې :چه‌دادکریمانو روش نه دې ، مروت‌نه‌دی. هرګاه‌چه‌هولته خوارزم لره لاړنوریاغی شو. سلطان یرې ورغی هزار اسپ یوکوټ دی په هغه کښی اتسز حصاری کړ، دسلطان دصدمې طاقت یې رانه‌وړ،له کوټ و ووت ګریزیې وکړ. رشید وطواط شاعر د اتسز مداح ؤ چـه‌سلطان ته یې دابیت ویلې وو .

بیت

گر دشمنت شاه شود ای رستم‌گرد   یك خرز هزار اسپ نتواند برد
سلطان فرمایلی وو : که رشید په لاس کښېوزی پاره، پـاره یې کړئ .
نورشیدیې په لاس کښېووت چه‌جلادولره راغې رشید ووې : چه یوعرض
دما وسلطان وته‌وکانېء ! وژونووې‌کوم ؟ داچه زه حقیر جسد هلاك‌یم ،
سلطان می‌دې‌پاره پاره‌نه‌کا، هومره‌وجود می نشته خو دوه پـاره می دې
کا سلطان وته‌چه عرض‌وشوسلطان‌خندل، رشید یې‌وباخښه سبحان‌الله
هغه هسی بادشاه عالیشان دبومیه‌اولس د لاسه چه‌غزان یې بولې‌دبخارا
په میدان مات شو، بند کښېووت، مدت دترمذ په کوټ کښې محبوس
پروت ؤ . پس له مدت عیاران راغلل‌سلطان یې دتر مذله کوټه ویوست.
ملوك‌ؤ چه د بلخ په لاریې خراسان‌لره‌بیوه ، په ریگستان کښې فوت‌شو .
عفوه کرم د ملوکو لوی خصلت دی ،تعلق په جوهر ذاتې لری . اما دې
خصلت لره ښه‌مصاحبان ،صالحان‌هم‌په کـار دی ، چه د ملـوك صحبت
دعالمانو دحکیمانو ، ددانایانو،کریمانو سره‌وی ، هغه‌اثر پرې‌وکادعفوی
کرم صفت پرې غالب وی . که دلئیمانو، خسیسانو ، بد ذاتانو، جاهلانو،
مردودانو په صحبت وی هغه تاثیر پرې وشی .

ابیات :

گر نشیند فرشتهٔ با دیو   وحشت آموز در خیانت وریو
زنهـار از قرین بد زنهار   وقـنار بـنا عـذاب الـنار .

نهم صفت دتمیز دتأنی

که هرخو نورقابلیت دملوك‌حاصل‌وی ، چه تمیزتأنی نه‌لوی‌خپل‌کار
ویران کا ، ځان‌دخنداکا . اکثر عالم‌دی چه په خپل مطلب په خپله مدعا
خبرې کاندی وخپل مطلب دپاره سل دروغ رښتیا وایی . که ملوك‌تمیز
ونه کا دعالم‌په خوله‌شی ،خو چه څوك ورته څه ووایی دی تمیز پـه هغه
کارونه کا ، بې تأنی ژرترخوله څه‌وباسی ، کومه‌ملوکی‌پاتی شوه.داهسی
ملوك باله نه شی ، مفلوك باله شی‌ـ‌که هرخو اعتباری وزیر ، امرافرزند

ورته دچا بد ووایی غوږ دي پرېنه‌باسی ـ چه‌دملوکانو دخبرې جارویستل ګران دي. لکه حکم‌یې ګران دی جاریوست نه‌شی، که حکیم‌یې وجاروځی مسخره شی هسی چه بی تمیزه‌ژرترخوله څه وباسی ، چه بی ځایه‌حکم و چلوی‌مسخرګی ده .دترمذپه‌ملک‌یوملك ؤ ، ډیر پـه یـوه معشوقه‌مین ؤ په حالت دمستۍ یوه امرا عرض ورته وکړپه هغه زمان‌یې بـې‌تأنی حکم وکړه دهغه امراء مرتبه منصب یې کم کړ ـ اخرچه تحقیق شول دهغه‌امرا تقصیر نه ؤ . هغې معشوقې ذبن زی‌ په خوله چغلی کړې وه . هغه ملوك

د هغې معشوقی نه آزرده شو ،مصلحت یې د نیکخوا هانـو سره ـوکړ ، زه په دا بنځه ډیر مین یم ،دفلانې امراء عرض یې راته وکړ ، مافکر اوتمیز ونه‌کړ بې تأني می‌حکم‌وکړ د هغه امراء منصب مې لرکړ، که اوس یې منصب په ځایوم ، دده‌ګناه خونشته اما د ماحکم سپکیږی. دا خو وشوه اما ددې په سبب داهسی کارونه کیـږی . امرایانو ، مصاحبانو ورته ووې : « چه حکم‌یې‌نور مه منه . » وې دا هم نه شی زه پرې ډیر مین یم .

هم په دا کبنې یوه شپه پـه‌سیـل د در یاب پـه بیړۍ کښـې کښیناست دایې هم ورسره بوتله ،په دریاب کښې واچوله بیا یې پسی ژړل ، ورپسی زیږ رنځړی شو .وزیرانو ورته ووې : چه هرګاه چه هسی ورپسی مرې ولې دې و دریاب‌ته واچوله . ده ځواب ورکړ : چه زه‌خراب ورپسی بنه یم نه ملك دماخراب . دې د ما خبره خواره کړه، ما دا خواره کړه . ملوکانو لره بویه‌چه بې تمیزه کار دی نه کا ، دملوکانو وزیرانو او وروڼو لره بویه چه بې‌وخته و دیوته عرضونه ، نه کا .

بیت

باسلاطین چوګفته خواهی راز　　وقت آنرا بدان چو وقت نماز

ملوك چه‌بې تمیزه شی دغمازو،دچغلو ، درشوت خورو بازار ګرم شی . د ملوك نوم دده وی ، کاردنورو ، چـه تمیز نه وی ، عـدل انصاف نه وې . ددی کار مصالـح‌دوه توکه دی : یو ژرحکم د خولـې نه ویستل . بل جاسوسان چه هره‌خبره د ملك ، د شهر ، د سپاه ،

د هر کاله ، د وزیر ، د وکیل ، دفرزندانو و ده وته ورسیږی . هم تمیزلره هم نوروکارونو لره دا دوه‌کارونه په کار کیږی . که څوك . دچـادلوریـه وملوك وته شکـوه ،شکایت وکا . یا د خوی ، خصلت مذکور وی چه فلانی ښه دی . بایدهیڅوك تر خولې څه ویسته نه بویه. که هغه سړی هرڅو ښه وی ، چه‌ملوك ووایې چه بد، هغه دانور عالم واړه هغه سړی خللی کا ، دبدانوپه شمارشی . که بدوی چـه دیـو ووایې چه ښه دی نور ښه شی .

مصراع

هر عیب که‌سلطان بپسنددهنراست

پس دا هم بې تمیزې کیږی ، چـه‌دغرض گویو په خوله ښه بدکیږی یابد ښه کیږی . دا هم بلکه ډیرښه‌هواخواهان سالها خدمتونه په‌راستی کړی .

اهل غرض په دا هسی خبروله‌کاره وباسی چه مذکور پـه مجلس کښې یا په ښکار په هر ځای دچـاکیږی . که هرڅو دچا دلوریه څوك بد ، رد ووایې که هغه سړی هغسې‌وی لکه ورځنی وایې هم ملوك لره نه بویه ، چه په دا مذکور غوږ باسی،یاتر خوله څه‌وباسی۔ بلکه د ملوك صلابت دې هسې غالب وی چه داذکرېې هرگز په خوله مله دوړاندې نه کیږی . یو ملوك ؤ ، دده دامراهجوه چا شاعر کړې وه ، چه یـې ورځنې غوښتل مدحه یې کړې وه‌د هغه امراء ، تکه دشاعر امیدؤ ،

هسی صله یې بیا نه مونده ، رکیکه‌هجوه یې وویله ، د ملوك په مجلس کښې هغه هجوه چا ولوستله ـ په‌هغه هجوې ده تشه خندا وکړه ـ نور هغه هجوه په هغه امر جایزه‌شوه ، هغه امراء آزرده شو ، دده نوکری یې ترك کړه ، بل بادشاه‌لره لاړ شو ، د عزت څښتنو لـره تشه خندا چه پورې وخاندې هومره‌آفت لری چه دکلو کلو نیکخواه ، بد خواه کا ، چه بده خبره په مسخره‌یا په هر طریق تر خولې وبـاسـی لاآفت لری . که نور زر خبرې کادچا پرې غوږ نه وی ، د ملوکانو په تشه خندا دعالم غوږوی . والسلام

لسم خصلت دعدل د انصاف دی

د ملك د آباداني ، د خلق دآسایش مدار هم په دا کار دی ــ دا خصلت دی چه څه دی .

چو گردد شا عالم عدل پیشه　　شود آسایش گه گه ، همیشه

که کافر وی چه عادل وی ، به‌تر هغه مسلمانه چه د ملك په کار ظالم وی .

عدل‌و انصاف دان نه کفر نه‌دین　　آنچه در حفظ ملك در کاراست
عدل‌و انصاف گر کند کافر　　بهتر از ظلم شاه دیندار است

نو شیروان چه کافر ؤ ، دعدالت د صفت کار یې په لاس نیولی ؤ پیغمبر (ص) ستایلی دی .

ابیات

پیغمبر که در عهد نو شیروان　　برخ گشت چشمو چراغ جهان
بگفتا که از ظلم زان ساده ام　　که در عهد نو شیروان زاده ام

حدیث دنبوت پناه دی :

« العدل ساعة خیر من عبادت‌ستین سنة قیام لیالیها و صیام نهارها . » هر څوك دخپل کالـه‌امیران دی ، بادشاه په ملك نیولی دی . ملك په کلی دکاله څښتن پـه‌خپل کاله ، عدل هرچا لره بویه .
قوله تعالی : « یا ایهاالذین‌آمنو اقوا انفسکم و اهلیکم نارا . »
الملك یبقی مع‌الکفر ولایبقی‌مع‌الظلم .

عدل درې حرفه دی : عین ، دال،لام . عین په عربی سترگوته وایی. دال راهنما ، لام (زغره) . واحالی ،بادشاه ، ملك ، سلطان لره بویه چه سترگې دی په رعیت لری ، رهنمای‌دې وې ، ددیو وښه کار ته لکه زغره چه حفظ د بدن ده ، دی دې هم‌درعیت حافظ وی ، ظلم دې ورنه پرېږدی « الرعی لعبادالله و الحامی لبلادالله ».په ده باندې درست شی .
ملك رانی لوی امر دی

بیت

رعیت نـوازی‌و سر لشکـری　　نه کاریست بازیچه‌و سر سری

دولایت ملك رانی ، سیاست، خلافت ، دخدای تعالی دی . څهآسان کار نه دی . هرچه عدل کا خلیفهدرحمن دی ، که جور وظلم وکا ، خلیفه د شیطان دی .

حدیث :

« الوالی اذا کان عادلا فهوخلیفةالرحمن و اذا کان ظالما فهو خلیفةالشیطان . »

حدیث دی چه هرهورځ وعادلوالی ته هو مره ورکاوه شی چه دده د تمام رعیت هر نمونځ یې پهاویا نمونځونو حساب دی . که مسلمان حاکم وی عادل نه وی ،ستمګار وی څوك ورته ووایی چه عادل دی ، بیم د کفر دی .

که کافر وی څوك یې وستایيچه عادل دی بیم دکفر نشته چه پیغمبر (ص) په نوشیروان مبا هاتکړیؤ : « انا ولدت فی زمنالملك العادل . »

قالالله تعالی : « واقسطو انالله‌یحبالمقسطین . »

اول عدل او انصاف دادی : چه والی دې تر خپل رعیته ځانلوی نه ګڼی . دبدر پـه ورځ رسـولعلیهالسلام تر سایه لاندې ناستؤ، اصحاب په لمر وو ، جبرئیل ورلرهراغې ورته یې ووې : یارسولالله ته تر سایه ، اصحاب ستا یاران ترلمر.رسول (ص) زر ترلمر کښیناست . بل دا چه په ځان نه پسندی ، هغهدې په هیچا نه پسندی .

چه یې نه پسندی په خپل ځان هغه مه پسنده پـه بـل ځان
سلطان محمود په عدل کښېد یوې ښځی دپاره چه لاس یې ور

اچولی ؤ وی واژه . بویه چهدعدلپهکار کښې زوی ورور ، بل غـر یب کم زور ورته یکسان وی . غرضمندفقیر ، درویش دې حقیر نه شماری، په انتظار کښې دې نه لری ، خبرهدې ژرواروی ، مقصود دی ژر پوره کا ، واړه کار دې موافق په شرعکا.په خپل فراست ، په عرف ، پـه صلح په صلاح هرشان چه د خلقخیریت په کښې ، شـر او فساد

خوریږی ، حق و حقدار ته رسیږی،هغسې دې کاندی . خود کام ، خود پسند ، خودرای ، غافل ، کاهــل‌باریك مزاج دې نه شی . قانع ، متوکل ، ځوانمرد ، قلندر صفت دې‌اوسی .

صحبت ، مجلس دې دعالمانوله حکیمانو ، له صالحانو وی ، د بدانو ، دبد آموزو د بدګویو ، د بداندیشو دصحبت دې متنفر اوګریزان وی .

رباعي

پیشی طلبی زهیچکس پیش مباش چون مرهمو موم‌باش‌چون‌نیش‌مباش
خواهی که‌به تو زهیچکس بدنرسد بدگوی وبدآموز وبداندیش مباش

ددنیا مینه دې پــه زړه سره‌لری چه دواړو بدیو سر ، خوددنیا مینه ده :

حب‌الدنیا راس کل خطیئة .ډیر طالبان ددنیا په یوه لحظه کښې ددنیا په ارمان ددنیا نه تللی دی . په‌ارمان په ډیر تلاش ټوله وبل تــه پریږ دی بل یې تار په تار کا .

مصراع

الله ، الله که تلف کردو که اندوخته بود
به یك لحظه به یك ساعت به‌یکدم دیگر گون می شود احــوال عالم
پس‌له مرګه پښیمانی یې وی په دنیاکــښې
ګټنه دثــواب ، د نیکــۍ ، د نیکنامــۍ
په ځوان ، په زاړه نه ده ،مرګ په حلق ایښی چاړه ده .

بیت

ای جوان گرچه امید پیریت هستت‌بکوش
زانکــه‌گاهی پیر میماند جوان می بگذرد

سخ د هغه حاکم ، والی چه په‌ځوانۍ کښې به دعــدل کــار کا .
« احب‌التوبة الی‌الله توبة الشاب »

که تر ځلویښت کاله پــوري‌حاکم ، والی دعدل د انصاف په کار

کښې درست قایم نه شو سزاوارددوزخ دی .

الحدیث : « من بلغ اربعین‌سنة ولم یغلب خیره علی شره فلیتجهز الی النار . »

اگر چهل ساله را علم‌و ادب نیست به تحقیقش نشاید آدمی خواند

محمد رسول‌الله (ص) فرمایلی‌دی : « أنا حبیب‌الله والشاب‌التائب حبیب‌الله . » یعنی زه حبیب دخدای‌یم تایب ځوان هم حبیب د خدای‌دی.

الحدیث : « اناوالشاب‌التائب‌کهاتین فی‌الجنة و اشار بالسبابة والوسطی . » یعنی زه اوتایب ځوان‌په بهشت لره سم‌ځولکه دادوه‌گوتې.

الحدیث : « ان‌للشاب التائب‌عندالله جزاء عظیم . » هر حاکم‌والی چه په ځوانی کښې تایب وی ، کاردعدل او انصاف ، دطاعت د عبادت، دصلاحیت کا . حال به یې دغه‌وی‌لکه ظاهر شو . ډیرو عداو وعید په داباب شته هرچه دخدای تعالی‌پرې‌پیرزووی دا مرتبې به د هغو وی . ذالك فضل الله یؤتیه من‌یشاء .

یوولسم خصلت دتوکل دی

چه د ایمان قوت لری ، علم‌معرفت لری . توکل د هغه کار دی چه توکل کامل لری ، معرفت حاصل‌لری . اول به غم درزق نه کا چه په سبب په (۱) غیر درزق ضامن خدای‌دی .

قطعه

فراموشت نکرد ایزد دران حال که بودی نطفهٔ مدفون و مدهوش
کنون پنداری ای ناچیز همت که خواهد کردنت روزی فراموش

بل به نیکی بدی واړه له‌خدایه‌گڼی ، له دوست له دښمنه به یې نه انگاری .

---

(۱) دغه کلمه ښه معنی نه ورکوی .

ابیات

گر گزندت رسد ز خلق مرنــج　　که نه راحت رسد ز خلق نه رنج
از خدا دان خلاف دشمن و دوست　　که دل هردو در تصرف اوِ است

که سړی سل هنره لری چــه توکل نه لری هغه واړه هیڅ .

مصراع

راه رو گر صد هنر دارد توکل بایدش

غواص چه توکل ونه کا ، توڅان تیر نه شی ، قیمتی در به له دریاب راونه کاړی . عاشق چه توکل ونه کا ، د معشوقی په پالنګ به ونه خیژی . چه توکل لری دسپینو تورو په جهاګ هغه زغلی .

ابیات

څوی نه دی لاس له خپل ځانه وللی　　څوک دتورو په جهاګ نه دی ختلی
اول روغ په توکل کا دځان ځلی　　بیا له پسه په باغی بیړی اخلی

دتوکل څوانانو میندی یا ویاړی یاژاړی . بلکه ژړلی لاهله وی ، چه په ورڼی کښې نغاړی . نور یې هر کله په توکل ویاړی ، ژوندون یې نــه غواړی حرمت او عزت یې غواړی .

رباعی

کښینه یوه شپه د څراغ دځنګه　　دغه یو خصلت خوزده کړه له پتنګه
چه په سوو دتوکل دمخه راشی　　ځان په بلو لمبو ولی بی درنګــه

توکلت علی‌الله په خوله ویــل آسان دی . اما په زړه ویل ګران دی .

په دا کار کښې یې چه دخولې قال دزړه حال سره یو وی مرد هغه دی .

مصراع

ای من غلام آنکه دلش بازبان‌یکیست

د هرې دعوه برهان او شاهدبويه ، چه توکل په خدای لری ، ډار به يې بی له خدايه له نور چا نه وی. نقل دی چه يو واصل درګاه په وخت دغزا چه تورې به وهل شوی،ده به په خر ، خوب کاوه . چاورته ووی : دا هسی وخت او دا هســیفراغت خواب . ځواب يې ورکړ :

بيت

مرد را گر نه بدل زنگ شکیست   بستر خواب وصف جنگ‌یکیست

دولسم خصلت د تربيت اوشــرم د خــپل نـــوازش

ملوك لره بويه چه په دا کارکښې ډير دانش او دانايې په ځای راوړی . بد اصل ، بد طينت بــدفطرت ، بد سرشت ، بد ګهر ، بد ذات دې نه تربيت کوی چه په پلارپه نيکه ، په ذات ، پــه تبار لــوی خاندان لری ، عاقلان ، هوښياران ،فاضلان دانايان وی ، تربــيت دې دهغو کا .

بيت

دوتن پرور ، ای‌شاه کشور کشای   يکــی اهل رزم ديگر اهــل رای

په دا کښې هم مبالغه چه دده دپلار د نيکه نمك يې خوړلی وی ، خدمتونه دولت خواهی يې کړی وی،پښت په پښت يې اعتبار ظاهر کړی وی ، هم هغه عالم دې تربيت کوی‌چه وفادار دی .

بيت

قديمان خــود را بــيفزای قــدر   کــه هرگز نيايد زپرورده عــذر

چه ملوکانو لوی کړل ، هغه‌لوی شول . چه ملوکانو خوار هلك کړل ، هغه خوارهلك‌شول . داسړی‌واړه‌هسی دی لکه سره‌زر، سپین‌زر

سیس مس ، ددیو نمانځل هسیدیلکــه غمــی ، مهر وګوته که زروی. که سیس ، مدا ترې په غمی په مهردی د ګوتی زر که ډیروی خو توله دی وی ، قدر یې خو د معلوم دی.امایو غمی دلعل ، دیاقوت ، دالماس

دګو هرچه په ګوتی کښې کښیښښی څو قدر قیمت لری زرګونه‌لکونه پرې ایږدی . بیا مهر چه دباد شاه‌نوم په کښې کښلی وی هغه څـو مرتبی‌لری. دملو کانومهرلکه‌مهرهسی‌دی. مرتبی، لوی منصبونه چه وچاته ورکوی هسی دی لکه د لعلو جواهروغمی داغمی که په زرو کښې کښیږ دی که په سیس په سر ویل کښې،په هغه غمی پورې هغه په قدر شی. که خپل مهر پکښې کښیږ دی هـمچلیږی . که ملوك خپل مهر ویـوه

کمین سفله ته ورکا ، وزیر ، وکیل‌یې کا ، واړه عالم به د هغه په حکم شی . څوك که وایې چه دا کارسره‌نه جوړیږی په دا څه شی . لکه ښه قیمتی مهر دبادشاه نوم پری کښلیؤدالایق دسرو زروؤ ، ولی په مسو کښې کښیښښو . که منصب، مرتبه‌وچاته ورکا هم دا هسی . اما که هغه غمی مهر دهغه نه واخیست‌شی‌خولکه مس چه ؤ ، هغسی خوار ،

ذلیل به پاتی شی . که په زرو کښې‌وی ورځنی یې واخلی ، باری دزرو لاڅه قدر وی ؟ نه هومره چه لکه‌غمی د لکونو پکښېؤ سکه بویه چه ښه غمی دجواهر خو په زرو کښې‌جوړیږی نه مسو کښې ، ملوکان‌دی تربیت دښو سړیو کا لکه مذکورشول . غرض چه د ملوکانو نظر کیمیا دی . په کیمیا سره سیس هم زرکیږی . پری‌نه پوهیږی چه پوهیږی.

بیت

آنان که خاك را بنظر کیمیا کنند ، آیا بود که گوشهٔ چشمی به‌ماکنند

هر چه ملوکان څوك لوی کا ،که ډیر عالم د هغو په کمی پاڅـی، غوږ دې ورته نه باسی . که یې لوی‌کابیایې دچا په خوله کموی ، دخپل تربیت شرم یې نه پاتـی کیږی ،څوك به پرې باور نه کا .

بیت

چوب را آب فرو می نبرددانی‌چیست شرم‌می‌آیدش‌ازبردن‌پروردهٔ خویش

که اصل وی که کم ذات وی ،هیڅوك دې د ملوکانو په مهر ، په مینه غره او غلط نه شی . هروخت‌چه لکه غمی ، مهر چه له ګوتــی واخیست شی ګوته لکه وی هغسی‌پاتی شی . دیو به هم خو چه بادشاه خپل منصب ، مرتبه ورځنی رانیسی‌هغه هسی په حال اصلی به پاتــی شی .

بیت

پارهٔ سیم شود حلقهٔ فرج استر پارهٔ دیگر ازان مهر سلیمان گردد

لکه حال د ملوك د نوازش دی،هسی دې ملوك په ځان هم وپوهیږی. مالك‌الملك ، ملك‌الملوك . حق‌تعالی ملوکان نمانځلی دی . دادی له دې غمی ده ورکړی دی . کــه یــې‌ورځنی رانیسی په یوه لحظه ، لمحه طرفة‌العین به یې ورځنی را نیسی .دیو به هم هسی لکه دانور ســـړی هسی پاتی شی .

احوال د شاه جهان خو دادی‌چه معلوم دی والسلام والسلام .

دیار لسم خصلت د خوف درجا دی

خوف ورجا دې د ملوك ترهسی‌حده و ی، چه که څوك ډیره ګناه وکا ، ورځنی امید واروی چه ما به‌ږبخښی او که لږه ګناه وکا ، هم ورځنی ملاحظه د سر لری .

نوشیروان عادل په طعام‌ناستؤ.**بقاول** طعام را ووړ ، داش کاسه‌یې راوړه ، کاسه کږه شوه څه خو آش‌ورځنی توی شو ، د نو شیروان لمن پری ککړه شوه ، هغه درسته کاسه‌دنوشیروان په سر تویــه کــړه ، درست یې ولاړه نوشیروان ورتــه‌ووی : چه دا دې ولی کــړل چــه درسته کاسه دې د آش را باندی‌واړوله ؟ بقاول وې : داوله چه لږ آش توی شو دماپه اختیار نه‌ؤ ،ستالمن ککړه شوه ، تاراته بد نظر وکړ ، په داکاته په لږه ګناه هــم‌ته قتل فرمایې . ما په زړه کښې

خپل مرگ ولیده ـ ماوي : زه خومرم ، ولی درسته کاسه دده په سر وانه ړوم چه ډیر گناهگار شمگوندی می وبخښی ، که می ووژنی هم په گناه به ومرم نه بې گناه ـ نوشیروان وباخښه ـ د ملوکانو صلابت ، مهابت ، خوف دې ترهسي حده وی، چه څوك د دوی په مجلس کښې دم وهلی نه شی . الاهغه چه وپوښتیده شی ، په ادب دی ځواب ورکا . چه په ملك کښې بدکار ، بدغرض ، غل ، رهزن ، مفسد وی ، دده د هیبته دې دهغه څوك همراهی او حمایت کړی نه شی . بلکه چه څوك یې روی ، شفاعت کا ، هغه دې تر هغو تیر شماره شی .

خوف په څو کاره د ملوك کمیږی ، عالم پرې زړور کیږی . یو په دا چه ډیر په انبوهه کښې کښینی، هرڅوك یې هر کله وینی . لکه زمری چه ډیر لیده شی ، هیبت یې کم وی. بل چه دهرچا سره ډیرې خبری کا. بل چه په روی په شفاعت بدان بخښی ـ بویه چه په ملکی کارکښې دې اختیار وهیچاته نه ورکوی . که مور ، خور ، کور ، زوی ، لور ، ورور ، شیخ ، ملا ، دا شفاعت کامنظور دې نه وی . دا خو دې په خپل فکر مصلحت یا چه تمام هوا خواه وی مستقل ، چه وران کار دده په قوت ساز شوی په استصواب یې تمام اعتماد لری ، د هغه دخل دې وی اوکه نه په ملکی کار کښې دې دخل د هیچانه وی ـ چه په دا کار کښې به مخل کیږی . یا به ناپوه وی یابه منافق وی ، یا به نادولتخواه وی ، اما په مالی معامله کښې ، چه دمال سودو زیان وی ، شفاعت دهرچا منظور دی که د هلك په مخ زړگونه بخښی هم بهتر .

بل په دا خوف کمیږی چه دخپل مال و ملك په جمع خرڅ نه خبریږی مال یې په تقلب خوړشی،عالم پرې زړور شی .

ملوك لره بویه چه دخپل مالدجمع خرڅ هسی خبر داروی ، چه اوبه یې هم بی ځایه نه توئیږی .بخشش په خروار ، حساب په مثقال.

خانجهان لودی هسی نویسنده ؤ چه دکبوترخانی دانې یې هم په خپل وقوف خرڅیدی ، دستخط به یې پرې کاوه ، هرگاه چه سړی د خپلی خونی په حال خبر نه شی د ملك له حاله به څه خبریږی ، خوف و رجا به ورځنی دچاشی . والسلام .

څوارلسم خصلت د ملك د انتظام

دا لوی هنر دی ، امـا پـه‌خصلتونو کښې دا درجه وابسته په خصایل دی . که د ملك قوام دی په‌دادی که انتظام د ملك نه وی قوام هم نه وی .

د ملوکان څو ګروه رعایا لری چه‌واړه مصلح او اسباب د سیاست دریاست دی . ولایت متعدیه نظـامو انتظام په دالری . کوورنه یعنی ازواج اولاد ، خدم ، حشم ، رعیت،ارباب پیشه ، تـجار ، داهـومـره اصناف خلك حق‌په یوه وجود دملوك‌دی ، چه دده په ملك په‌مملکت کښې وی .

که ټر عهده یې ونه وځی ،خسران ددین ددنیا دی . که داواړه کار په یوه ځان واخلی ، وچاوته به‌رسیږی . پس معاون ، مددګار ورلره لازم شول ، چه سررشته د هرکاروتړی ، د هرکار ځواب لـه هغـه غواړی .

ترتیب دواړو ورکا ، چه په‌هغه نسق کار کیږی ، چه برهم‌درهم په کښې واقع نه شی ـ دیوې خولی‌میرمن نه وی ، د میرمنی وینځی نه وی ، مزدورې نه وی ، میرمن که ښه‌نه‌وی ، سررشته دخونی دروزګار ونه تړلی شی ، ودانی دکور نه شی‌چه د ملك سررشته تړلی نـه وی ودانی له کومه ؟

پس اول بویه چه ملوك دې‌اول‌دخپل جانشین فکر وکا چه یوه‌خوله ساه ده په ساه څه ویسا ، که ودهړته واقعه ، حادثه ورسیده ، جـاه نشین دده تیار وی ـ چه په ملك‌کښې خلل ، فتور واقع شی ، په خلل ، فتور کښې د ملك د دولـت‌زوال دی ، خلك په کښې تلف او پایمال شی .

جانشین دې مشر زوی وی چه‌ولیعهد ، وصی ، قایمقام دده په ځای وی . که نور زامن یې ډیروی لایق‌ترمشر وی . هم حق د مشر دی . که زوی نه لری ورور ، ورارہ که دا هم‌نه وی تره ، تربور . که داهم نه‌وی یوبل اصیل زاده په ځای د فرزندی‌لوی کړی ، چه داهم حسبی فرزند

باله شی . القصه هرچه ولیعهد کاوهغه ته دې ښه استقــلال ورکا ، اعتبار دې په عالم کښې زیات کا .

علم ، هنر دولایــت دسیاستدې ده وته ښایه شی . که نور اولاد یې ډیر وی واړه دده په اطاعت‌راغب‌کا ، چه دولیعهد د حکم ، د امرعدول بی امری ونه کا ، چه یو پــه کورکښې ښه لایق پیدا شی ، په کښې سند او اتفاق وی ، هغه واړه سره‌په عزت ، پــه دولت کښــې عیش وعشرت کا .

که په بغض پــه حســد سره‌اخته شی واړه په نکبت گرفتار خوار زار شی .

چنگیزخان‌کافر ، خوگ خوروؤ.اتفاق یی په کام په قبیله په‌خیلخانه کښې‌و ، پلارېي د یوې ولکی ځښتن‌ؤده په ربع مسکون حکم وچــلاوه . واړه اولاد قوم یې د دولت ځښتن‌شو .

بیت

حسنت به اتفاق ملاحت‌جهان‌گرفت آری به اتفاق جهان میتوان گرفت

په وخت د مرگ د چنگیزخان‌وصیت و اولادوته داؤ ، چه درسته یې راوغوښته یو غشی ددستې نه‌ؤکیښی و یوه ته یې ورکړ چه دا مات کړه ، مات یې کړ ــ بل غشی یــې‌دیوه سره مل کړ ، سره دوه شول ورته یې ووې : مات کړه هغه یــې‌هم مات کړل . بیایې درې غشــی ورکړل ، بیا څلور ، بیا پنځه چه په‌لس په دولس ورسیده ماتولی نــه شول ــ ورته یې ووې : که سره‌جداجدا شواستئ . هسی به مات شئ

لکه یو یا دوه درې غشی ــ که واړه‌سره یو ځای په یوه اتفاق واستئ څوك به مو مات نه کا لکه سره ډیرغشی . دېو واړو هغه نصیحت ومانه، تر اوسه پورې دده اولاد بادشاهی‌کا ، چغتی ددیو نوکران ؤ ، هم تر دولت ورسیدل ــ هرچه دی دولت‌عزت لره ځو اتفاق دی . هم دچنگیز خان په‌احوال کښې په (روضة‌الصفاء)کښې مذکور دی چــه لابادشاه نه‌ؤ اولسی‌ؤ ، اولس یې هسی حکم مانه‌چه که عورت میره به یې وبله تــه ویزاره ول ، چایې حکم نه نوراوه .

پس تر وليعهد وزير بويه .وزير ته دې هسی استقلال ورکړ شی چه د هرچا رجوع په ده وی ــ عزت ، حرمت دې تر وليعهده کوزنه وی .

بيا وکيل چه په خلا ، ملاورته‌عرض رسوی . بيا خانسامان چه‌دکور وسپاه‌دخرڅ نه خبرېږی. بياخزانچی‌بيا بخشيان ، عارضان چه دسپاه دلښکر په حال خبر دار بيداروی .دمواجب دعلو فی حقيقت په عرض رسوی بيانائبان په هر ملك تعيين‌کول ــ واقعه نويس ، فوځدار بيا د لښکر مير لښکر ، سپه سالار ،نور اميران په لس سواره په شل ، جماعت دار ، بوز باشی ، د ملك‌زمينداران ، ملکان ، دلاروڼګاهبانان څوکيدار ، قاضی ، مفتی ، محتسب،کوتوال ــ لکه ترتيب انتظام دی‌هسی دوجود دی .

زړه لکه بادشاه ، غوږ سترګی‌وزير ، وکيل لاس وپښی ، کار کن نور اعضاء لښکر . ډيرې چارې دی‌چه په وجود متعلق دی ، دوجود کار پرې جوړيدلی دی مځکــه آسمان ،عرش ، کرسی ، اوه ستوری ، لمر اوزمکه ، باد اوبه داواړه هم مثال‌دوجود لری ــ سنت الهی په داجاری دی څلور مقربی فرښتی ، جبرائيل،ميکائيل ، اسرافيل ، عزرائيل چه‌په کروړونو بی حسابه فرښتی د دوی‌سره دی ــ که دا انتظام نه وی‌جهان به نه‌ؤ . والسلام .

پنځه لسم خصلت د همت دی

رسالت پناه لره نبوت ، همت‌دواړه سره جبرائيل رواړل په دواړو کښې مختار کړ ــ ده په کښې همت‌ونيوه ، نبوت هم ورغی . هر برکت چه دی په همت کښې ، لکــه سرهومره يې درد سر ــ که همت نه‌وی دردسر به څوك وړی . واقعی حادثې‌په هرچا راځی ، په دولتمنو خو لا ډيره راځی . حادثې نور چيرته‌نه‌دی‌په خپل کور کښې دی .

ملك لری ، لښکر لــری ،خزانی‌لری ، ډېری چاری‌لری‌داپه‌معنی کښې واړه حادثې دی کــه دا نه وی‌حادثې به له کومه وی ــ چه هيڅ نه‌لری ، غم هم نه لری .

بیت

دستار نداریم ، غم هیچ نداریم   چون هیچ نداریم غم هیچ نداریم

دسوخته والپتهؤ کوکی په درباردگلرنگی معشوقی دی . په غوشیو هیڅوك کار نــه لری ، پــه خپــلغوشایه تپی .

مصراع

چون روزگار بیش غم روزگار بیش

ډیر ملوکان په ډیر دولت‌کښې‌هسی په ځان سترې ناست وی چه دځان خلاصی په دعا غواړی . امادانه بویه چه کم همتی کیږی .

بیت

شیر را سلسله درگردن داد همه‌شــب
فـــارغ‌البال بــر اطــلال دمن میگــردد

مزری دخپل کار نه جاروزی‌څه شو که زنځیرونه یې په غاړه‌کښې پراته وی . هم دغه زنځیرونه ددیولویې ده ــ ولی په تروړیو ګیدړو څوك زنځیرونه نه اچوی .

بیت

گل‌فروش ما که خواهد گل به بازارآورد
بایداول تاب غــو غــای خریــدار آورد

چه لویې چارې غواړی دلویوغمونو پروادې نه کا .

بیت

هیچ شی نیست ز زیباو زشت   کونه حکیم از پــی کار سرشت

هر څوك چه یې پیدا کړی دی‌دیوه کار دپاره دی ، دسړی په‌لاس هیڅ نشته .

مصراع

خاص کند بندهٔ مصلحت عام‌را

یوچه په ډیرو کښې و نمانځی،خاص یې کا ، دعامو د مصلحت‌دپاره وی ، چه په هغه‌کار دپروردګاردلوریه‌مامور دی ، خو پړدی په اختیار په همت دی . بویه چه په همت کښې ددوستی چاڼ چینې بی همتی دې نه‌کا ، که هر څو کار ګران وړپیښ‌شی پرې دې همت وکا .

بیت

به هرکاریکه همت بسته گردد اگر خاری بود گلدسته گردد

که ډیرې حادثی واقعی پــرې‌راشی ، زړه دې قوی لری ، واردې خطا نه کا .

بیت

کار اگر مشکل وگر آسانست پیش الطاف خدا یکسان است

دده خو همت بویه مشکل به‌خدای آسانوی . که واړه ملك‌و مال یې په یوه ورځ دسیلاب په مخ‌ولاړشی‌زړه دې لرو برنه کا ، په زړه دې داوایې : چه هغه چه راکړیؤ ، هغه‌یې را څخه رانیوه که یې راکوی بیا به یې راکا .

مصراع

با که وفا کرد که با ما کند

دنیا له چا سره وفاکړې ده چه‌له ما به یې کا . دا هومره ملوکان څه شول ؟ ددیوملك‌خزانې څه‌شوې؟خو وارؤ په هر چاتیر شو ، په ما به هم تیریده . دچا تملق چاپلوسی‌دې‌نه کا چه کم همت یادیږی ـ مرګ ښه دی نه په بی همتی کم ننګی‌کښې ژوندون ـ که تمام عالم همه دده په کمی شی ، پروادې د هیچانه‌کا ، خپل هوډ ، همت دې د لاسه نه اچوی .

ابیات

گر گزندت رسد ز خلق مرنج — که نه راحت رسد ز خلق نه‌رنج
از خدا دان خلاف دشمن‌و دوست — که دل هردو در تصرف اوست

له همت له تلاش دې په خپل کار کښې هیڅیری سستی ، کاهلی و نه‌کا . دسلیمان غوندې سړی هم‌گوته له لاسه لاړه وه بیا ورغله ـ که تنها پاتی وی ، اختیار دې تر جهان‌تیروی . ځویې سروی هومره دې شورو شر وی .

مثنوی

څو په تن د عاشق سرشته — په کښې هومره شور شرشته
سر چه وخندی ځوا نان — څه زمری څه یې ها تیا ن
سر گیا ورته ښکا ریږی — چه همت لری هو ډیان
سر دې ځی همت دې نه ځی — تل څوك نه وی په جهان
ځان ساته نه شی له مرگه — که هر څو ساتی خپل ځان

شپاړسم خصلت د حلم

عکس‌د حلم قهر ، غصه (والکاظمین الغیظ والعافین عن‌الناس .) که ډیر سړی وچا ورکا ، چه حلم‌نه لری په یوه قهر هغه واړه ورکړل ابته کا . په حلم په برداشت سره‌ړان کارونه سازیږی ـ په نه حلم ودان کارونه وران شی . حلم هغه‌دی چه هیڅیری خجالت ، پښیمانی په کښې نشته . که ډیره گناه ،خطا له چاولیده شی هم حلم کړی بویه . د ملوکانو لاس په هرڅه‌رسیږی که دچا سروهی هم قهر څو دې نه کا ، تر خوله دې رد ، بد نه‌وباسی ، هرگز دې د چا سره مجادله مباحثه نه کا . بلکه په ښکنځل په‌ناسزادې هم چه واروی د حلم دمخه دې غوږ نه باسی . یو ملك دخراسان‌ؤ ، دده‌پلار وته‌چاښکنځل وکړل، ده ورته سر پای و باخښه ، یو څو نوروهم تتبع د هغه وکړه ، ورته یې ښکنځل وکړل ـ وهغوی‌هم سرپایونه‌ورکړل ـ ورته یې ووې : چه بابا

نور به نه زه سرپایونه درکړم ، مه‌تاسی را تــه ښکنځل کـانی ـ چـه زه اوس ښه خبره په غوږ واروم ـ په‌هغو کښې یوه مطائبه ورسره وکړه چه‌موږ به‌هسی په‌زوره‌ناري ووهوچه‌ته یې واروې . هغه ملوك و خندل چه زه به په دغه لا رنه ځم هغو وې‌چه موږ به په دربار رادرومو ـ هغه ملوك ورته وې : چه سکه صلحه به‌وکړو ، هرچه تاسی غواړئ هغه به زه بی‌بدو ویلو وتاسی ته در کوم ،په دا شرط چه د ماعیب ووینئ راته یې ووایې ـ روزنه یې مقرر کړل‌همیشه به هغه سرتیر به‌ورته‌ولاړؤ ، دده عیبونه به یې ورته شمارل هرعیب به چه هغو دده لیدلیؤ یابه یې

اروېدلی ورته به یی وی ـ ده بــه‌د هغه رنځ علاج کاوه . هغه ملوك به شکر وکیښ چه د حلم د دولت ، داهومره عیبونه ظاهــر شول . ګنــه ماوته به چاوی . خپلو وزیرانو وته‌په غصه شو چه د ما یاران دوستان همدا دی چه دما عیبونه یې راښکارکړل ما یې علاج‌وکړ.تاسې داهومره عمر راته نه وی . ملوك چه حلیم وی‌د حلم په سبب هر څوك ورته څــه ویلی شی او که قهار وی ، که هزارعیــبونــه یــې وی ، څــوك ورتــه څه ویلی نه شی ، په هغــه رنــځ ګرفتاروی . بلکه د ملك د دولــت زوال هم په دا کښې دی چه قــهرجن وته څوك دم وهلی نه شی ـ یو دبلخ ملوکؤ ، قهار غالب ، غلیم‌پرې‌را روان شو ، هیڅا دداره ورته‌ویلی نه‌شو چه غلیم دربانديې راځی ، ترهغه وخته پوری چه کوټ یې محاصره کړ . وخت د بهارؤ وزیر ورته ووې:څه عجب ښه بهار دی ، ملك رنګا رنګ ګلزار دی ، که پاسه دکوټ‌په برج و درېږې ښه تفرج و تماشا به وکړې ـ که دی راغــی پــه برج‌وخوت چه ګلزار به ګورم ، سرې زرغونې ، توری ، سپینی رنګارنګ‌خیمی ، خرګا ، بارګاه یې ولیدل .

وزیر وته یې وې دا څــه ؟ وې‌د فلانی غلیم لښکر دی موږ د داره عرض کاوه نه شو . ده وی چه‌عجب‌مردك دی ، چه په دا بهار راغــی ، هم یی ځان د ذوقه ویوست هم یی‌زه دایې ووې نور د کوټ د بــرجــه کوز شو ، د جنګ تیاری یې کړې‌نه وه ، په شپه لــه کــوټــه ووت ، وتښ ـ ملك دبلخ بل حریف ونیوه‌چه حلم نه لری حال‌یې داوی والسلام

اولسم خصلت د غیرت دی

غیرت په ډیر توکه کښېشته‌اول په دین په مذهب کښې ، بیا په ملك په مملکت کښې ، بیا د محـل‌دکورونو په محافظت کښې ، نور هم شته اما خلاصه دا درې قسمه دی .په دری واړو کښې څو غیرت ډیر لری هومره اعلی ـ اما بیا مرتبه دهرکار شته چه افراط تفریط په کښې مذموم دی . ددین د مذهب غیرت‌هسی بویه چه که څوك د قاضی ، دمفتی د اعلام انحراف‌وکا یادمحتسب‌سره څوك په شدت شی ، دا ځـای که سر ځی که مال ، که ملك صرفه‌نه بویه ـ که په دین کښې مبتدع پیدا شو، چه رخنه‌په دین کښیباسی،دا ځای لاغیرت بویه ـ بل د ملك د مملکت که دده په ملك باغی پیداشو ، دده رعیت آزار وی یایې مال په تاخت په تاراج وړی ، دا ځـای‌غیرت بایده دی چه دده درعیت یو زړی څوك یوړی نه شی ، په ملك‌کښې رعیت سوداګر ، غریب غربـه فراغت روزګار کا ، غـل ، رهـزن‌متمردی مزاحم نه شی .

بل چه دمحل دکورونو د ازدواج‌دوابسته‌ؤ وی‌غیرت. بل چه دازدواج دمحل د مستوراتو وی ، دا غیرت دېهسی وی چه مچ دچاپه وجودکښېنی هم دې پر غیرت شی . غیور دې ترهسی حده وی او په دا کښې دوه قسمه غیرت دی : یو غیرت دعاقلانوبل د جاهلانو . دجاهلانـو دا چـه بدګومانی کا ، جاسوسی کا ، په‌تشی ګومان یا په تش اورویدلو خبره زیاتوی یا څوك وژنی یا څوك وهی،داغیرت نه دی دا جهل حماقت دی تر محمد رسول‌الله بل څوك غیورنه‌ؤ په‌افـك د بـی بـی (عایشی) چـه مشرکانو مخ تور کړیؤ ، څو حلم‌وتحمل سرورو‌کړ تر هغه پورې چه باطل وبله روشن شول آیت نازل‌شو (الطیبات للطیبین والـخبیثات للخبیثین .) د عاقلانو غیرت دادی‌چه هرګزپه خپلو مستوراتوبدګومانی نه بویه ، جاسوس جاسوسی نه‌بویه،غوږ داری وسواس نه بویـه ، دا کارونه څه هسی نه دی چه پټ پاتی‌کیږی .

بیت

خوشست ازبخر دان این‌نکته‌گفتن   که عشق و مشك را نتوان نهفتن

بیت

که پــه سل پردی یــې نــغاړې ــ پــیاز ښکــاره کــا خپلی غــاړی

هرچه خدای تعالی په ازل پاکې پیدا کړی دی ناپاکې به نه شی چه ناپاکی دی. اغما ض اولی، دفع کو لیې په هسی شان چه خلاف له شرع واقع نه شی . که فسادیې ذهن نشین شی تر نظر اچول ، ښوروول هره ورځ مرګ دی او که نه په زهر قاتــل والسلام .

اته لسم خصلت د حزم د احتیاط

د ملوکانو دوستان که وایــې هیڅوك نشته تر فرزندانو پوری داچه څوك ورته خوش آمد وتملق تسلیمو نه کا واړه دڅان دپاره که دی په حیات صورت دڅایه پاڅی یاخلع شی ده سره به هیڅوك وفاو نه کا، واړه به هغه بل لره وزغلی . هر څوك د خپل غرض بنده دی . که یو خوار ذلیل سړی ملوك تربیت کا، ترلویه دولته ترمرتبی ورسوی چه یوه ورځ یې زړه بدشی هسی به نه وایې چه څه شو، ورځنی به پر خاش کا ، که ښکاره له ډاره نه وایې پټ به ورځنی بدوایې ــ بل د دولت دمعشوقې طالبان ډیر ــ که زوی وی چه څوان شی پلاریې لاهسی زوړنه وی ، رضایې داوی چه څه دا پلار ومری زه یې په ځای کښېنم . اکثر به دا هسی وی الا ماشاالله . پس وروڼه ، عزیزان خولابلا په داکار کښې تردښمنو نــه له دوستانو چه خپل وی لاحزم احتیاط بویه .

بیت

د دوستانو په دوستی نشته امید ــ ددښمنو پــه تملق څــه اعتمیــد

دوستان ، دښمنان د احتیاط په کار کښې سره یکسان دی . اماله دښمنه چه دښمنی صریح ده هغه څوخود احتیاط لازم دی ، کیږی . هغه هم په دوه وجه دی یو دښمن ذاتــی بل عارضی اوعاریتی . ذاتی هغــه دښمن دی چه د ملك طالب دې وی، خرخشه دعوه سره په ملك وی ، لکه دوه بادشاهان . دامیرخی ذاتی ده. بل د مذهب لکه د هندو د مسلمان، دسنی درافضی دامیرخی ذاتی ده ،لکه د مرك د پیشو ، دسپی د غرڅه،

دهاتی د مزری دباز دتارو دا هرګزدتلو نه دی . عارضی لکه دوه هاتیان سره جنګ کا یا دوه مزری یا دوه‌بازونه یا دوه سپی یا دوه پیشو دا ذاتی غلیمی نه ده عارضی په‌یوسبب‌سره‌وشوه .

د عارضی میرځی امید درغیدود آشتی د اصلاح شته اما د ذاتی امکان نه لری . هر څوك د ملـوك‌دملك غلیم دی یا د مذهب تربله‌غلیم، احتیاط تر هغه اولی ـ که په قول‌په عهد یې باور اعتبار وکا ضرر به بیا مومی ، که یی لاس رسیږی ددې‌هسی غلیم فکر دې بر اصل کا .
بل دوستان فرزندان ، ورونه‌،وریرونه تربرونه ، خیلخانه عزیزان، دصله رحم حق په روایت واجب‌دی.حدیث د پیغمبر په دا باب وارد دی چه بدترین سړی هغه دی چه حـق‌دصله رحم نه په ځایوی . بلکه پـه جهان کښې چه څه سر لښکر واهه‌شی ددیو دپاره ، پس بایده دی چه

داعالم په اخلاص پـه اتـحاد کښې‌وازمیل شی . اول آزمایش د مال چه ددیو اتحاد دې په مال وګوری ـ که مال د سردار دریغ نه وی ، پـه ملك اړنه وی هسی به په سر هم‌اړنه وی . دادې خپل ځان کښې ، درسالت پناه سره هم ابو جهل ،ابولهب مخالف ؤ ، امیر حمزه (رض) عباس (رض) ، علی (رض) ، طلحه(رض) ، زبیر (رض) موافقؤ .
تر دا به څه چه هم سره زرهم‌خوش بوی ـ درد لکه خپل ورونه ، زوی ، ترونه ، تربرونه ، خیلخانه‌لری ، بل به یې چیری لری او که مخالف وی ، له تا غواړی خپل دوځنی‌ساتی ، ستا دبدخواه سره ناسته، پروت کا ، ستا په بدی یې زړه ښه‌کیږی ، له تا بدوایې ښیګنه دې بده ورښکاریږی . دا ذاتی غلیم دی ولی‌چه ملك شریك دی ، په دې باندی لحظه صرفه نه بویه . څولا روغ‌یې‌علاج‌یی ژرکړه .

بیت

سرچشمه شاید ګرفتن بـه میل چو پر شد نشاید ګذشتن به پیل

داهسی سړی به ناست وی‌،اقعه طلب ، هرکله یې چه وارجوړ شو نیت به وهاری .

بيت

علاج واقعه پيش از وقوع بايدكرد ـــ دريغ سودنداردچورفت‌كارازدست

قطعه

دزړه حال تر خولی ښکاره شی ـــ چه له تانه بدګويي كاستا غليم‌دی
چه د هسی غليم كار دوخته وكا ـــ دهغه ودانايی ته می تسليم دی
په يوه بخری هم سيزی ښارونه ـــ غره مه‌شه چه‌غليم راته سقيم دی

نولسم خصلت دورع‌دطاعت د عبادت دی

د ملوكانو ورع خو فتوی ده .چه په فتوی ودريدل ځان دي هسی شماری لكه متقی مشايخ ، فتوی به‌يي د تقوی تر دولت ورسوی . هم دغه تقوی ده چه فتوی ده .

بيت

پرهيز گار باش كه دادار آسمان ـــ فردوس جای مردم پرهيز گار كرد

اصل پرهيزګاری داده : چـه‌په ځان يي نه پسندی په بل دي نه پسندی .

درعيت د سپاه توابع خويندی،لونه دي هسی شماری لكه خپلــي خويندی ، لونه چه دده دربار امانتګاه ، صيانتګاه وی ، دهرچا ورته ورتله بی دياره بی وسواس هورته‌سبا ، بيګاه‌وی. مأكولات، مشروبات دي د حلالی وجهی وی . ملبوسات،پوشاك يي كه دشبهی دمال‌وی‌شايد هرچه حرام مال وی هغه به خــرڅ‌دعمارت ، دوسلي داسلحی وی . هرچه مسكرات مناهی وی له هغودي‌په بيارته اوسی . محبت‌دي له‌عالمانو له صالحانو كا ، پنځه وخته لمونځ‌دي په مسجد كښي په جماعت كا ، كه مسجد ورته يي فرصت نه وی‌جـماعت دي پــه كور وكا . حديث دی درسالت پناه : چه پنځه وخته‌نمونځ ګذاری ، حلال حلال ګنهی ، حرام ، حرام شماری ، ځای يي جنت‌دی .

د نمانځه ثواب له جماعته‌ډیردی . جمعه هم همیشه ګذارل قــوت دایمان دی .

څلور رکعته سنت د مازیګر ،دوه رکعته نفل د ماښام ، دوه رکعته دځاښت ، که ډیر نه وی دا خو بویه.که نمونځ د تهجد ګذاری ، ددنیا په ملوکی کښې دآخرت ملوکی هم‌داده.

بیت

ګر توانی هــر سحر بیدار باش   منتــظر از دولت دیــدار بــاش

مصراع

ګر دولت دین خواهی با صبح درآمیز

درعیت په کونډو ، په یتیمانودې نظر لری ، ظلم ، تعدی په رعیت روانه لری . ظالم ، ستمګــار دې‌وربا‌ندی حاکم نه کا ، موافق دشرعی په حکم ورسره کار کا . له عشری‌زمکی دې عشر اخلی ، له خراجی‌دې خراج اخلی . دهند ملك واړه‌خراجی‌دی . دکابل ملك د امیــرالمؤمنیــن عثمان بن عفان (رض) په خلافــت‌کښې فتحه شوی دی . د پیښــور ملك سلطان محمود فتحه کړی دی .ترلاهورپورې‌یې تسخیردملك کړیؤ. ډیلی سلطان‌معزالدین‌غوری فتح‌کړیؤنورورد ، وظیفه ، خیرات ، تصدقات دې‌دوست لری ، خپل لطف ، مکرمت‌دې له هیچا دریغ نه لری ، خیرخواه د خلایق دې وی .

بیت

خلایق را چو نیکخواه ګــردد   باجماع خــلایــق شاه ګــردد

زړه دې مایل وښو چا رو ،وښوکارونو ته لری ، پاك اعتقاددې وی .

رباعی

هومره ذره چارده په هغه کښې‌چه‌لــر بر شــی
پــاك مــو من‌په شرع بیا په شرع کښې کافرشی
غرونه تر میان نه دی نه تر میان دی‌لوی‌سیندونه
زړه چــه چیرته کوږ کــړې و هغه لوری ته ورشی

ډار په هر نفس کښې له کفره‌بویه نه له ګناهه . که یوه ذره حرام وته حلال ځوك ووایی نور لاړ ـ دانایي هم دا ځای بویه چه عقیده په ځای وی ، ګفتار ثابت بویه ــ چه څه‌ګټل ، بایلل په ژبه کښې دی . چه ژبې خوار کړل هغه خوار شول .فضیحت رسوایی دجهان زیان لری. زبان دشمن جان ، که سودیی همشته اما .

قطعه

په زبان کښې دی کارونه هم سودونه هم زیانونه
که له زیانه یی خلا صبرم زه یی مه وینم سودو نه

ډېرې عو رتی نه بویه ــ عور ته‌چه له ښه خاندان وی ، په صورت ښایسته په سیرت آراسته د دنیابهشت ده .

مثنوی

ښه دلبره (۱) قاصرات الطرف‌ای یاره
په خیرات(۲) حسان جوړه ښه دیداره
په عرباً (۳) په اترابا (٤) سره‌پسندلی
په حوراً(٥) او عیناً (٦) درست سره ګلزاره
خدای که دا هسی دلبر و چاته ورکا
ښایسته‌د جنت حوره شه تړې جاره
نه دا هسی رنګ یوه په کورکښې‌ناسته
نه بد رویی ، بد خصلتی صد هزاره

---

(۱) قاصرات الطرف : یعنی‌چه‌نظرېې په خپل میړه وی ، بل سره نه وی .

(۲) خیرات حسان : یعنی نیك‌خوی ، نیك روی

(۳) عربا : یعنی دوستداره ، مینه په میړه ، په ډیره مینه ، مباشرت نه‌میړه کاچه کمال لذ تورځنی میړه حاصل کا.شهوت‌انګیزه.

(٤) اترابا : یعنی فرزندان‌راوړی .

(٥) حورا : یعنی سپین یې‌دسترګو سپین ، توریې تور .

(٦) عینا : یعنی غټې سترګی.

که چیری ډیرې وی موافق دې په شرع ورسره سویه نګاه لری .
که چیری لر برشی میاشت پهمیاشتدې ورځنی معافی غواړی . بلکه هفته
په هفته ـ که یې سوریتیوی ، حقدې موافق پهشرع پهځای لری . آسوده
او خوشوقتی دې ساتی ، چه یـېورځنیاولادوی هغه دې لاعزیز مکرم
ساتی والسلام .

شلم خصلت د استغفار

هیڅوك به نه وی چه له ګناهبه خلاص وی . چه وجود و شو ،
ورسره ګناه وشوه . چه جامه وشوهورسره خیری وشو . دجامی خیری
په سابون لری کیږی ، دګناه خیریپه توبه په استغفار لری کـیږی .
استغفار هر چا لره بویه . بلا ددېوتر غاړی دی . حق تعالی په تائبانو
هسی مین دی لکه په عابدانو . ګناهکه په قصد وی که په نسیان پهواړو
کښې امید واری د مغفرت شته .
(لاتقنتوامن رحمةالله) کهاویاځلهبنده په ورځ ګناهوکا ، پرېتوبه
وکاږی حق تعالی بـه یې قبلـوی . سړی چه ګناه وکا د کیڼـی اوږې
فرښته قلم واخلی چه کښم ، دښېاوږی فرښته ورته وایې چه ودریږه
مه کښه ، ګوندې توبه کا . چه مؤمنتوبه او استغفار و کا د ګناه په ځای
ثواب وکښی .

دمؤمنانو دګناه حمال عزازیلدی ، اما ګناه سپکه کتلی نه بویه چه
بـیم د کـفر نعو ذ بـا لله مـنها . که ذره ګـناه وی در ونـد ګڼلـی
بویه ـ چه زر ګناه زر توبه ، دا هـمدلالت په سپکوا لـی د ګـناه کا .
دمرد تو به هسی بویه لکه مرد ،چهخویوه وینا وایی هوهو ، نه نه .
استغفار په ډیره وجه وایه شی .ژبه له استغفاره روز و شب قراره
کړی نه بویه .
استغفار د شیـخ عبدالـقادرجیلانی قدسالله تعالی دادی ـ وظیفه
د مؤلف اسنادیې ډیر دی ، چه څوكیې وظیفه کا ، بی له ایمانه به لـه
جهانه د حق په فضل لاړ نه شی . په وخت دسحر ویلی بویه چه اودس
وشی ، دسنتو پخوا یـا چـه نفلدځاښت ګذاری ترې پخوا ، یا هر
وخت چه یې مقرر کا . هره ورځدېدوست لری . البته دادی :

بسم‌الله الرحمن‌الرحیم

الهی اگر از من بیچاره گناهی‌یاخطایی یاکفر یاکلمه‌کفر یاشرکی‌یا ریایی یاگناه‌صغیره‌یاکبیره یا نمیمه‌زنای یا غیبتی یا طیبتی یا فحشی یا بهتانی یا دروغی یا لهوی یالغوی‌یا حسدی یا حرصی یا عجبی یاکفر یانفاقی یانا حقی یاتحریمهٔ‌یاتلجیه‌یا نغمهٔ یاترك‌امانتی‌یاترك‌صیانتی‌یاظلمی یا تعدای در حق آدمی یا جانوری یاترك رعایت در حق استاد و پیرو مادر و پدر هر یکی از ایشان را که‌به حکم فرمان خدای تعالی جل‌جلاله وعم نواله و خبر رسول‌الله صلی‌الله‌علیه وسلم می شاید یا فسقی یا فجوری یا بدعتی یا ناکردنی یاغفلتی‌یا تقصیری یا آنچه غیر فرمان‌خدای

تعالی جل جلاله و عم نواله و آنچه‌غیر فرمان شرعست عمداً یا به فراموشی کرده باشم یا در خاطر ماگذشته یا به زبان رفته باشد قولا و فعلا ، خاطراً و ناظرا ، ظاهرا وباطناً ، لیلا و نهاراً ، سرا و جهرا ، به دانستگی یا به نا دانستگی کرده‌باشم ازآن جمله گناها باز آمدم پشیمان و تایب شدم ، توبه نصوح‌از تو طلب میکنم که بار دیگر ازینها در وجود من نیابد آنچه که نا کردنی‌هاست نه کنم از سر تجدید مسلمان شدم و ایمان آوردم اقرار به‌وحدانیت‌ذات قدیم جل جلاله کردم به آنچه خدای تعالی فرموده است اقرار کردم‌بدانچیز و آنچه نه فرموده است بیزارم . به آنچیز ایمان آوردم‌بدانچه ایمان آورده است محمد رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم .بیزارم از آنچه محمد رسول‌الله

بیزار و دور بوده است به یقین وصدق دل می گویم : لااله الاالله محمد رسول‌الله . اشهد ا ن‌لااله‌الاالله‌وحده لاشریك له . و اشهد ان‌محمدا عبده ورسوله . سبحان‌الله والحمدلله‌لااله الاالله والله اکبر ولاحول ولا قوة الا بالله‌العلی العظیم . آمنت بالله‌کما هو باسمائه و صفاته و قبلت جمیع احکامه آمنت‌بالله و ملائکته وکتبه و رسوله والیوم‌الاخر ولقدر خیره وشره من‌الله تعالی والبعث‌بعدالموت .

الهی هم برین اقرار و تصدیق‌ابدالابد به لقای خود مشرف‌بگردانی و ثبات بخشی به حق حبیب خودمحمد مصطفی صلی‌الله علیه وسلم

وآله و اصحابه اجمعين . استغفرالله‌من جميع ماكره الله قولا و فعلا ، خاطرا و ناظرا و اقول : لااله الاالله‌محمدرسول‌الله .

خاتمه د كتاب

ذكر د جهالت د حماقت ، اختلاف د طبايع ، د مزاجونوتبديل، داخلاقو ضميمه په حميده،دازده‌كړه‌چه داهومره كتابونه احتياج د پير د استاد ، د جهل دحماقت دپاره‌دي‌چه واړه ر زايل له ديو دو اړو نكو هيده وخويونو چه جهل حماقت‌دي پيدا كيږي . اجهل احمق‌هغه‌دي چه گرفتار په دواړه مرضه دي ،جاهل هغه وته‌وايي چه‌لار ترمقصود لوړويني . احمق هغه چه عكس د مقصود،مقصود گني.جاهل‌بيا‌په‌خورنگه دي يو داچه دزده كولو په سود په‌زيان نه پوهيږي چه د انسان كمال په څه كښي دي ، پيدا كړي يې څه‌لره دي ؟ دا چه پوهيږي په دا اما استاد نه لري .

بل هغه دي چه خپله نه پوهه‌ورته پوهه وي ، له ځانه خوښ وي چه پوهه هم داده چه ما څخه ده ،اما پوهه نه وي دا تر هغو دواړو بددي . ودې وته جهل مركب وايي.هغه دوه گروهه ممكن دي چه زده‌كا. اما داچه جهل مركب لري دا پاتي‌دي .

تفاوت دطبايع د مزاج ، حكيمانچه منجم دي دستور ويونسبت‌اهل طبايع چه طبيبان دي - د غذا په‌سبب وايي اختلاف د مزاج كيږي تبديل د اخلاقو په اتفاق ممكن دي.سړي په زده كولو سره قابل‌كيږي

نه نه زده كوي ، ناقابل پاتي شي .لكه دا ځيني صحرا نشين چه جوهر انساني په خپل مقدار على مرا تبهم‌په واړو سړيو كښي شته ، چه سړي دي په هغو كښي زده كول شته اكثرقابل دي ، صحرا نشين محروم دي. كه لس ، شل صحرا نشين لا هلك‌په ښارونو كښي راشي بى تعليمه به‌واړه‌ښاري‌شي . كه‌معلم بيا مومي‌دانشمندان به شي ، مدار په زده‌كولو دي . بيا په دا كښي تفاوت ډيردي‌خوك په لږ اشارت داستاد چه ذكي مذهن وي دانش حاصل كا ، خوك‌په ډير محنت خوك محروم پاتي‌شي.

کار جوهر ذاتی ، فطرت اصلی لرهورغی .
ځکه واړه سړی برابر نه دی.په سړیو کښې څه چه دا حال پـــه حیواناتو کښې دیوی مـــور زوی ،دیوې اسپی نتاج دیوې ځالې مرغی دیوې چرګې چرګوړی د یوې سپی کوکوری ــ کار ، کردار ، رنګ ، ترکیب . بیل ، بیل ــ دا اختلاف د اووستورو یا دغذا په سبب وی . هرچه دی واړه په حکم د قادر بر کمال دفاعل مختار دی ځوك ددې فهم ادراك وته نه رسیږی .

مصراع

که کس نه کشود ونه کشاید این معمارا
له دې بابه ویل ډیر دی امـــا کتاب طول وته ځی . بل حماقت دی له جهله سړی ګوندې په ډیر علم تربیت خلاص شی امکان ، اما دحماقت نه ابوعلی غوندې سړی خلاص نهؤ.له دې رزیلت ځوك خلاص نه دی .
اما حماقت هم لکه ګنا هونـــه چه اوس په کښې کبیره شماری نور صغیره دی په حماقت کښې هم ځینې کبیره دی ځینی صغیره دی . کبیره ډیر دی صغیره خو لابې حسابه دی. سړی جهد کا چه ځو ممکن وی له دې بلا خلاصی مومی ــ که له صغیره حماقت خو دخلاص وی چه ځـــان ایمان لره آفت دی . هرچه کبیره دی یو ځو به وکښم : اول حماقت دادی چه ځوك خپل خدای نه پیژنی وغیرو ته تکیه کا ، لکه بت پرستنی ، آتش پرستنی ، پرستش دونی داصنامو یاشنګې دسپی ، دګیدړ ، دکارګه ، دهرغی وغیره دالوی حماقت دی .
بل چه دمور د پلار حق نه پهځایوی . حق تعالی جنت د مور د پلار په رضا کښې ایښی دی .

بیت

جنت کـــه رضای مادر آنست　　میدان که رضای مادر آن است
د حقیقت خدای هغه دی چـــه آفریدګار ، دمجازی خدای پلار دی او مور چه وجود دده ورځنی موجـــودشوی دی چه دا حق نه پیژنی هغه به هم لوی احمق وی .

بله عورته چه دخپل میړه پـه‌کار په خدمت کښې لټه ، کاهله‌وی، ددین ددنیا مراد مقصود ددې دمیړه‌په رضا مندی کښې ، ددې دژوندون برکت ، عزت واړه په میړه کښې .څو حقونه پیوندونه تر میانه چه په دانه پوهیږی عظیم حماقت دی . بل‌چاکرچه سالها د صاحب نمك‌خوری ناسپاس ناحق شناس شی ، دصاحب‌په‌قهر په اعتراض جدایی وکا دا هم بدحماقت دی . بل شاګرد چه‌داستادوحق‌ته شاکا ، ورسره په‌بحث‌مجادله پاڅی . بل چه دزوروور ، شکوه ،شکایت وایې . بل چه چا خبره‌تمامه کړی نه وی دی تر منځ ګډ شی . بل‌چه په زوړ والی ځوانه جل په واده راوړی . بل چه دولت نه لری ډیرې‌عورتی کا ، یوه عورته تیره تمامه‌ده، دولتمند لره هم ، پاتی بی دولت‌لره‌هغه چه وایې :

بیت

زن نو کن ای دوست هر نوبهار   که تقویم پارینه نه آید به کـار

هغه غلطه ده د هرچا په ځای‌چون دی . تقویم پارینه مراد کونده ده ، نوبهار جل ، یوه ښه محبوبه‌دښو دوربل چـه ښه موافقـه وی ډیره ښه وی ، دښځو دآسونو یـومثال دی که ډیر آسونه وی ځوان ، چه ساتنه یې نه وی په کار نه‌دی.که یو آس وی زوړ ، چه ښه ساته شی په هره سواری په کار وی .تر پنځوسو کلو عورتینه په ځوانـه شمارلی ده ، تراویا کاله پورې مردکړلی نه دی . دادحکمت دکتابو نقل دی . هغه چه وایې :

مصراع

زن‌را حدچهارده تابیست سالگی   نظاره کن تمام که نظاره‌کرده‌است

داخبرې د هوسناکی دی ، دعلم د حکمت نه دی . بل هغه چه په رسم په عادت پیری ، مریدی کا .اول مرتبه دسلوك قطع عوایق دی . هر تعلق چه لری له ځان یې واچوی،په صفت د اصحاب صفه شی ، چه اول هدایت یې دادی نهایت یې خودمرید ، د پیر په تلقین په ارشادشی. تصفیه ، تزکیه لری لکه علم ظاهری‌زده کیږی ، هسې علم باطنی چـه سلوك وی زده کیږی . چه دارنګ‌نه وی ، بازی تګی ده . احمق به هغه

وِی چه په باطل به نه پوهیږی . **خیر**خیرات په هرچا روغ دی چه مسلمان وی بلکه جاندار وی .

بیت

حورش ده ، به گنجشکك و کبك وحمام
که ناگــه بیفتــد همــای بــه دام

اما پیری مریدی دشوار امردی .که مــرید یی صا حب جذ بــه وی چه تر دنیا و ما فیها تیر شوی **وی**،هاله د هرچا حدیث بویه .

بیت

که در بند سگی بودن **درین** راه به از حکیمی که راند نفس **بدخواه**
مریدی خو دقرآن بویه .

بیت

اول وآخر قرآن زچه (ب) آمدوسین یعنی اندر رەدین رهبر توقرآن بس
بل هغه چه دا هسی گران**مایه**عمر په غفلت تیروی ، ورځ په ورځ خه نەزده **کوی** .

قطعه

هریك نفس ز عمر که میرود **گوهریست**
کان راخــراج ملــك دو عــالــم بود بــها
مپسند کین خزانه رود رایگان بــه**بــاد**
وانگهروی بــه خــاك تهی دست بینــوا
بل هغه چه بد ورور عز یز ،خوك ورور عزیز گنهی .
برادر که دربند خویش **است**،**نه برادر نه خویش است** .

بیت

ورور چــه حــق **شنــا س** نــه هغه چــه نا سپا س

بل هغه چه د ملوکانو په مهر،مینه مغرور شی . په دا طایفه هیڅ باور نشته .

گه به سلامی برنجند ، و گه بهدشنامی خلعت بخشند .

هغه به احمق وی چه پـري گستاخ شی . المخلصون علی خطر عظیم .

بیت

نزدیکان را بیش بود حیرانی کیشان ، کیشان سیاست سلطانی
مثال بادشاه چون آتش آمد به طبع آتش همیشه سرکش آمد
اگر باز ور فیل و طبع شیری مکن با آتش سوزان دلیری

بل هغه چه په ذاتی غلیم‌اعتبارکا . بل هغه چه اغلامی اولوطی وی. فاعل او مفعول دواړه سره دسودی.بل هغه چه د هلکانو په قهر ، قهر کا . بل هغه چه ءا شـق شی ،د معشوقې ناز نه وړی . بل هغه‌چه له یاره قرض غواړی . بل هغه چه‌سپینه ږیره په خضاب تور وی .

قطعه

ابلهی کو میکندریش سفید خودسیاه
از پی‌پیری جوانی را همی دارد امید
پیش دا نا یان که در بند شکاردولت اند
کی دهد زاغ سیاه را رونق باز سفید

بل هغه چه مځکه د باغ لری ،وربامدی باغ نه کا ــ بل هغه چه زر دسودالری سوداگری نه کا .

بیت

شنیدم که اندر سزای سپنج که زر ، زرکشد عاقبت گنج گنج

بل هغه چه د خپلی عورتې ویل‌وبل ته کا . بل هغه چه د طبیبا نو داروبی ویاره خوری .بل هغه چه‌په مجلس کښې ډیر خاندی . بل‌هغه چه د خمرو مستی لویی گڼی . بل‌هغه چه د دخول په کار کښې افراط کاندی . بل هغه چه جلق وهی . بل‌هغه چه علم یې نه وی ویل دشعر کا. بل هغه چه ملك په میراث غواړی .

بیت

ملك به میراث نه گیرد کسی تا نزند تیغ دو دستی بسی
بل هغه چه دپلار دنیکه په نام‌په لویی ، لویی غواړی هنریی نه‌وی.

بیت

گرد نام پدر ، چه میگــردی پدر خویش شو اگــر مــردی
بل هغه چه ددنیا مال لری په‌کښې عیش‌و عشرت نه کا . بل‌هغه چه لور لویه لری ژربی واده نه‌کا . بل هغه چه د نن کار و ګانده و ته پریږدی . بل هغه چه تربیت دکم‌ذات دکم اصل کا . بل هغه چه لاپی دخپلو ورکړو ، دخپلې میراني کا . بل هغه چه حاصل یی لږ وی خرڅونه ډیر کاندی .

بیت

بر احوال آنکس بباید گریست که دخلش بود نوزده‌و خرچ‌بیست
بل هغه مشر ورور چه کشــرورورېی قابل وی ، پرې خوښی‌نه‌کا. بل کشر ورور که هر څو قابل وی‌مشر ورور به‌لکه پلارهسی نه‌شماری ادب ، قاعده به یی په ځای نه لری. بل هغه پلار چه زوی به یی فاضل‌وی دی به ورځنی نه زده کوی . قال‌الله‌تعالی (یخرج‌الحی من‌المیت ویخرج المیت من‌الحی .) بزرگی به عقل‌است نه به سال ، توانگری بدل‌است نه به مال .

بل هغه چه له نادانې معشوقې‌ناز غواړی ــ داومی ولې پوست نه خیژی . که خوږه میوه لری خویی‌پخه لری ــ هغــه دنــیازه نیاز چــار ، د نشاط د انبساط کارونه لکه پخوازده‌ؤ اوپه خوب مولیدلــی نه دی ــ دپخته ترکاره نه رسیږی خام ، په‌ذاخبره بویه اختتام ــ بل هغه چه دزورورو غلیم مخی لــره ورځی یــاورپسی زغلی . بل هغه چه غلیم یې ممتری ستومانه په ملك پریــملی ،ورسره زر جنګ نه کا ، وغلیم ته دمه ورکا . بل هغه چه له بداصلی‌ښځې وفا غواړی ــ بل هــغه چــه خیښی له ناجنس کا .

بیت

کند هم جنس با هم جنس پرواز   کبوتر با کبوتر باز با باز

پښتون له پښتنه ، مغل له مغله، کفوله کفو ــ بل هغه چه توان یی رسیږی د محتاج مقصود نه کا .

بیت

کار درویش مستمند بر آر   که ترا نیز کار ها باشد

دا یو څو مهلك حماقته وشماره شول چه کبیره دی لانور ډیر دی چه په دا وپوهیږی په نورو به هم وپوهیږی . که نه په نورو به څه پوهیږی الله ولی التوفیق .

سوال له مطالعه کنندگانو داچه ځینی جامی په نقش ونګار کښیده کړی اغوښتی ځینی ساده اغوښتی شی . به یی تر کښیده کړی وی . کتابونه را څخه نهٔ ، او که نه ښی ټکی می به په دا کتاب کړی وې ، نظم ، نثر ، عربی ، فارسی می به په اشتهاد په کښې ډیر راوړی وو . اما په عندیات په حافظه خو به داهومره څه کیده ، ادراك به هومره رسیده ــ هره خبره به له روایته بیرونه نه وی ، له حکمته به خارجه نه وی. واړه به هغه څه وی چه ددین د دنیافواید مقاصد په کښې وی . سراسر جمله دقابلیت په علم رساله ده ،عین مطلب می په دا حبس کښې دفهم دغلطیدوؤ ــ په دا حادثه کښې که محروم ؤ خو قلمؤ . په دا التیام دقلم

حکمؤ ، دی حکم ؤ ، چه اتمام التیام یې وشو ، تر عین مطلب چه ؤ ، دا فهم راته جلوه گر شو . چه دهغو فرزندانو ، برادرانو ، دوستانو ، یارانو چه تربیت په خاطرؤ ، تربیت وصیت به ورته په خاطر کیده . لکه فلك کج رفتار ، تقلب دلیل ونهار،دا تفرقه تر میان واچوله تا پاك به شمارکی ډیر شی . که دا سودا تردیو ورسیږی چه داګوری پرې ناظر وعامل وی ، داهم د عین مطلب سره شمارلی مطلب دی .

په حکم ددې خبر چه المکتوبا ت نصف الملا قات دامختصر په دادا عیه، لاحق تعالی دې توان توفیق ورکا توفیق دې رفیق شی . که چیری سوی

خطاء په کښې واقــع وی نظــردې‌داصلاح پرې وکا . په اغماض دې نظر وکا (خذ ما صفادع ماکدر)دانایان د طعن ژبه کوتاه لری ، چه عین مطلب خو د ظاهر ښه ګڼه ــ په‌عدم استعداد و استطاعت دا داعیــه په خاطر نه وه بدایت یې په چهارشنبه شروعؤ نهایت یې په اولسم دربیع‌الاول وشو .   داقطعه د تاریخ ده :

قطعه

دا کتاب چــه پــه پښتو خوشحال‌انشاء کړ
پــخــوانــه دی انشــاء کــړی پښتانــه
که تاریخ یــې د انشاء لــه مانــه‌غواړې
وایــم دابــس دی مــحنــت د بــیلتا نــه

به تاریخ پنجم جمادی‌الثانی ،سنه ۱۱۱۹ یکهزارو یکصدو نوزده ، در سر کار زبدهٔ خوانین بلند مکان،خان مکرمت نشان مرجــع حسنات حسنه ، منبع افاضات ذاتیه محمد افضل خان جیوادام‌الله ارشاده و ضاعف آثار اقباله ــ نسخهٔ معظمــهٔدستار نامه به خط احقر عبدالحلیم‌از حوصلهٔ قلم به منصهٔ تحریر در آمد.

دخوشحال خټك قبر چه په ۱۳۲۷ش ، هکال دپښتو ټولنې
له خوا دکابل دحجارۍ اونجارۍ په فابریکه کښې
جوړ شوی دی ۰

لومړۍ برخه

د دستار نامې د ځینو لغاتو شېړنه

ددوست محمد (کامل مومند) تحلیل:

دالف ردیف:

احب التوبة الخ: (د ځوانی توبه د خدای له ټولو زیاته خوښه ده)

ارث: (میراث).

اعتاق: (ازادول).

افضل الاعمال واجب الخ: (په اعمالو کښې ښه او خوښ د خدای په نزد په خدای ایمان دی بیا د خپلوۍ خیال، بیا د ښو نصیحت او تبلیغ کول او له بدو منعه کول. او د خدای په نزد د ټولو نه بد او د هغه بدی شوی عملونه هغه سره شریك کول، بیا د خپلوۍ خیال نه ساتل او بیا ترك کول د ښو د تبلیغ او د بدو نه نه منعه کول دی.)

اقتلوا المشرکین کافه: (ټول مشرکان قتل کړی ځ).

اکرم الضیف الخ: (د میلمه که کافر هم وی عزت کوی ځ).

الایام الخ: (ورځی د خدای ورځی او بندیان د خدای بندیان دی.)

التیام: (برهاره کیدل، جوړیدل، علاج، تدبیر، بندوبست، کار.)

الجنة تحت الخ: (جنت د تورو د سیورو لاندې دی)

الراعی لعباد الله الخ: (د خدای د بندګانو شپون معنا فقط حاکم او د خدای د ملکونو حمایت کوونکی).

الرجال قوامون الخ: (سړو ته په ښځو فوقیت حاصل دی لکه چه الله تعالی ځینو له په ځینو فضیلت ور کړی دی.)

السعید الخ: (نیکبخت او بدبخت د مور په ګیډه کښې وی.)

الشربات: (د څښلو څیزونه)

الطیبات الخ: (پاکی د پاکو او پلیتی د پلیتو د پاره ده.)

العدل ساعة الخ: (د یو ساعت عدل د شپیتو کلو د عبادت نه چه دشپې لمونځو نه او د ورځې روژې وی ښه دی.)

العلم علمان: (علمونه دوه دی: یو د بدن او بل د دین علم یعنی طب ډاکټری او دینیات دادوه دټولو نه اهم علمونه دي.)

آلپته: (پریشان لیونی.)

الکریم اذا وعد وفا: (عزتمندسړی چه وعده وکړی نو پوره کوی یې.)

اللهم جنب الخ: (یعنی ای الله زما اوښځی نه شیطان په ډډه کړی او ای الله زه تا نه سوال کوم دهغی دخیر او پناه غواړم د هغی له شره یعنی نه دی هغی ته بد رسی او نه دی دهغی په سبب ما ته بد رسی.)

الملك یبقی الخ: (پادشاه د کفر سره پاتی کیدی شی خو نه دظلمه سره)

الوالی اذا کان الخ: (والی، حاکم، پسا د شاه چه انصاف کوونکی وی نو درحمن خلیفه وی او چه ظالم وی نو دشیطان خلیفه وی)

انا حبیب الله الخ: (زه د خدای حبیب یم او ځوان تو به ګار دخدای حبیب دی.)

ان الله یبغض الخ: (دالله تعالی د پایلو اواز بدی شی لکه چه یی موسیقی بدی شی، پایله یی له ملعونی بل څوك نه اچوی یعنی د رقص او سرود د پاره یی اچول بد دی)

ان للشاب الخ: (ځوان توبه ګار د پاره د خدای له طرفه لوی اجر دی.)

انانیت: (خودی، غرور، دځپل ځان په شان بل څوك نه لیدل.)

اوتاك: (اطاق، کمره، کوټه)

انا ولدت فی زمن الملك العادل: (زه دعادل بادشاه په زمانه کښې زیږیدلی یم)

نوشیروان دایران یو عادل بادشاه ؤ، او د حضور رسول اکرم (ص) ولادت باسعادت دهغه په زمانه کښې شوی ؤ خو چه څه پوری ددی حدیث او ددی قسم دنورو حدیثونو تعلق دی بالکل ضعیف دی او هغه اشعار هم چه خان په دستارنامه کښې دفارسی ادب نه نقل کړیدی او له دې نه

ډومبې تاسې لوستې دي او دغسې نور اشعار هم هيڅ اصل او بنياد نه لري (۱)

اولکه: (ملك، علاقه.)

ايغر: (سانبه)

اسد: (امرداد) د جولايي ۲۴–اګست ۲۳

د«ب» رديف:

بهذا يمدد کم الخ:«الايه»: (ستاسې رب ستاسې مدد کړي په پنځو زرو نښاندارو فرښتو سره.)

اى معممين الخ: تفسير (ترجمه دا يت: نښاندار. کوونکي دي ښځکې خپل په داشان چه څوړند کړي يې دي شملې د دې ښځکو په منځ د خپلو اوږدو.)

بهله دوزی: (بهله ګنډل، بهله د څرمنې هغه دستانې ته وايي چه ښکاريان «ښکاري مرغان ساتونکي» يې اچوي)

برګستان: (برګستران) لاندې لفظ وګورئ: کيجم (يا کجين) زغرې چه د جنګ په ورځ آس ته اچوي چه برګستان ورته هم وايي.)

بهايم: (څلور پښې)

بندګر: (تخم لرونکي، اچوونکي، زميندار ، باغوان)

بطناً في البطن: (پښت په پښت.)

د«پ» رديف:

پاره: (څه قدري).

پيخال: (د مرغانو غل)

پختن: (پخول.)

په مبالغه واقع شويدی: (مبالغه په عربي کښې هغه معنی نه لري چه کومه په فارسي، اردو، پښتو وغيره کښې لري په دې ژبو کښې په بيان کښې د حقيقت خلاف ورزی ته وايي. (۲)

---

(۱) دا خبره مبالغه ده د دستار نامې زيات پارسي اشعار د پارسي ادب په کتابونو کښې شته او بې بنياده نه دي.

(۲) عربي کښې د يو څيز کثرت بيانو لو او په کلام کښې زور اچو لو ته مبالغه وايي د لته د مبالغې لفظ په همدې معنو کښې استعمال شوی دی چه کوم څيز ته مونږ مبالغه وايو په عربي کښې به ورته اغراق ويلی شي.

د «ت» ردیف:

تیر صود یار لس: (د ی سوه دیار لس.)

تکلم الناس الخ: (خلکو سره په اندازه د هغوی د پوهې خبرې کوئ)

تزکیه: (پاکول.)

تصفیه: (صفا کول.)

تریناك: (زوړ.)

تله: (میزان.)

تملق: (خوشامنده، چاپلوسي)

تزوجوا الخ: (د دواړو حدیثونو مطلب دا دی چه عیسا یانو در هبانانو (تارك الدنیا ملایانو) په شان مه کیږئ ښځې کوئ او اولاد پیدا کوئ چه د قیامت په ورځ زه د خپل امت په ډیر والي فخر کوم لکه چه په پښتو کښې هم مطلب بیان شو.)

تذهیب : (سرو زرو کار ، نقش)

تصدیع : (سر خوږول ، تکلیف)

تحت الثری : (د مزکې ویخ ، تل)

تأني: (تأمل.)

د «ث» ردیف :

ثور : (اردی بهشت) دا پریل ۲۱ – د می ۲۱

د «ج» ردیف :

جرده : (توړ)

جوزا : (خور داد) ۲۲ می – ۲۲ جون

جدی : (دی) ۲۳ دسمبر ۲۰ جنوری

جبلي : (په خټه اېښځلي.)

جعفري : (ډیر زیات خالص زیږ.)

د « چ » ردیف :
چه رواج پری کیږی : (چه ترقی بری کیږی .)
چوز : (حوان .)
د « ځ» ردیف :
ځبلمه : (بوتربله ، مخلوط ، گډ ، ملاو .)

د «ح» ردیف:
حشم : (دبدبه او شوکت)
حبه : (بشری ، دانه، ډیر لږ مقدار)
حلوان : (دچیلی یاگډې بچی ، ورغمی یاوری)
حمل : (فروردین) ۲۱ - ۲۲ مارچ ۲۰ اپریل
حوت : (اسفندارمند) ۲۰ فروری ۲۰-۲۱ مارچ
حنات : (. .)
حب الدنیا رأس کل خطیئة : (د دنیا مینه دټولو بدوسردی.)
د«خ» ردیف :
خصلت دخاموشه : (خاموشی)
خدم: (نوکر ، چاکر)
خمسوری: (بی حیا یـی، سپکوالی)
خذما صفا ،دع ماکدر : (ښه واخلی او بد یریږدی .)
د«د» ردیف:
دیار (ملك ،مملکت.)
دخپل نوازش شرم : (ددی خبری خیال ساتل چه مهربانی بی ځا یه ولاړه نه شی)
درسته : دخان په کلام نظم او نثر کښی دا اکثر را ځی تر کش (دغشو تیکی) ته وایی ځینی قبیلی بې دټو بك او مطلقی اصطحی په معنو هم استعمالوی .
درودگر : (ترکاڼ.)

دلو : (بهمن) ۲۱ جنوری ۱۹ فروری

دریځ : (اوچت ځای دوردبدو لکه دوکانچه وغیره ، منبرته هم وایی) .

دوبه: (دهوبی ، د هو بڼه)

د«ذ» ردیف :

ذره: (بخری ، دانه چیرلږ مقدار)

ذالك فضل الله یوتیه من یشاء (آیة) (دا د خدای تعالی فضل دی چه چاته یې خوښه وی و رکوی یې)

د « ر» ردیف :

رشد : (هدایت)

روډی : (کولمی ، احشاء هغه ځایچه سینه او خیټه کښی دی لکه زړه ، ځیګر ، معده کولمی وغیره .)

ایمیا : (هغه علم دی چه د هغه په زور به بوه لحظه کښی سړی یو ځای ته ورسی .)

ربوبیت: (صفت، شان، درب)

ربړتن : (وریشل)

رباط :(سرای)

رکیکه : (سپکه ، بی عزته، له حیاتشه)

د« ز » ردیف :

زادا وراحله: (زاد دسفر خرڅ اوخوراك . راحله دسو رلی ځلورد بول)

زریات: (اولاد)

د « س » ردیف :

سمك : (کب، مهی هغه کب چه(زمکی په و یخ کښی دی او زمکه پری حصاره ده)

سیمیا: (جادو طلسم دجادو به زور موهوم څیز ونه چه وجود نه لری ښکاره کول.)
ستوده ، ناستوده: (قابل تعریف ناقابل تعریف)
سهم: (غشی ، تیر)
سنبله: (شهریور) ۲٤ اگست ۲۲ سنبله
سویت: (برابری)
سباع: (درندگان لکه مزری پړانگ لیوه)
سفره: (دستر خوان)
سوبه : (فتح ، کامیابی)
سواخنه: (سوی)
سویه نگاه : (بدنظر)
د «ش» ردیف :
شیوه او نمائی: (نمود ، نمایش ، نیل ، ډیل ، ډول)
شریری : (شوریری ، خوزی ، حرکت کوی ، گرځی)
شرنگ : (سور)
شوزه: (ډیر خطرناك) له غصی نه ډك مزری ، پړانگ
شمول: (دالفظ شمال ښکاری یعنی هغه بوځخکی چه ونی دمیوی دحفاظت دپاره اچوی.)
شمول : (هغه شرابو ته هم وایی چه به بادشمال یخ شوی وی)
شلق: (شلاق) پهسر پهلاس وهل دلرگی گذار سرزنش
د «ښ» ردیف :
ښاغلی: (مرد ، بهادر ، باهمت)
د«ص» ردیف:
صیانت : (نگامبانی ، حفاظت)
صلابت : (کلکوالی مضبوطوالی)

د «ط» ردیف :
طرفة العین : (د سترگو رپ ، ځنبل)
طماغه : (د باز توپی، د سر خول)

د «ع» ردیف :
عنا : (رنځ ، مشقت ، درد ، تکلیف)
علم لدنی : (هغه علم چه بی زده کړې دخدای تعالی له طرفه عطا شوی وی)
عاطل : (بی کار)
عبدالز وجه : (د ښځی غلام ، زن مرید)
عقیمه : (شنډه)
علوفه : (تنخواه ، مزدوری، گزاره)
عقرب : (ابان) ٢٤ اکتوبر ٢٢ نومبر

د «غ» ردیف :
غوولی : (نامرد ، بزدل ، پست همت)
غندنه : (مذمت او ملامت کول)
غلات : (غلی ، دانی)

د «ف» ردیف :
فراقنامه : د خان علیین مکان دځینو حبسیاتو (دقید دزمانی د نظمونو) مجموعه چه غزلی او مثنوی لری .
فواکهات : (میوی)
فتوت : (ځوانمردی ، مروت ښه ځوانتوب)

د «ق» : ردیف
قوام : د ټینګوالی
قوس : (آزر) ٢٣ نومبر ٢٢ دسمبر

د «ك» ردیف
کولکونه : (کویلك) قمیص (پرتی)
کیمیا : (د سرو زرو د جوړولو علم او هنر او قلعی او مس په زرو او سپینو کښی بدلول)

کل حزب بالخ (آیة): هر یوه ډله په خپلو خپلو خبرو لا تو سره خوښه ده.

گفتار: (کوم چه د شر مېن غو ند ي یو د ر نده دی)

کل شي یرجع الخ: (هر یو څیز خپل اصل و ته رجوع کوی.)

کجیم یا کجین: (زغری چه د جنګ په ورځ آس ته اچوی چه بر گستران ور ته هم وایي)

کر منا بني آدم الخ (ایة): (مونږ بنیادم معزز کړل، تحقیق الله تعالی برگزیده کړ ادم (ع) او نوح (ع) او آل ابراهیم (ع) او آل د عمران ل، عالمینو یعني په عالمینو کښي ئې منتخب کړل او ورې فضیلت ور کړه.)

کتمان: (پټول)

کلکم راع الخ: (تاسو کښي ټول حاکمان دي او ټول د خپل رعیت په باب جواب ده ئ)

کاله کهاله: (خاندان، کورنی)

د «ل» ردیف:

لیس منا الخ: (هغه له مونږ نه دی چه مشابهت یې وکړ وزمو نږ نه غیرو خلکو سره.)

لکه ستر ګی د چادسواد و شي: (لکه چه د چا ستر ګی تور و (لفاظو) سره اشنا شي.)

لوث: (آلودګی، پلیتی.)

لابد: (ضرور، لازمی)

لو نه: (رنګه، قسمه)

لا تقنطوا من رحمة الله (ایة:) (د خدای تعالی د فضل نه نا امیده کیږی مه.)

د «م» ردیف:

موجزه: (مختصره، لنډه، وړه)

متحلی: (حیله کړی شوی، ذیورا چولی شوی اراسته.)

مضغه: (دغوښې ټوکړه يې ، بلې.)
مبرم: (محکم ، استوار.)
مظنه: (شک ، گومان.)
مزرعه: دځای دزراعت ، کر، پټی.)
مباهات: (فخر)
مقنع: (.)
مبتنه: (استو گنه، رهايش.)
ماکولات: (دخوراك څيزونه)
ملبوسات: (په تن داچولو څيز ونه جامی وغيره)
مسکنات: (کور ، ځای، ځايگی)
مشود يامبنود: (کو ښېښ)
مطائبه: (ټوکه ټکاله)
مغلوك :(فلك وهلی.)
من بلغ اربعين الخ: (څوك چه څلو يښتو کلو ته ورسی او دهغه ښه
په بدو غالب نه وی نواوردوزخ ته به ځی)
مالك الملك ملك الملوك: (دملك څښتن دبادشاهانو بادشاه دی)
مهابت: (هيبت ، دبدبه ، رعب.)
مبتدع؛ (بدعتی ، دين کښې نوی کار او خلل اچوونکی .)
متمرد: (سرکش بغاوت)
ميزان: (مهر) ۲۳ سپتمبر ۲۳ اکتوبر.
د «ن» :رديف .
نتاج :(زيږ بدلی ،زوزاد)
نغاس: (نه سړی ، نه بنيادم)
نکبت : (رنځ ، تکليف، مصيبت)
نيران: (اور جمع دنار.)
نسأ کم حرث لکم :(آيه) (ښځی ستاسو پټی دی)

نفقه : (خرڅ خوراك)
نشوز : (د ښځی او خاوند ناچاقی.)
نسق : (ترتیب ، انتظام)
د «و» : ردیف .
وبله : (یو تربله)
والسلام علی الخ : (سلام دې وی په هغه چه د هدایت پیروی وکړه)
وماعلمناه الخ : (الله تعالی د رسول اکرم (ص) په شان کښی وایی چه مونږ هغه ته شعر نه دی ښودلی او نه دا د هغه د شان سره ښایی)
ورچانی : (بهر)
وابتغ بین ذلك سبیلا الخ : (په دې کښی منځنۍ لاره خوښه کړی.)
وپیری : (په بیعه واخلی)
ونمانځی : (نمانځل عزت کولو ته او درجی او مرتبی زیاتولو ته وایی . نوری معناوی هم لری . لکه لویی او ثنا بیا نول او د هغو اعتراف کول خو هغه معنی د دغه تعلق نه لری.
ووانات : (ځاندار)
وصی : (چه د چا په حق کښی وصیت شوی وی.)
والکاظمین الخ (ایة) : (قهر زغمونکی (ضبط کوونکی) او خلك معاف کوونکی.)
د «ی» : ردیف .
یوز : (پړانگ)
یمن (برکت) .
یاایها الذین امنوا الخ «ایة» : (ای هغه کسانو چه ایمان مو راوړی دی خپل ځانونه او بال بچ له اور ه وساتی.)
یخرج الحی : (له ژوندو مړی وباسی او له مړو ژوندی وباسی یعنی ژوندی مړی کوی او مړی ژوندی کوی)

دوهمه برخه

د لغاتو د شانګې پلټنه

د الف ر د یف

ايغر : (سا ئيه، مست)

الپټه: (وار خطا، پرېشان)

اشاړی بادام: (ځنګلی بادام)

اوتاك: (اطاق، خونه)

اغلامی: (. .)

اهوری: (اوری)

د «ب»: ردیف،

بادخوری: (د آس د بوی ناروغی نوم دی)

بد پشمی : (. .)

بیړندی: (تلوار کوونکی)

بقاول: (بخاول)

بدفتين: (. .)

بودری خور: (خطر لیدونکی)

بیسره: (يو ښکاری مرغه دی)

باری: (د باښی له کورنه یو قسم ښکاری مرغه)

بټیری: (دمړزیو قسم)

باولی: (د باز د آموخته کولو مرغی چه وزرونه يې و پستل شوي وی)

بزه کاری: (ګناهګاری شرمندګی)

بادله څیره : (. . .)

بلیږدی. (نغاړی، تاوی)

د «پ» ردیف
پاسو : (کمینه، بداصل، کم ذات)
پترماری : (. . . . . .)
پرکوټ : (وزدبری کېږی مرغه)
پیخال : (دمرغانوګندګی)
پرمهر : (دښکاری مرغانو خاص خوراك)
پیشنګ : (. . . . .)
پریملی : (. . . . .)
د(ت)ردیف :
ترو : (تو)
ترمتی : (یوښکاری مرغه)
تروړ"ی‌ه : (ګیدړه)
توری والی : (تورخوړنه)
تیغون : (سپین باز)
د (ج،چ،ځ)ردیف
جوړ"یدلی : (تیار شوی)
جهاګك : (زګك)
جره باز : (دبازیو قسم ته وایی)
جرده‌اس : (تو را س .)
جپیه : (. . . . .)
چوټ : (زخم).
چرغ : (یوښکاری مرغه‌دی)
چاکل : (. . . . .)
چهی : (. . . . .)
ځروی : (. . . . .)

د(خ ـ ښ) رديف

خر پشي: - (....)

خنګګ: (سپين اسپ)

څاړى: - (يو مرغى دى)

د(د) رديف

در سته: (دغشو تيکى)

در ستن: - (ښيګڼه، نيکى)

دليه: (دښکارى مرغانو دآموخته کولو غوښه)

دګى: (هغه غو ندهاو غټ لرګى چه غوښه قصابان پرى ميده کوى)

دومى: (دمرغانو يو مرض ـ سياره)

دمهوډى: (....)

درودګر: (آهنګر، ترکاڼ، نجار)

د(ر) - رديف

رنځوړى: (رنځور غالدى)

راتبخور: «....»

د(س) رديف:

سرويل: (کم قيمته فلزات)

سوايى خور: (سود خور)

سند: (اتفاق)

سرنګګ: (سرنج، نغاره؛ د ول ياسوى قلمى اوسرب)

سرخنګګ: (....)

سوريته: (وينځه)

سنجاب: (يو حيوان چه قيمتى څرمن لرى)

سرپاى: (....)

سيخ پاى: (...)

سیسی: (دزرکی پەشان مرغە دی)
سیس : (بی ارزشە فلزێدی)
سهل: (ز خمل)
د«ښ» ردیف :
ښگتا : (....)
د(ش) ردیف:
شولان: (کمند)
شیکرە: (یوښکاری مرغە)
شنقار : (دشیند لە کوردنی یو ښکاری مرغە)
شنڴن: (....)
شو لي: (.....)
د(ع) ردیف:
عزازیل: (ابلیس)
د(ق) ردیف:
قدید: «ع» (وچەغوښە)
قزاقی: «ت» (ڒاکەاچول دالەه اچول)
د(ک، ڴ)ردیف:
کرښنە: (وڵەلار) .
کوڕی: (دېم مریض) .
کانا: (کولە ستر ڴکی)
کیجم : (....)
کنجغری : (. . . .)
ڴور ڴورە: (دغرە یوە میوە دە) .
ڴاوز: (غرنی حیوان)

PROPERTY OF
ACKU
00033263

د (ل)ر دیف :

لګړ : (پوښکاری مرغه دی)

لنګړی : (د ښیری و یستلو لوښی)

لام : (زغره)

د(م، ن)ردیف:

مختورګی : (مختوری)

ملغولی : (دخوراك پوشی دی)

موتره : (. . . .)

ناغه : (قضا)

نهمت : (ع) آرزو اوحرص)

نرکوهلی: (. . . . . .)

د(و)ر دیف :

ویار : (عیب ، نقص)

وهاری : (. . . .)

وپراګی : (. . . . .)

وهندی : (وهونکی)

د(ه)ردیف:

هنګوناس : (. . . . .)

هلم: (د تره تیزك تخم).

هارون : (. . . .)

هرت پرت : (خوشی)

هنګی : (دخره آواز).

د(ی) ردیف:

یوز : (پړانګ).

فهرست

شمیر	مضمون	مخ
۱ ـ	لومړنی خبرې .	الف
۲ ـ	فصل اول ددستار به حقیقت .	۲
۳ ـ	دویم فصل د قابلیت او استعداد .	٦
٤ ـ	باب اول مشتمل په شل هنره .	۸
٥ ـ	باب دویم د خصلتو نو دی .	«
٦ ـ	اول هنر د ځان د پېژندګلی .	۹
۷ ـ	دویم هنر د علم چه کسب کمال باله شی .	۱۲
۸ ـ	دریم هنر د خطچه داخل د کسب کمال وی .	۱۸
۹ ـ	څلورم هنر د شعر د نظم .	۲۲
۱۰ ـ	پنځم هنر د تیراندازی دی .	۲٥
۱۱ ـ	شپږم هنر د آب بازی .	۲٦
۱۲ ـ	اوم هنر دا سپ تازی دی .	۲٦
۱۳ ـ	اتم هنر د ښکار حلال کسب دی .	۲۹
۱٤ ـ	نهم هنر د شجاعت .	۳٥
۱٥ ـ	لسم هنر د سخاوت ورکول ، پخول .	٥۰
۱٦ ـ	یو لسم هنر معاشرت .	٥٤
۱۷ ـ	دو لسم هنر د اولاد د تربیت دی .	٦٥
۱۸ ـ	د یار لسم هنر تا د یب د خدم .	۷۳
۱۹ ـ	څور لسم هنر داسباب د معشیت .	۷٥
۲۰ ـ	پنځلسم هنر د زراعت .	۷۹
۲۱ ـ	شپاړسم هنر د سوداګری د تجارت	۸۱
۲۲ ـ	او لسم هنر د تحقیق نسب .	۸۳

شمیر	مضمون	مخ
۲۳ -	اتلسم هنر د علم موسیقی .	۸۸
۲٤ -	نونسم هنر د نرد د شطرنج دی	۸۹
۲٥ -	شلم هنر د نقاشی د تصویر دی .	۹۱
۲٦ -	باب دویم د خصلتونو .	۹۲
۲۷ -	اول خصلت د مشورت دی :	۹۳
۲۸ -	دویم خصلت د عزم :	۹٤
۲۹ -	دریم خصلت د خاموشی دی :	۹٥
۳۰ -	څلورم خصلت د راستی .	۹٦
۳۱ -	پنځم خصلت د شرم د حیا دی .	۹٦
۳۲ -	شپږم خصلت د خلقت دی .	۹۹
۳۳ -	اوم خصلت د مروت دی .	۱۰۱
۳٤ -	اتم خصلت د عفو د کرم .	۱۰۲
۳٥ -	نهم خصلت د تمیز د تانی :	۱۰٤
۳٦ -	لسم خصلت د عدل د انصاف دی :	۱۰۷
۳۷ -	یولسم خصلت د توکل دی :	۱۱۰
۳۸ -	دولسم خصلت د تربیت :	۱۱۲
۳۹ -	دیارلسم خصلت د خوف د رجا دی :	۱۱٤
٤۰ -	څورلسم خصلت د ملك د انتظام :	۱۱٦
٤۱ -	پنځلسم خصلت همت دی :	۱۱۸
٤۲ -	شپاړسم خصلت د حلم :	۱۲۱
٤۳ -	اولسم خصلت د غیرت دی :	۱۲۳
٤٤ -	اتلسم خصلت د حزم د احتیاط :	۱۲٤
٤٥ -	نونسم خصلت د ورع د طاعت .	۱۲٦
٤٦ -	شلم خصلت د استغفار .	۱۲۹
٤۷ -	خاتمه د کتاب :	۱۳۱

DESTAAR NAAMA

DE

KHOSHHAAL KHAN KHATAK

PASHTO TOLANA

1966

دولتی مطبعه